

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

FEBRUARIE 2014

Gabriel de Fronsac
Portrait by Philippe de Champaigne

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

FEBRUARIE 2014

Gabriel de Fronsac
Portrait by Philippe de Champaigne

SUMAR

februarie

2014

4 O rușine îndreptată
M. KOGĂLNICEANU

MARELE RĂZBOI 100

5 Când
începe Războiul
de Reîntregire?
M.E. IONESCU

9 Aviația,
de la cavalerisme,
la mitraliere
V. AVRAM

12 Eu fur, tu furi,
el fură...
*Pagini din istoria
corupției la români*
M. CAZACU

17 Profesorii mei
I. SCURTU

20 Un chip
al toleranței...
Nelson Mandela
V. CRUCEANU

23 ... și o victimă
a intoleranței
Doria Shafiq
C. PĂIUȘAN-NUICĂ

26 Basarabeni
prinși în Vietnamul
sovieticilor
AL. XENOFONTOV

EXCLUSIVITATE

30 Balcanii,
cutia cu amintiri
P. MAZARAKIS-
AINIAN

33 La umbra
cedrului
*Vechi relații culturale
româno-libaneze*
V. CÂNDEA

37 Posteritatea
cărturarului
I. FEODOROV

PASTILA DE CUVINTE

40 Mahmudele
și alte parale
M. SALA

42 Fantezii
românești
și pragmatism britanic
*De ce a refuzat Londra
să acorde ajutor
economic în 1938*
G. DAMIAN

47 Balcanii,
așa cum se văd
de la Moscova
K.V. NIKIFOROV

DICȚIONAR ISTORIC

51 Orașul
smochinelor, rodiilor,
mierii și al podurilor
Mostar
I. G. ANDREI

magazin istoric

Anul XLVIII – serie nouă – nr. 2 (563)

februarie 2014

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Gaston de France duce d'Orléans (1608-1660), fiul preferat al Mariei de Medici, fratele lui Ludovic al XIII-lea, inteligent, rafinat, conducătorul libertinilor epocii, era un intrigant înăscut, rămas în istorie prin coalițiile făcute pentru înlăturarea de la putere a cardinalului Richelieu, apoi a cardinalului Mazarin, prin repetatele sale alungări de la Curte și prin eșecul tuturor intrigilor și revolteilor împotriva monarhiei absolutiste puse la cale timp de decenii; în imagine, pictat de Antoon Van Dyck

2 Vincenzo I de Gonzaga (1562-1612), duce de Mantova și Montferrat, fiul și urmașul lui Guglielmo Gonzaga, un prinț al Renașterii italiene; în timpul său Mantova a devenit un centru al artelor, a organizat spectacole faraonice de un lux orbitor, dar a adunat la Curtea sa toți marii artiști ai vremii, a dus o viață spectaculoasă înconjurându-se de muzicieni, poeți, pictori, arhitecți, dar și de amante celebre și frumoase. După domnia sa însă, Mantova a decăzut economic

3 Podul vechi din Mostar, ridicat de otomani în secolul al XVI-lea, a rezistat 427 de ani, până când, la 9 noiembrie 1993, a fost distrus de croați. La 24 iulie 2004, a fost inaugurat noul pod, refăcut cu respectarea strictă a detaliilor de construcție ale celui original

4 Câteva dintre splendidele piese de ceramică aflate în patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei (de sus, către dreapta): rezervor de apă cu capac; vas în formă de ploscă; canceu; cupă cu capac

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEL**,
academician
DINU C. GIURESCU,
academician
IOAN-AUREL POP

Redactor-șef
Dorin Matei

Secretar general de redacție
Florentina Dolghin

Redactori:
George Damian,
Cristina Păiușan-Nuică,
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Secretar de redacție
Theodor Lianos

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III, 285,
287, Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 15, Căsuța
poștală 15-702, Cod 010155, Telefon, Fax:
021.315.09.91, 021.312.68.77

DEZROBIREA

MIHAIL KOGĂLNICEANU

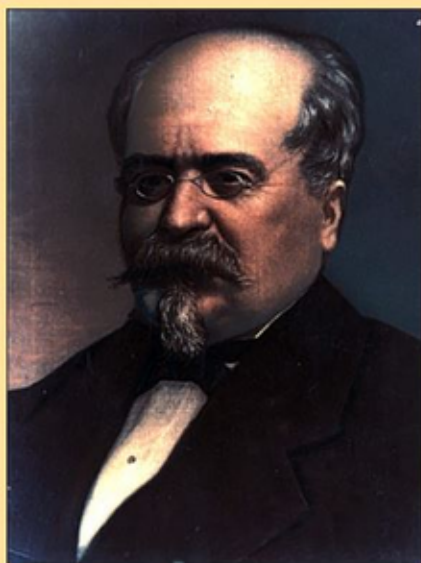
Contemporanii mei își aduc aminte, și aci am ca martor pe mai junele meu contemporan, pe colegul meu Alexandru Papadopol-Calimach, își aduc aminte ce erau ȧiganii acum 50 de ani, chiar atunci când razele civilizației moderne împlânzise moravurile în toate societățile Europei și când sclavia nu mai avea domiciliul decât în Rusia și din nenorocire și în România.

Legea țării tracta pe ȧigani de lucru, vândut și cumpărat ca lucru, deși prin deriziune numărul sau individul se califica de *suflet*: am atâtea *suflete de ȧigani*, am vândut și am cumpărat atâtea *suflete*

de ȧigani; în realitate, și mai ales stăpânii cari aveau puțini ȧigani, îi tractau mai rău chiar decât prescripțiunile legii.

Chiar pe ulițele orașului Iași, în tinerețele mele, am văzut ființe omenesti purtând lanțuri la mâni sau la picioare, ba chiar coarne de fier aninate de frunte și legate prin coloane împrejurul gâtului. Bătăi crude, osândiri la foame și la fum, închidere în închisori particulare, aruncați goi în zăpadă sau în râuri înghețate iată soarta nenorociților ȧigani! Apoi disprețul pentru sfințenia și legăturile de familie! Femeia luată de la bărbat, fata răpită de la părinți, copii ruți de la sânul născătorilor lor și răsleți, și despărțiți unii de alții, și vânduți ca vitele la deosebiți cumpărători în cele patru colțuri ale României! Nici umanitatea, nici religiunea, nici legea civilă nu aveau ocrotire pentru aceste nenorocite ființe; era un spectacol grozav, strigător la cer. De aceea, povățuiți de spiritul secolului și de legile omenirii, un număr de boieri bătrâni și tineri au întreprins de a spăla patria lor de rușinea sclaviei.

Înainte ca cestiunea dezrobirii ȧiganilor să fi intrat în consiliile, în planurile de reformă ale ocărnuitorilor, ea a început a se agita prin însăși inițiativa parțială a stăpânilor de ȧigani. Mulți din aceștia, și numărul lor din zi în zi sporia, ori în viață, ori mai ales la moarte, își dezrobiau, își iertau ȧiganii. Întrebuințez cuvântul de *iertare*, pe care îl găsim în toate

actele de dezrobire; dar reforma era prea grea, ea jicnia prea multe interese, ca să se poată opera cu înlesnire [...]

Cu o mică mândrie de moldovean, să-mi fie permis de a spune că atât legea privitoare la emanciparea ȧiganilor mănăstirești și ai statului, cât și aceea privitoare la emanciparea ȧiganilor particulari, s-a votat mai întâi în Moldova; și anume cea dintâi în Iași, în 31 ianuarie 1844, iar în București, în 1847; cea de a doua în Iași, la 10 decembrie 1855, și în București, la 8 februarie 1856.

Reforma emancipatrice a avut în curând efectele sale salutare: afară de ȧiganii

lăeși [*lăieș* – *de laie* (ceată), adică ȧigan nomad, în opoziție cu *ȧigan de vatră*, adică stabil], cari încă trăesc în parte sub șatră, și afară de ursari, cari fac însă meseria de a domestici fiarele sălbatice, dar totuși se dau lucrului pământului, mai toți astăzi din celelalte clase de ȧigani s-au contopit în masa națiunii și ei nu se mai cunosc decât prin fața lor smolită și asiatică și prin vivacitatea imaginațiunii lor; altminterlea, noi îi găsim în toate clasele societății noastre.

Deși de la proclamarea emancipațiunii nu sunt încă îndepliniți 50 de ani, ȧiganii ne-au dat industriași, artiști, oficeri distinși, buni administratori, medici și chiar oratori parlamentari.

Mă opresc aici.

Sunt sigur că părinții noștri, dacă s-ar scula din mormânt, văzând progresele ce au făcut sufletele ȧigănești emancipate de dănsii, nu s-ar căi de reforma umanitară, proclamată de ei [...]

(*Dezrobirea ȧiganilor.*

Ștergerea privilegiilor boierești.

Emanciparea ȧaranilor. Discurs rostit la jubileul de 25 de ani al Academiei Române în ziua de 1/13 aprilie 1891, în

Discursul oratoric românesc,

Editura C.N.I. Coresi S.A., București, 2003,

pp. 51-52, 55-56)

CLIO ANUNȚĂ

55 Frumusețea cotidianului

Faianță germană
din colecțiile Muzeului
Național de Istorie
a Transilvaniei

C.M. BONȚA,
O. MUNTEAN

57 Pe vremuri, oamenii își trimiteau scrisori

De la Muntele Athos,
Pan Halippa
și Teodor Costescu

G. FILITTI

ASA VĂ PLACE ISTORIA?

61 Ziua când cardinalul Richelieu putea pierde totul

T. STĂNESCU-
STANCIU

65 Milenii, secole și o lună într-o pagină

A FOST ODATĂ CA NICIODATĂ

66 Dragobetele versus Sfântul Valentin

G. ROȘU

68 Barbăroșie, spaima Mediteranei

V. IONESCU

72 Sclavii lui Fritz Sauckel

C. ȘTEFAN

77 Doi stâlpi ai Maiestății Sale Povestea MI5 și MI6

C. TRONCOTĂ,
D. MATEI

CHIPURI UITATE

81 George B. Știrbei A.A. CĂPUȘAN

84 Enigma morții unui curtean perfect C. ȘENCHEA

REVERBERAȚII

91 În completarea unui album de fotografii G.R. STĂNCULESCU

HOOVER INSTITUTION

93 Starea emigrației române

RUBRICI

87 În București, acum 50 ani

90 Pentru biblioteca dumneavoastră

92 Telex

83; 94; 95

Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

ca unul care, născut în Imperiul Austro-Ungar, și-a petrecut copilăria și adolescența în Polonia, s-a căsătorit sub națiști, a avut copii în Uniunea Sovietică și s-a pensionat în Ucraina independentă... totul având loc fără să fi părăsit vreodată orașul“.

Așadar, mari mutații geopolitice, care au afectat viața unor întregi comunități, le-au determinat loialități statale succesive și le-au marcat existența. Pentru asemenea comunități – și exemplul mai sus înfățișat poate fi extins în majoritatea statelor care au apărut atunci, după încheierea Tratatelor de la Versailles – Primul Război Mondial a însemnat un eveniment formator.

Să ne gândim la cazul României. Națiunea română era întemeiată identitar în secolele precedente prin viața și existența în comun, în pofida despărțirilor politice, pe un teritoriu contiguu, având Munții Carpați drept coloană vertebrală. O limbă și cultură similare întemeiaseră o civilizație aparte, căreia i-au recunoscut unicitatea nu doar *Predoslovia* la traducerea românească a Bibliei, publicată la București de Șerban Cantacuzino în 1688 (în traducerea confratelui din Moldova, Nicolae Milescu), dar și voievodul cărturar al Moldovei, D. Cantemir (vezi al său *Hronicul vechimii româno-moldo-vlahilor*, din 1717) ori prima generație a Școlii Ardelene de la începutul veacului al XVIII-lea.

Vicisitudinile istorice au făcut ca națiunea română să fie despărțită politic și în prezia „Marelui Război“. Alături de Vechiul Regat, România originară, independentă din 1877, se aflau românii din Transilvania, Banat, Bucovina și Basarabia, provincii cuprinse în imperiile

chesaro-crăiesc și rusesc. Aceștia din urmă au fost înrolați, în condițiile recrutării de tip modern, în armatele habsburgică, respectiv rusească și au participat din prima zi la „Marele Război“. Regimente românești ardelenice și-au avut garnizoana pe durata întregului război în capitala imperiului, iar alți numeroși români au fost înrolați în celelalte structuri ale armatei habsburgice implicate în confruntări pe fronturile Europei.

Deși nu avem o statistică exactă, este clar că numărul acestora este de ordinul sutelor de mii, la fel și cel al jertfelor lor pe diversele câmpuri de bătălie. În nordul Italiei, dar și în Polonia sau Serbia, și pe cuprinsul Rusiei, în îndepărtata Siberie până la Vladivostok, în Germania sau Franța, mulți români își au odihna alături de adversarii de ieri înfrățiți în fața eternității.

Un aspect semnificativ al situației mai sus relevate este cel al rolului avut de aceste comunități supuse unor loialități nefirești în generarea marilor schim-

bări sistemice intervenite la sfârșitul Primului Război Mondial. Un exemplu în această perspectivă în literatura română îl evoca romanul lui Liviu Rebreanu *Pădurea spânzuraților*, în fapt un episod tragic din familia romancierului, în care un tânăr locotenent al armatei chesaro-crăiești, de origine română, din ținutul Năsăudului transilvan, este trimis să lupte pe frontul românesc. El alege moartea, confruntat cu sacrilegiul înfruntării propriilor cosângeni. Dar, la nivel de factor semnificativ în de-

senarea evoluțiilor istorice, asemenea militari au jucat roluri de anvergură. Din prizonierii români din armata chesaro-crăiască s-au format în

Stemă reprezentată pe
Biblia lui Șerban Cantacuzino

„Hronicul a toată Țara Românească (care a apoi s-au împărțit în Moldova, Munteniasca și Ardealul) din descălecatul ei de la Traian Împăratul Râmului

Dimitrie Cantemir

„MARELE RĂZBOI“ ÎNCEPE PENTRU ROMÂNIA ÎN 1914, NU ÎN 1916

*Unul dintre nenumăratele cimitire (acesta este cel de la Abbeville, Franța)
care au împânzit Europa în cei patru ani de război*

Dr. MIHAIL E. IONESCU

Primul Război Mondial sau „Marele Război“, cea dintâi conflagrație a erei industriale – sau, mai precis, cum pătrunde azi tot mai des în limbajul specialiștilor, al „primei ere mașiniste“, cea de a doua dezvoltându-se odată cu apariția computerului – a avut un rol covârșitor în organizarea de tip liberal a celei dintâi ordini globale. Dincolo de componența taberelor beligerante, mai presus de obiectivele urmărite de ele prin război sau – sub o altă perspectivă – fără legătură directă cu responsabilitatea declanșării cumplitului conflict care a secerat circa 10 milioane de vieți doar din rândurile militarilor se află alte realități. Ele sunt cu mult mai importante istoric și se cer rememorate azi, la vârsta centenară a evenimentului.

Astfel, prăbușirea marilor imperii europene – habsburgic, țarist, german, otoman – a dat o altă înfățișare hărții politice planetare și a determinat altă conformație și evoluție a noii ordini globale post-„Marele Război“. Era deopotrivă un triumf al ideii naționale care regenerase istoric veacul precedent. Harta politică europeană, dar nu numai, a ținut permanenta noilor state-națiuni pe ruinele fostelor imperii, dar și al noii paradigme formatoare sistemic, cea liberală.

Teoriiile recente ale relațiilor internaționale subliniază continua optimizare a organizării libérale începute atunci, marile transformări geopolitice contemporane (de la evoluția UE la „pivotal asiatic“ al S.U.A.,

de la vitalitatea remarcabilă a noilor puteri emergente la crizele succesive din Orientul Mijlociu etc.), fiind definite ca eforturile de plămădire a celei de a treia ediții a acestei paradigme destinate să asigure evitarea războaielor globale.

In același timp, reformulările sistemice intervenite au generat „pe teren“ situații cu totul neobișnuite. Este citată ca o butadă, dar ea înfățișează o realitate, biografia unor cetățeni afectați de această situație, emblematică pentru modificările din secolul al XX-lea post-„Marele Război“. Iată ce scria un corespondent al BBC în 2009 despre orașul Lvov din Ucraina: „Localnicii îți vor povesti despre cetățeanul tipic al Lvovului în secolul al XX-lea,

(care a apoi s-au împărțit în Moldova, Muntenasca și Ardealul) din descălecatul ei de la Traian Împăratul Râmului [sublinierea noastră]. Așijderea pentru numerele [numele], carele au avut odată, și carele are acum, și pentru Românii carii de atunci în trânsa așăzându-să, în-traceiaș și până acum neconținut lăcuiesc.“

Ne aflăm azi în anul Centenarului declanșării „Marelui Război“, iar acțiunile determinate cu această ocazie au a continua atât cât a durat conflagrația. Marile sau mai micile puteri implicate și-au întocmit planuri anuale de comemorare, au stabilit organisme speciale guvernamentale cu bugete corespunzătoare și înalți demnitari special desemnați să le conducă pentru a răspunde cum se cuvine acestui eveniment formator al secolului al XX-lea.

„Marele Război“ este așadar de mai multe ori semnificativ pentru

România, care a intrat în vâltoarea conflagrației de partea Antantei, la 15/28 august 1916. Ținta principală a Vechiului Regat a fost reîntregirea patrimoniului teritorial național, iar tratatul de alianță cu Antanta prevedea această direcție esențială a efortului de război românesc. Operațiile militare românești au reflectat acest obiectiv încă de la început. Reacția Puterilor Centrale a fost să zăgăzuiească pericolul reprezentat de ofensiva în Transilvania a armatei române pentru stabilitatea propriilor fronturi europene. Vreme de 18 luni, până la pacea de la Bufta (20 februarie/5 martie 1918), România a luptat alături de marile puteri și celelalte state ale Antantei – Franța, Anglia, Rusia, Italia, Statele Unite, Japonia, Brazilia și numeroase alte țări ale lumii. Defecțiunea Rusiei bolșevice în martie 1918 a prăbușit practic Frontul de Est. România s-a realăturat Antantei la 27-28 octombrie/9-10 noiembrie 1918, astfel că, la sfârșitul conflagrației, se găsea în aceeași alianță. Dar efortul întregitor al României a inclus

și un „război dincolo de «Marele Război»“ (aprilie-august 1919) împotriva Ungariei, care a dus armata română la Budapesta.

Semnificațiile **Războiului Reîntregirii** declanșat de România în august 1916 nu trebuie defel subestimate. Prin actul încheiat cu Antanta înainte de intrarea în război se asigura recunoașterea internațională a legitimității drepturilor naționale, fapt pe care Tratatul de la Versailles nu a putut să-l ignore. Deopotrivă, efortul de război românesc a jucat un rol masiv în menținerea Frontului de Est, cu deosebire în 1916 și în vara anului 1917, înlesnind astfel victoria decisivă. Luptele purtate de armata română în

campaniile acelor ani, deopotrivă cu efortul românilor înrolați sub steaguri străine, au consolidat unitatea de voință și scop a națiunii întregi – Unirea, Reîntregirea – și au radicalizat cerințele de reformă a statului român. Unirea nu se mai putea efectua fără o amplă restructurare a

27 martie 1918, după votul de unire dat de Sfatului Țării.
În centru Ion Inculeț; alături, cu papion,
Alexandru Marghiloman

societății românești și angajării ei pe calea modernizării accelerate. Masele de ostași români întorși de pe front au impus aceste schimbări, iar deficitul democratic al sistemului politic atunci în ființă în România veche nu a mai putut fi o stavilă în fața unuia dintre cele mai avansate reforme agrare a Europei vremii (1923) ori garantării drepturilor și libertăților constituționale pentru toți cetățenii țării, indiferent de origine etnică sau orientări religioase ori situație socială.

Practic, intrarea României în război în august 1916 a consolidat unitatea de voință națională, ceea ce a făcut posibilă Marea Unire din 1918 prin deciziile democratice de la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia. Fără acest act de curaj și responsabilitate națională este greu de spus – chiar luând aminte la capcanele istoriei contrafactice – dacă Marea Unire ar fi avut loc așa cum s-a întâmplat.

(Continuare în p. 56)

Rusia legiunile de voluntari ardeleni, care au cuprins mii de combatanți, venite în vara-toamna anului 1917 să lupte în România. Ele au adus un suflu de speranță și au demonstrat nu doar legitimitatea idealului Unirii nutrit de toți românii, dar și conlucrarea lor în înfăptuirea unui ideal comun, în pofida loialităților statale diferite. Pentru membrii Corpului de Voluntari Ardeleni constituit în Rusia a fost ocazia de a-și asuma deschis și definitiv loialitatea față de statul român. La 13/26 aprilie 1917, aceștia fac cunoscută întregii

lumi această opțiune de loialitate:

„[...] noi, care, în limbă, în cultură, în structura socială și în întreaga noastră ființă etnică și politică formăm un trup unic și nedespărțit cu toate celelalte părți constitutive ale națiunii române, cerem cu voință nestrămutată încorporarea noastră la România liberă, pentru a

forma împreună cu ea un singur stat național românesc [...]. Pentru acest ideal ne punem în cumpănă tot ce avem, viața și averea noastră, femeile și copiii noștri, viața și fericirea urmașilor noștri. Și nu ne vom opri, până ce nu vom învinge ori vom pieri.“ Încercări similare de formare a unor legiuni românești s-au înregistrat și în Italia, în rândurile prizonierilor de război.

Înutil să mai adăugăm că pentru toți acești militari români, pentru familiile lor, care înduraseră lipsurile și suferințele pricinuite de marea confruntare, războiul a început încă din august 1914.

Cazul românilor basarabeni înrolați în armata rusă este deopotrivă similar și semnificativ. Odată cu revoluția bolșevică din Rusia și avântul ideii de autodeterminare națională, soldații români din armata rusă au fost cei care au luat inițiativa în Basarabia și au organizat în acele vremuri

tulburi lupta de eliberare națională și unire cu Țara. La 16 iulie 1917 s-a constituit Comitetul Central Ostășesc (C.C.O.) din Chișinău, care a decis formarea unui consiliu al provinciei (guberniei) Basarabiei. Acest organism avea un organ de presă intitulat semnificativ *Soldatul Român* și avea să emită un proiect de *Lege pentru autonomia națională și teritorială*. Între 23-27 octombrie 1917, C.C.O. a proclamat autonomia Basarabiei și formarea Sfatului Țării, organ legislativ cu o reprezentativitate democratică corespunzătoare de-

plin realităților din această provincie. Acesta este Parlamentul reprezentativ care va vota la 27 martie/9 aprilie 1918 unirea cu România.

Se cuvin menționate și alte aspecte. Marea Adunare de la Alba Iulia, de la 1 decembrie 1918, a fost organizată, potrivit călăuzirii politice a Partidu-

lui Național Român din Transilvania, de către militarii români din armata habsburgică, cu banderola tricoloră națională pe braț. Ei au asigurat atunci evoluția pașnică în această provincie, alegerea împuterniciților națiunii române și deplasarea lor la Alba Iulia, unde și-au depus „credenționalele“, existente și azi, care îi legitimau să reprezinte voința alegătorilor.

Legitimitatea istorică, identitar-demografică și geopolitică a reîntregirii României, în 1918, ca efort național al românilor din cuprinsul vetrei străvechi, nu se mai cere aici demonstrată, ci doar reamintită. Iar din această perspectivă este suficientă citarea subtitlului lucrării lui Dimitrie Cantemir *Hronicul româno-moldo-vlahilor*, elaborată întâi în limba latină și apoi tradusă în română de marele învățat. Potrivit ediției din 1717 de la „Sanct-Petersburg“, îngrijită indiscutabil de autor, așadar acum trei secole, acest subtitlu este grăitor: „*Hronicon a toată Țara Românească*

Sosirea la Iași (8 iunie 1917)
a voluntarilor ardeleni din Rusia

litare terestre, aviatorii francezi au primit ordinul să execute numai recunoașteri aeriene. Marele Cartier General francez ordonase expres ca piloții și observatorii aeriени să nu se lupte în aer cu cei germani, fiind interzis, la început, până și portul pistoalelor sau revolverelor. Același ordin îl primiseră și zburătorii germani. Winston Churchill, prim lord al Amiralității britanice, interzisese aviației navale engleze să survoleze apele teritoriale germane.

În primele săptămâni ale războiului, când echipajele franceze se întâlneau în aer cu cele germane, aviatorii se salutau ceremonios și fiecare își vedea de zborul său. Nici nu se punea problema unei confruntări în aer. Militarii din trupele terestre, care nu văzuseră avioane în acțiune, de cele mai multe ori trăgeau în tot ce zbura, lovind propriile aparate.

În ziua de 15 august 1914, căpitanul aviator Rose, aflat la bordul unui avion monoloc „Morane Saulnier“, în timp ce survola sectorul de front din jurul orașului Charleroi din Belgia, a aterizat din cauza unei pene de carburant, la marginea unui sat belgian. Locuitorii l-au purtat în triumf, oferindu-i fructe și țigări. Toți porniră să-i caute benzină pentru a putea decola. În momentul în care sătenii veneau cu bidoanele pline cu prețiosul carburant, un copil care stătea de pază a anunțat apropierea unei patrule de ulani germani călări. De frică, belgienii au

Asul aviației germane, von Richthofen, și comandantul noii arme, generalul von Hoepfner

fugit și pilotul Rose a rămas să își umple singur rezervorul. Călăreții germani au ajuns la circa 10 m de avion și s-au oprit, întrucât caii lor s-au speriat la vederea acelei ciudățenii. Nu și-au dat seama că avionul era francez, deși pe derivă se afla desenat tricolorul. Pilotul era îmbrăcat într-un costum de zbor din piele, așa cum erau dotați și aviatorii germani. Căpitanul Rose i-a salutat ducând mâna la casca de piele și, cu un sânge rece rar întâlnit, a învățat elicea și motorul a pornit. S-a suit în carlingă și a decolat, trecând razant pe deasupra patrului inamice. Până să se dezme-

ticească ulanii germani, căpitanul Rose era departe.

Strania stare de noncombat a luat sfârșit în ziua de 25 august 1914, când echipajele engleze din Escadrila nr. 2 au decis să captureze un avion inamic, fără a se recurge la arme. În dimineața zilei, trei avioane „B.E.2“, avându-l ca lider pe locotenentul aviator Harvey-Kelly, au înconjurat un avion „Taube“ german și i-au făcut semn pilotului să aterizeze în liniile aliaților. În prima fază, echipajul inamic a crezut că englezii glumesc și nu i-a luat în seamă. În condițiile în care Harvey-Kelly a simulat un atac asupra lor, echipajul german a aterizat și a dat foc avionului. Tot în ziua de 25 august 1914, un alt avion german a fost silit de zburătorii englezi să aterizeze în liniile lor, dar de data aceasta avionul inamic a fost capturat. Trei zile mai târziu, locotenentul aviator Norman Spratt, din Royal Flying Force, zburând pe un „Sopwith Tabloid“, neînarmat, a realizat singur aceeași performanță.

După câțiva timp, un pilot francez a aterizat pe aerodrom și i-a arătat comandantului de escadrilă două găuri mari în aripile avionului. I le făcuse un zburător inamic când s-au întâlnit în aer. Aviatorul german a aruncat cu cărămizi în adversar.

Începutul fusese făcut și spiritul agresiv a cuprins ambele tabere ale zburătorilor. Câteva echipaje franceze au

Bombardierul rusesc cu patru motoare „Iliia Muromet“

**August
1914**

Câteva dintre avioanele utilizate în Primul Război Mondial (începând din stânga sus, în sensul acelor de ceasornic): modelul britanic R.E.5; germanul „Taube” (Porumbel); B.E. 2, pilotat de Harvey-Kelly, rezemat de câpița de fân, după o aterizare forțată; Avro 504, tot un avion britanic

CONFRUNTĂRI AERIENE CU ARME NECONVENȚIONALE

Prof. dr. VALERIU AVRAM

La declanșarea Primului Război Mondial, cea de-a cincea armă – aviația – și-a făcut debutul încă din luna august 1914. Germanii mobilizaseră 34 de escadrile, cu 232 aparate de zbor. Aviația franceză avea în serviciu 25 de escadrile, cu 138 de avioane. Aviația imperială rusă dispunea de 250 de avioane, de modele diferite, în principal de construcție franceză. Inginerul Igor Sikorski proiectase un bombardier cu patru motoare, cunoscut sub numele de „Iliia Murometș”, folosit de armata rusă pentru misiuni de bombardament strategic. Aviația britanică avea în serviciu 63 de avioane, în principal achiziționate din Franța sau construite în licență. Existau câteva tipuri, ca „B.E.2” sau „Avro 504”, de producție proprie. Mica aviație belgiană, care dispunea de 24 de avioane franțuzești, va fi prezentă în aer încă din primele zile ale mării conflagrații.

Mulți comandanți militari din țările europene nu aveau încredere în capacitatea noii arme de a juca un rol important în cazul unui conflict mondial. În lucrarea *Germania și războiul aerian*, generalul Gerd von Hoepfner, comandantul aviației germane în anii Primului Război Mondial, sublinia:

● Confruntările între aviatori, interzise ● Când se întâlnesc, aviatorii celor două tabere se salută ceremonios ● Decolare de sub nasul ulanilor ● Pilotul lasă manșa, ridică mâinile în aer și se predă ● Foc deschis cu... cărămizi ● În sfârșit, se instalează și mitraliere

„Până la izbucnirea războiului, Germania manifestase un dispreț și o zgârcenie nejustificată față de aviație, fără s-o pregătească pentru un eventual război...”. Generalul francez Joffre, viitor mareșal al Franței, considera aviația la începutul lui 1914 ca un simplu sport, iar când s-au declanșat primele operații mi-

Din cărți vechi și noi

O practică veche de când lumea stârnește și astăzi discuții și polemici și atârână greu în judecarea calității profesionale a personalului politic și administrativ al unei țări. Este vorba de corupție, un fenomen cu aspecte multiple, condamnat cu severitate de codul penal din țările civilizate.

Țările Uniunii Europene sunt clasate pe o scară de la 1 la 27, 1 însemnând o țară foarte puțin coruptă (Danemarca și Finlanda), iar 27 o țară foarte coruptă (Grecia). România a fost notată cu 24, deci foarte coruptă, totuși ceva mai puțin decât Italia (25) și Bulgaria (26). Aici trebuie însă făcută o precizare: criteriul principal de definire a gradului de corupție al unei țări este

„percepția“ pe care o au străinii (oameni de afaceri, turiști, politicieni etc.) despre țara respectivă. Percepția este deci a oamenilor din afară, nu a autohtonilor, cărora anumite practici li se pot părea naturale sau, în cel mai rău caz, inevitabile, ținând de specificul național. O anecdotă care circula recent în Rusia suna astfel: doi oameni de afaceri ruși

se întâlneau la un pahar și discută. Primul spune: „Ai văzut, raportul Transparency International pe anul trecut ne-a coborât de pe locul 27 pe 26!“ „Da, sunt la curent, răspunde al doilea, dar dacă-ai ști cât ne-a costat asta!“

CÂTEVA MĂRTURII DESPRE CORUPȚIE ÎN ROMÂNIA

MATEI CAZACU

In România, corupția este pusă în general pe seama fanarioșilor. Cronicile și documentele noastre vechi aduc însă informații despre diferite cazuri de corupție – mai ales furt din avutul public, favoritism/nepotism – din vremuri mai îndepărtate. După domnia regelui Carol al II-lea, când cangrena corupției atinsese sferele cele mai înalte ale societății, perioada comunistă a secretat și ea forme ingenioase ale acestei practici,

catalogate oficial drept „devieri de la morala proletară“, iar neoficial drept „obiceiul pământului“. Fenomenul fiind comun tuturor țărilor comuniste în frunte cu U.R.S.S., un politolog francez, Alain Besançon, a scris un capitol special într-o carte în care făcea elogiul corupției care se manifestă, credea el, ca un lubrifiant necesar funcționării greoaiei mașinării de stat, care altfel era în pericol de paralizie completă.

Textul pe care îl reproducem în continuare este extras din cartea unui corespondent american de război, Leigh White, se intitulează *The Long Balkan Night* (Lunga noapte a Balcanilor) și a apărut la New York, Charles Scribners Sons, 1944. Leigh a călătorit în toate țările Europei Centrale și de Sud-Est între 1939 și 1941, când s-a reîntors în Statele Unite pentru a-și trata rănilor suferite în Grecia, în-

folosit praștiile, în speranța că „proiectilele” lansate vor sparge capetele adversarilor. S-au folosit și săgeți, cângi sau cutii de conserve. În scurt timp, s-a trecut la o fază superioară și aviatorii au început să arunce cu

grenade de mână în avioanele inamice. Alții au folosit cabluri cu mici ancore, în ideea că vor reuși să sfășie aripile avioanelor adverse.

Un aviator german inventiv, locotenentul observator Georg Paul Neumann, a fixat în țeava unei carabine pânna unui gramfon. Plecat într-o misiune de recunoaștere în ziua de 27 august 1914 pe frontul din Belgia împreună cu locotenentul pilot Ernst von Berthold, au întâlnit un avion francez de recunoaștere „M. Farman” biloc. Observatorul Neumann inventase și o jucărie formată dintr-o mică roată dințată, pe care era fixată o lamă de oțel. Învârtind roata cu o manivelă, se auzea un zgomot infernal, ca și când ar fi tras o mitralieră. Întâlnind echipajul francez, locotenentul Neumann a îndreptat carabina cu pânna de gramfon montată la gura țevii contra lor. Apoi s-a lăsat în jos, în carlingă, sprijinind țeava armei cu pânna de gramfon de marginea cockpitului. A pus în funcțiune jucăria care imita rafalele de mitralieră și avionul german s-a îndreptat amenințător către bilocul inamic. Pe moment, aviatorii francezi au înghețat de frică, pierzând controlul avionului, care s-a angajat într-o spirală.

Aparat B.E. 2 cu mitraliere montate

Pilotul a reușit cu mare efort să redreseze avionul pe la 400 m. Echipajul francez a fugit cu viteză maximă la aerodrom, raportând comandantului că „Vărzarii” (nemții) au inventat „tunul de mână”. Au fost alertați ofițerii Biroului II, ca să descopere date noi în legătură cu teribila armă inamică. N-au reușit să afle nimic despre invenție, dar s-a dat o circulară către toate escadrilele franceze care acționau în Belgia ca echipajele aflate în misiune să zboare la distanță mare de avioanele inamice, ca să nu fie „împușcate” cu noua armă secretă germană!

Așa s-a terminat perioada cavalerescă în care aviatorii inamici se salutau când se întâlneau. Locotenentul aviator german von Leutner, aflat într-un zbor de recunoaștere, a încercat să intre cu avionul pe care-l pilota într-unul francez. Ajungând foarte aproape de adversar, cei doi aviatori francezi s-au speriat atât de rău, încât au ridicat mâinile în sus, predându-se. Atacatorul le-a făcut semn „prizonierilor” să-l urmeze, numai că pilotul francez și-a revenit și, fiind un bun zburător, a făcut o serie de figuri acrobatice, ajungând

în spatele neamțului. În acel moment, observatorul său a început să tragă cu o armă de vânătoare calibru 22 mm, „stropindu-l” pe von Leutner cu o ploaie de alice pentru porumbei.

Aflat într-un zbor de recunoaștere în regiunea orașului Namur, sergentul major pilot D.S. Jillings a fost lovit de tirul infanteriștilor inamici. Un glonț tras de la sol a pătruns prin scaunul avionului, răbindu-l în părțile dorsale. Scaunele avioanelor britanice erau construite din lemn și placaj. După acest incident, capacele de la sobele bucătăriilor escadrilelor engleze precum și capacele canalelor din orașul Maubeuge au dispărut.

Aviatorii francezi au fost primii care au montat la bordul avioanelor de recunoaștere tip „M. Farman”, „H. Farman” sau „Voisin” mitraliere model Lewis calibru 7,7 mm sau Hotchkiss calibru 8 mm. Cum aceste aparate de zbor aveau motorul în spate și carlinga în față, observatorul aerian avea câmp liber pentru a deschide focul. La avioanele care aveau motorul în față, inginerii francezi au montat pe planul superior mitraliere Lewis abia în anul 1915. Aviatorii francezi Frantz și Quenault, din Escadrila V.24, au fost primii care, folosind o mitralieră furată tip Hotchkiss, au doborât într-o luptă aeriană, în ziua de 5 octombrie 1914, un avion german tip „Aviatik” (*Magazin istoric*, nr. 6/2002). ■

«Vedeți, Măria Ta?, spuse ministrul din stânga. Tot așa se întâmplă și cu manipularea fondurilor publice românești. Am trecut gheața în jurul mesei. Fiecare a atins-o cu cele două mâini și a trecut-o apoi persoanei următoare. Nimeni nu a luat nimic din ea, și totuși n-a mai rămas nimic; dar mâinile fiecăruia sunt muiate chiar și ale voastre!»

Comesenii izbucniră în râs, pe când Carol stătea uitându-se pierdut la mâinile sale.

Ni se pare indubitabil că ministrul care a făcut această ingenioasă demonstrație prințului Carol abia ajuns la București, probabil la restaurantul „Hugues” sau la „Brofft”, pe Calea Victoriei, a fost Ion Ghica, prim-ministru (președinte de Consiliu) între 11 februarie și 10 mai 1866. A doua zi, la 11 mai, prințul Carol a numit un nou guvern, cu conservatorul Lascăr Catargiu în frunte și cu patru miniștri din cel precedent, cărora li se adăugau Ion C. Brătianu la Finanțe și Ion Grigore Ghica la Război.

În scrierile sale, Ion Ghica abordează cu voluptate cazurile de corupție, începând cu domnia lui Ioan Gheorghe Caragea (1812-1818), care a lăsat în amintirea contemporanilor expresii precum „se fură ca pe vremea

lui Caragea”, „fă-te om de lumea nouă/ să furi cloșca de pe ouă”, „fură oul de sub coțofană fără a o face să cârâie”, „fură șaua de sub călăreț” și cu exemple edificatoare de rimă populară: „Belu belește./ Goleșcu golește./ Manu jupuește”, aluzie, în cazul celui din urmă, la meseria de blănari a strămoșilor acestei ilustre familii constantinopolitane. Sau cazul unui boier certat de Caragea pentru nenumăratele sale hoții și care se justifică senin conjugând la prezent verbul grecesc „klepto”: „fur, furi, fură”. În loc să-l pedepsească, Vodă îl îmbracă în caftan de boier cu barbă, adică de clasa întâi, ceea ce înseamnă o mare recompensă. Trebuie să precizăm că această scenă, neatestată de alte surse, poate fi și un ecou livresc al lecturilor lui Ion Ghica (perioada când era ministrul României la Londra), deoarece se regăsește aidoma în celebra *Istorie a Egiptului* de Abd al-Rahman al-Jabarti (1753-1825), unde este plasată la Cairo, la Curtea ultimilor sultani mameluci.

Prin urmare, credem că lui Ion Ghica i se datorează ingenioasa demonstrație menită să explice prințului străin mecanismele circulației banilor publici în „Belgia Orientului”.

Înaintând în timp, în aprilie 1904, Martha și George-Valentin Bibescu au condus o expediție formată din trei echipaje auto de la București la Ispahan, în Persia, și înapoi. Expediția a durat două luni și a dat ocazie Marthei Bibescu să scrie primul ei roman de succes, *Les Huit Paradis* (Cele opt raiuri), publicat la Paris în 1908. Apariția romanului a stârnit interes în Franța și soții Bibescu au fost sărbătoriți, între alții, și de ambasadorul Persiei, care a declarat Marthei următoarele: „nici nu puteți să vă închipuiți ce decadentă a suferit țara mea sub otomani. Două cuvinte intrate în limbă sunt de ajuns pentru a dovedi această nefastă influență, deși dumneavoastră nu le puteți înțelege: «hatâr» și «bacșiș»”. Evident, Martha Bibescu nu l-a contrazis pe Excelența Sa, dar a râs copios mai târziu

cu duhovnicul ei, abatele Mugnier, și cu prietenii români de naivitatea persanului, care își închipuia că un român ignoră acești „stâlpi ai înțelepciunii”.

Câteva decenii mai târziu, România a devenit din nou vestită pentru corupția care domnea într-o țară „delicios de coruptă”,

Carol al 11-lea și Teofil Sidorovici, ambii în uniforme albe

tr-un bombardament german. Vizita lui în România datează din 1939, dar evenimentele relatate s-au petrecut în 1866. „Se povestește că la început, prințul Carol nu aproba moravurile orientale ale principatului său și găsea greu să împace luxul Curții de parveniți cu sărăcia supușilor săi, în majoritate români, dar care includeau tătari, turci, maghiari, bulgari, nemți, evrei, ruși și țigani, fără a mai vorbi de grecii fanarioți din Anatolia [?], care formaseră, sub turci, o clasă privilegiată specială.

Îndată după sosirea la București în 1866, Carol a fost sărbătorit la un banchet oferit în cinstea sa de preaplecății săi miniștri și de sateliții lor politici. Așezat în fruntea unei mese lungi, Carol a fost tratat cu o mulțime de delicateți românești înainte de afacerile politice și afacerile constau, desigur, în numiri politice și împărțeala prăzilor. Îndopat cu hrană, amețit de țuica pe care o băuse și încurcat de sporovăiala vocilor care i se adresau într-o jumătate de duzină de limbi, Carol se întoarce bănuitor către ministrul din stânga sa și spuse cu sinceritatea lui brutală, tipic prusacă: «Spune-mi, te rog, este adevărat că miniștrii români sunt atât de corupți cum se spune?». Cu un aplomb considerabil, ministrul îi răspunse: «Vai, dar deloc, Măria Ta. Dacă îmi permiteți, aș fi fericit să vă fac o mică demonstrație».

El bătu din palme pentru a atrage atenția și peste sala de banchet se așternu tăcerea.

Arhimandritul Dionisie Plumbuțeanul, episcopul mănăstirii Cotroceni, înfățișează Codica lăcașului spre întărire domnitorului Ioan Gheorghe Caragea, prin mijlocirea marelui logofăt Mihalache Manu; miniatură din Codica mănăstirii Cotroceni

Comesienii veseli își făceau cu ochiul unul altuia sau aruncau priviri încurcate. În spatele prințului Carol, pe o masă de serviciu («ghidiron» din francezul «gueridon»), se afla un bloc de gheață care fusese sco-

Martha Bibescu (dreapta)

bit pentru a conține caviar de la Dunăre. Icrele negre dispăruseră de mult, dar gheața rămăsese ca o amintire a solidului apetit al convivilor. Ministrul șopti ceva la urechea unui chelner, care se apropie de blocul de gheață, sparse din el o bucată de mărimea unei lămâi și o puse în mâna ministrului.

Vă rog să observați, «Măria Ta, această bucătică de gheață», spuse ministrul cu aerul unui prestidigitator. „O trec din mâna dreaptă în cea stângă și din mâna stângă în mâna dreaptă a colegului meu, așa». Începu atunci un spectacol surprinzător. Bucata de gheață trecu din mâna unui ministru în cea a altui ministru, în jurul mesei, în sensul acelor unui ceasornic. Fiecare politician o apuca cu ambele mâini înainte de a o trece vecinului său. În cele din urmă, blocul de gheață ajunsese în mâinile ministrului de la dreapta prințului Carol, care se înclină către primul ministru în așteptarea discursului său.

«Veți observa, Măria Ta, continuă acest om valoros, că gheața a trecut prin jurul mesei până la persoana voastră. Acum, dacă sunteți atât de bun ca să întindeți cele două mâini». Carol îi făcu pe plac. Ministrul din dreapta sa întinse pumnii strânși și îi deschise deasupra palmelor lui Carol. Măinile ministrului erau ude, dar în ele nu mai rămăsese nicio bucată de gheață. El își coborî mâinile și umezi cu ele pe cele ale lui Carol. Ceremonia se terminase.

primit pe refugiații polonezi și i-au hrănit, i-au găzduit și i-au îmbrăcat pe cei mai săraci dintre ei, au avut grijă ca bogații, care erau numeroși, să fie deposezați de avutul lor înainte de a părăsi România. Gabriel Marinescu nu a fost singurul funcționar român care i-a jefuit pe exilații polonezi. Am cunoscut personal mai mulți polonezi care au fost despuiați de bijuterii și alte bunuri pe când încercau să treacă Dunărea în Bulgaria, în octombrie 1940. Polonezii, și în special cei bogați, erau considerați pradă legitimă de cei mai mulți birocrați români și doar cei mai norocoși reușeau să scape cu mai mult decât pielea de pe ei. Ei au fost jefuiți de atâtea guverne succesive, încât e de mirare că le mai rămăsese ceva de furat pentru Garda de Fier. Dar le mai rămăsese, căci există un număr important de legionari celebri pentru că adunaseră averi considerabile extorcând aur și bijuterii de la polonezii forțați să-și cumpere libertatea când au venit nemții [în România, octombrie 1940].

Dar să ne întoarcem la Marinescu... Trebuie spus, în apărarea generalului, că el a permis polonezilor bogați să-și cumpere libertatea, iar pentru o taxă suplimentară el a strecurat o parte dintre ei în Turcia. Prețul era de obicei o treime din avutul lor. Pentru o treime din cele ce posedau în momentul intrării în țară, el le dădea voie să trăiască într-un lux și libertate relativă atâta vreme cât le permiteau fondurile pe care le aveau.

Ruth Klüger...

(Desigur, dacă refuzau să se despartă de partea cuvenită generalului, erau despuiați de tot ce aveau și erau trimiși în lagăre de concentrare, cu cei săraci). «Toată Polonia, ca și Galia antică, este împărțită în trei părți» se zvonea că ar fi zis generalul. «O treime aparține lui Stalin, o alta lui Hitler și a treia lui Gabriel Marinescu».

Încheiem acest scurt florilegiu de citate cu o notă

... și nava „Tiger Hill“

optimistă. Mai întâi, comentariul lui Leigh White la episodul cu Carol I, din 1866. „Chiar dacă este apocrifă (o anecdotă similară se povestește despre Frederic cel Mare), ea este o descriere satisfăcătoare a unuia dintre viciile naționale ale României. România și-a proclamat independența și a scuturat jugul turcesc acum 76 de ani, dar ea este fără îndoială cea mai coruptă țară din Europa. «Bacșiș» este unul dintre cele mai folosite cuvinte ale limbii române, căci el este numitorul comun al vieții ei politice și economice. Este rar ca o relație de afaceri să nu se încheie în România fără obișnuita ceașcă de cafea turcească, paharul cu apă, lingurița de halva [dulceață? - n.a.], țoiul de țuică și inevitabilul transfer de bacșiș, care în România înseamnă mai adesea mită decât serviciu. Ce se poate face cu o țară a cărei tradiție este ca fiecare să aibă «măinile umede»? Evident, un conducător poate face unul din trei lucruri: să ignore viciul, să facă reforme și să riște o moarte de martir sau să-l practice și să-și moaie mâinile ca toți ceilalți“.

Nota optimistă este că din 1939 România a făcut totuși progrese în combaterea corupției, dovada fiind că nu mai este cea mai coruptă țară din Europa, ci a fost depășită de Italia, Bulgaria și Grecia, ca să nu mai vorbim de țările din afara Uniunii Europene, care nu au fost luate aici în considerare. ■

cum scria un jurnalist american. În vara anului 1939, Ruth Klüger, o tânără de 25 de ani originară din Cernăuți, devine membră a Mossadului și a organizației clandestine „Aliyah Bet”, care își propunea salvarea evreilor europeni și imigrarea în Palestina. Cu mari greutate și cheltuieli, un vas, „Tiger Hill”, este închiriat și așteaptă la Constanța acordul guvernului român ca să poată imbarca peste 1.000 de persoane. Dar prim-ministrul Armand Călinescu a interzis intrarea în țară a unui tren cu tineri *halutzim* (emigranți în Israel) din Polonia și nimeni, nici măcar ministrul de Interne Gheorghe Tătărescu, nu poate trece peste acest ordin. Grație intervenției părintelui Gala Galaction, Ruth Klüger este primită de aghiotantul regal Teofil Sidоровici, și el originar din Bucovina, care îi înlesnește o audiență la regele Carol. La început, suveranul refuză să treacă peste dispoziția prim-ministrului său, dar în cele din urmă, mișcat de argumentele pasionate ale tinerei femei, cedează. Scena este lungă, dar vom reproduce aici doar ultimele cuvinte ale regelui. Ele se găsesc la paginile 176-185 din cartea *The Last Escape. The Launching of the Largest Secret Rescue Movement of All Times* (Ultimul refugiu. Lansarea celei mai secrete mișcări de salvare din toate timpurile), de Ruth Klüger și Peggy Mann, New York, Doubleday & Company Inc., Garden City, 1973. „Ați auzit probabil, Madame [în franceză, în originalul englez]

Gabriel Marinescu

Klüger, că bacșișul domnește în România. Se fac mici glume pe seama noastră. *Mania* înseamnă nebunie, *kleptomania* înseamnă nebunia de a fura, *Romania* înseamnă nebunia de a fura aplicată unei națiuni întregi. Poate părea de necrezut, dar uneori este posibil ca sume mari de bani plătite unor mici funcționari să aibă întâietate asupra ordinelor unui prim-ministru. Puteți crede așa ceva, Madame Klüger? Dar vreau ca un lucru să fie clar. Nu știu nimic despre plecarea lui «Tiger Hill». Prim-ministrul Călinescu a dat ordine. Ordine severe. Dar undeva s-a întâmplat o gafă». El a dat din umeri: «Poate bacșiș».

Scena s-a jucat la Casa Nouă din spatele Palatului regal, în luna iulie 1939. Două luni mai târziu, Hitler ataca Polonia, urmat la două săptămâni de Stalin, ceea ce a dus la a patra împărțire a acestei țări și la un considerabil exod, mai ales prin

România. Leigh White și alți jurnaliști s-au dus imediat la frontiera româno-poloneză pentru a transmite corespondențe jurnalelor engleze și americane. Aici, Leigh White a fost martorul operației de triere și de „vămuire” a miilor de refugiați polonezi, condusă de generalul Gabriel (Gavrilă) Marinescu, subsecretar de Stat în Ministerul de Interne și om de încredere al regelui Carol. Iată cum descrie Leigh pe omul nostru. „Orice s-ar putea spune despre el, dar nu că era lipsit de personalitate. O brută puternică și arătoasă, înalt cam de 1,93 m, se născuse din părinți țigani și se ridicase prin inteligență, forță, pe ascuns și cu viclenie – fără îndoială dospite cu un considerabil curaj – la poziția de lord mare călău în domnia lui Carol. Rudele supraviețuitoare ale celor asasinați, unii nevinovați, alții vinovați, cereau moartea lui Marinescu, așa cum o făceau și miile de oameni pe care îi jefuise în lunga lui carieră de pirat. Una dintre numeroasele anecdote despre Marinescu – majoritatea în esență adevărate – era povestea cum îi jefuise pe refugiații din Polonia în momentul în care traversau frontiera bucovineană în septembrie și octombrie 1939. Tot ce poate fi mai bun de spus despre tratamentul aplicat polonezilor de către români este că le-au oferit în mod generos adăpost – și aceasta este, recunosc, mai mult decât poate fi spus despre anumite națiuni mai civilizate, a căror corectitudine este mai rar pusă în discuție. Dar, deși i-au

Întâlnirea foștilor studenți ai Facultății de Istorie, Universitatea din București cu profesorii lor, rândul I: Aurel Axente, Ioan Scurtu (al doilea din stânga), conf. Mauriciu Kandel, conf. Iorgu Stoian, prof. Gheorghe Ștefan, prof. Ion Ionașcu, conf. Constantin Velichi, prof. Vasile Maciu, conf. Dumitru Almaș (în picioare)

impresionantă. Fișierul de la biblioteca Arhivelor Statului conținea la numele său câteva zeci de titluri privind probleme de arhivistică, cronologie, sigilografie, diplomatică etc. Cred că tocmai această activitate îi deranja pe cei care în anii '50 dețineau funcții de conducere în facultate, dar a căror producție științifică era mai mult decât modestă.

Aceștia căutau să speculeze situația politică a lui Sacerdoțeanu, care fusese director general al Arhivelor Statului în anii 1938-1953, deci în timpul „dictaturilor”: regală, legionară și antonesciană. Noroc că parcursese și etapa democrat-populară, dar oricând putea fi acuzat că s-a aflat în slujba fascismului și hitlerismului. Din câte știu, era unul dintre puținii profesori (dacă nu singurul) căruia nu i s-a echivalat doctoratul obținut în Franța, iar studiile sale erau riguros cenzurate (pentru un articol privind activitatea lui Bogdan Petriceicu-Hasdeu a fost criticat în revista *Studii*).

Exigența unchiului...

Cursul de „Istorie Modernă Universală” era predat de conferențiarul Dumitru Almaș (1908-1995). De statură mij-

locie, bine făcut, cu semicelie, ochi căprui, nas mic și ascuțit, elegant. Venea la curs cu câteva foi A4 tăiate pe jumătate, pe care avea scrise datele mai importante și citatele din autori celebri (diplomați, șefi de state, filosofi, scriitori etc). Se plimba prin fața băncilor, uneori urca pe culoarul dintre rânduri (cursul se ținea în Amfiteatrul „Oniciu” al Facultății) și ne „povestea”. O poveste când frumoasă și lină, când plină de dramatism. Mi-au rămas în memorie prelegerile despre Revoluția Franceză și am suferit când a început „marea teroare”, căreia i-au căzut

victimă Ludovic al XVI-lea, Danton, Robespierre și Saint Just, și cele despre epoca lui Napoleon. „Micul corsican” fiind întrebat dacă nu-i emoționat de primirea parizienilor la întoarcerea din campania victorioasă din Italia, a răspuns: „Mulțimea s-ar fi adunat tot așa dacă ar fi aflat că am murit”. Am ținut minte aceste cuvinte cu care m-am încurajat atunci când trebuia să vorbesc în fața unui amfiteatru sau săli arhipline: lumea a venit să mă asculte, iar eu trebuie să-mi stăpânesc emoțiile.

Cert este că Almaș rivaliza în oratorie și capacitatea de a se face ascultat cu Emil Condurachi. Avea avantajul de a fi scriitor, înzestrat cu o sensibilitate aparte, cu talentul nativ de a reînvia faptele petrecute cu veacuri în urmă, iar noi parcă-i vedeam în fața ochilor nu numai pe fruntașii revoluției franceze și pe Napoleon, dar și pe Washington, Cromwell, Cavour, Bismarck etc., care „defilau” prin fața noastră, în momentele lor de glorie, dar și când părăseau scena istoriei.

Dumitru Almaș, unchiul și nașul familiei Ioan Scurtu la cununia lor religioasă

Profesorul Ioan Scurtu are în pregătire un volum de memorii din care publicăm fragmentul următor în care evocă chipurile unor profesori ai Facultății de Istorie din București, ale căror cursuri le-a frecventat ca student, între anii 1957-1962.

Profesorul Aurelian Sacerdoțeanu, cercetător specializat în științe auxiliare

PROFESORII MEI

Prof. univ. dr. IOAN SCURTU

În anul III, timp de un semestru, am făcut „Științele Auxiliare” cu profesorul Aurelian Sacerdoțeanu (1904-1976), un domn înalt, cu ochelari de culoare închisă și ramă groasă, păr dat peste cap, puțin albit la periciuni, elegant, având costume de culoare închisă iarna și gri vara, cravată și batistă asortată. Intra în amfiteatru, se urca la catedră, deschidea geanta de piele de unde scotea un dosar cu pagini bătute la mașină. Materia era interesantă și de o reală valoare practică. Ne explica cum putem afla în ce zi a căzut Anul Nou în 1527 și în ce zi va fi 1 mai în 2070; cum se citește o carte (în niciun caz așezați în pat și să nu cumva să facem „crima” de a sublinia textul), cum se face o fișă (fiecare trebuie să conțină datele complete privind fondul, dosarul și fila), cum se citează (dacă cineva a folosit un document înaintea noastră, acela trebuie citat, dar să facem și verificarea după propriile fișe). De regulă, nu se uita pe foile din fața sa decât pentru a ne da câte un citat din Marx, Engels, Lenin și Gheorghiu-Dej; citatul nu avea legătură cu cele prezentate, iar noi înțelegeam că „așa trebuie”.

Îi plăcea să discute cu noi, în pauză sau la consultații, dându-ne sfaturi utile pentru munca de cercetare științifică, îndemnându-ne să nu credem pe nimeni pe cuvânt, ci să mergem la Arhivele Statului, unde se află o adevărată „comoră”. Când vorbea, se uita

în jur, parcă pentru a vedea dacă nu-l pândeste cineva. Era timorat, amenințat că-și va pierde postul sau chiar libertatea. Aflasem că în anul precedent, un student – Aristide Varghida –, membru de partid, venit din câmpul muncii, s-a prezentat la examen, dar a re-

fuzat să răspundă, zicând că nu a vrut să învețe un curs care conține grave confuzii ideologice și politice. Inițial profesorul nu i-a dat notă, dar a fost chemat la Biroul Organizației de Bază și apoi i-a pus 10.

Aurelian Sacerdoțeanu desfășurase o activitate științifică

La sfârșitul lunii noiembrie 2013, într-un interviu acordat ziarului New York Times, Zindzi Mandela declara: „Rațional, sunt conștientă că tatăl meu se află pe patul de moarte. Emoțional însă, nu sunt pregătită pentru așa ceva“. Inevitabilul s-a produs în seara de 5 decembrie 2013 (ora 20.50). Nelson Mandela avea 95 de ani, patru luni și 18 zile. Moartea punea capăt unui destin de excepție. Viața sa a generat consistente producții biografice, subiecte de film sau creații muzicale de mare succes. Victimă a represiunii politice (cuantificată în 27 de ani de închisoare, între 1962 și 1990), Mandela s-a impus, după eliberare, ca apostolul ideii de toleranță și reconciliere.

Liderul sud-african (în stânga, la senectute) a avut în tinerețe o mare pasiune, boxul

NELSON MANDELA ȘI MIRACOLUL SUD-AFRICAN

VIOREL CRUCEANU

A fost condamnat la închisoare pe viață, la 12 iunie 1964, de un regim ce promova politica dezvoltării separate a raselor. Deși oficializată abia în 1948, această realitate avea rădăcini adânci în timp, coborând până la 1652, anul sosirii burilor în Africa de Sud. Împotriva opririi și a segregării s-a ridicat elita grupată în „African National Congress“

(ANC, constituit în 1912), reprezentată la începutul anilor '60 de tineri precum Nelson Mandela, Oliver Tambo, Govan Mbeki, Walter Sisulu ș.a. La 21 martie 1960 s-a produs masacrul de la Sharpeville. Atunci, în acest oraș, aflat la 65 km de Johannesburg, au fost uciși de poliție 69 de oameni, în timp ce demonstrau pașnic împotriva apartheidului.

Politica „rezistenței pasive“ și a „nonviolentei“ promovată de ANC devenea caducă. Tânără generație din partid a căutat convingerea că populația majoritară avea o singură alternativă: lupta armată (acțiuni de sabotaj, declanșate după orele de program sau în cursul nopții, pentru a se evita victimele). Primele operațiuni au fost urmate

Revelion la cantina de pe strada Doamnei, conf. Gheorghe Georgescu-Buzău, Gheorghe Vasilescu (mai în spate), Gheorghe Zbucă, Constantin Moraru, Ioan Scurtu (jos)

Seminariile le făceam cu asistentul Viorel Sârbru, un domn tânăr, de statură mijlocie, brunet, cu mustață, foarte elegant și parfumat. A stăruit pe istoria Americii Latine, domeniul său de preferință. Era un excelent curtezan, iar multe studente erau îndrăgostite de dânsul.

Dacă pe Almaș îl apreciau studenții, mulți dintre colegii săi nu-l agreau. Viorel Sârbru, care știa că sunt nepotul lui Almaș, mi-a spus că Andrei Oțetea și Vasile Maciu erau cei mai înverșunați. Îi cereau să se hotărască: este scriitor sau istoric? În concepția lor, istoria trebuia să prezinte date și fapte concrete, într-o manieră simplă și clară, fără figuri de stil și considerații aparținând unor literați, muzicieni, pictori etc. Cred că la mijloc era mai curând gelozia celor doi, care nu se bucurau de aceeași audiență în rândul studenților.

Almaș era bine cunoscut de profesorii de istorie, de elevi, de un public foarte larg în calitate de autor de manuale școlare, de povestiri istorice, de romancier, gazetar, conferențiar la radio, participant la numeroase activități culturale și științifice etc. Mo-

nografia sa consacrată Revoluției Franceze (*Căderea Bastiliei*, 1959) s-a bucurat de mult succes. Pentru lucrarea *Nicolae Milescu Spătarul*, publicată în 1954, Dumitru Almaș primise Premiul de Stat.

... trasează cariera nepotului

Pentru examenul la istoria modernă universală am învățat foarte mult, deoarece nu voiam să se spună că am luat notă mare pentru că Almaș era unchiul meu. Am răspuns foarte bine la întrebările de pe bilet, dar profesorul a început să mă întrebe din toată materia. Răspundeam corect, iar dânsul se mișca pe scaun nemulțumit. La un moment dat am ezitat la precizarea unui an din istoria Chinei, iar Almaș s-a grăbit să-mi ceară carnetul și mi-a pus nota 9.

A fost o grea lovitură, la care nu mă așteptam. Mai ales că Almaș era cunoscut ca un om corect, care-i încuraja pe studenți. Se zicea că există două modele de examinare în Facultatea de Istorie: unul practicat de Maciu, care atunci când studentul se încurca îl înfunda și mai tare: „Nu știi

nimic, nu te-ai pregătit pentru examen. Ai nota 4". Celălalt era al lui Almaș, care în situații similare se adresa cu calm: „Vezi că știi, vezi că știi, uite“ (și îi sugera începutul de răspuns).

După examen nu am mai vorbit cu Almaș și nu l-am mai vizitat acasă (în strada Gabriel Péri, lângă Ateneul Român). În vacanță i-am spus mamei ce am pățit, că mie mi-a dat 9 și mai multor colegi 10, că din această cauză s-ar putea să nu primesc spor de bursă (50 de lei). Mama a decis să mergem la Negrești, unde se afla fratele ei în concediu. Foarte furioasă că i-a „nedreptățit băiatul“, mama l-a atacat puternic pe „bădia“ (fratele mai mare), acuzându-l că nu vrea ca eu să-i calc pe urme, să rămână el „cel mai deștept“ din familia noastră.

Tanti Margareta, soția lui Almaș, a aflat atunci despre „pățania“ mea, drept care a intervenit: „Take, cum ai putut să-l tratezi pe Jenică mai rău decât pe colegii lui?“ Nenea Take s-a apărut zicând că intenționat a procedat așa, ca să nu se spună că-și protejează nepotul. Am intervenit și eu în discuție, menționând că profesorii Dumitru Tudor și Emil Condurachi le-au dat 10 la examene fiicelor lor. Bunicul, și dânsul de față, i-a luat apărarea: „Așa suntem noi, mai exigenți cu ai noștri și mai largi cu străinii“.

Almaș mi-a zis că, dacă nu sunt mulțumit, să vin la examenul de mărire a notei, din toamnă. Bineînțeles că nu m-am dus, dar acea experiență nefericită m-a determinat să nu urmez specializarea istoria universală și m-am înscris la istoria României. Atunci s-a decis cariera mea profesională.

Omul cu nervi de oțel

Odată eliberat (11 februarie 1990, ora 15.00), Mandela a impresionat prin seninătatea olimpică, ce degaja calm, liniște interioară și echilibru emoțional. Gesturile și vorbele sale vedeau noblețea personalității, străină de orice urmă de ranchiună sau obsesia revanșei. El știa prea bine că „opresorul poartă povara celui opresat”. Iată de ce, opresorul trebuia eliberat, la rândul său, de o asemenea povară. De aici, încrederea lui de neclintit în valențele dialogului. Purtător al unui profund mesaj de reconciliere, Mandela își afirma convingerea că „este destul loc, pentru toate rasele, în această țară”.

Apoi, la una dintre primele apariții publice, își îndemna adepții, mai tineri sau maturi, din Soweto: „Întoarceți-vă la școală, întoarceți-vă în fabrici și în mine [...] Aruncați-vă armele, cuțitele și lăncile în mare!”. În egală măsură, șansa Africii de Sud s-a datorat și faptului că, la nivelul clasei conducătoare albe, s-a detașat un curent reformist reprezentat de președintele Frederik de Klerk și de ministrul de Externe, Roelof („Pik”) Botha. Această ambivalență a făcut posibile intensele negocieri dintre cele două părți (decembrie 1991-decembrie 1993). În mod paradoxal, în perioada tratativelor, Africa de Sud s-a aflat în pragul războiului civil (până la alegerile

In 1998, revenit, împreună cu președintele american Bill Clinton, în celula unde a stat închis 18 ani

din 1994, numărul victimelor incidentelor interrasiale a depășit numărul victimelor din toată istoria regimului de apartheid!).

Din nou s-a detașat Mandela, singurul capabil să împiedice explozia. Prin presiuni morale, el a impus triumful rațiunii. De altfel, unul dintre tinerii crescuți în preajma sa, Cyril Ramaphosa, remarcă: „fără nervii săi de oțel, n-am fi putut negocia niciodată sfârșitul apartheidului”. Discuțiile au prilejuit și o excelentă ocazie de comunicare, astfel încât „albi și negrii sud-africani au reușit să se cunoască unii pe alții și au încercat să înțeleagă punctele de vedere, aspirațiile și temerile unora și ale celorlalți”. Aceste întâlniri, organizate între oameni ce trăiau în lumi diferite, au creat premisele apariției și cultivării unei încrederi reciproce, bazate pe ideea unui stil de viață alternativ, care să includă, pe baze egale, pe toți sud-africani.

Cheia de boltă a acordului dintre albi și negri l-au reprezentat alegerile de la 27-29 aprilie 1994, bazate pe principiul „One man, one

vote” (Un om, un vot). Acest prim scrutin liber din istoria R.S.A. a reprezentat încoronarea triumfului luptei antiapartheid. ANC a obținut o victorie categorică, fiind creditat cu 62,65% dintre voturi. El a permis și o altă premieră: Nelson Mandela devenea cel dintâi președinte negru al R.S.A. Instalarea oficială s-a produs la 10 mai 1994,

într-o atmosferă de mare sărbătoare. Simbolurile au fost prezente din nou: investitura a avut loc la Pretoria (unde se desfășurase „Procesul Rivonia”), iar la ea a participat și judecătorul ce-i condamnase pe Mandela și pe camarazii săi, exact cu trei decenii în urmă.

Nelson Mandela declara: „Lumea gândea că suntem meniți să ne autodistrugem printr-un sângeros război civil și rasial. Or, noi nu numai că am evitat o asemenea confruntare, dar am creat una dintre societățile democratice nonrasiale și nonsexiste printre cele mai exemplare și cele mai progresiste din lumea contemporană”. În același registru, ziarul *Sunday Times* scria: „noi, poporul Africii de Sud, am creat un miracol. Noi am realizat ceea ce puține popoare din această lume gândeau că vom reuși: ne-am găsit noi înșine libertatea, ne-am construit o democrație și am realizat toate acestea fără război sau revoluție [subl.ns.]”.

(Continuare în p. 25)

de o adevărată „vânătoare“ de africani, ce a culminat cu arestarea liderilor ANC și cu „procesul Rivonia“ (1963-1964), în timpul căruia s-a remarcat Nelson Mandela.

Universitatea din pușcărie

Într-o pledoarie de patru ore (Mandela era de profesie avocat), el a respins acuzațiile de „terorism“ și „comunism“. Acum a rostit faimoasele cuvinte, devenite o profesiune de credință: „Mi-am dedicat întreaga viață luptei africanilor. Am luptat împotriva dominației albe, dar și împotriva dominației negre. Idealul meu este cel al unei societăți libere și democratice, în care toți oamenii să trăiască în armonie și cu șanse egale. Este idealul pentru care vreau să trăiesc și pe care îmi doresc să-l văd împlinit. Însă, dacă trebuie, este un ideal pentru care sunt gata să mor“.

Deși roșite de un „tânăr profund frustrat“ (caracterizarea îi aparține arhiepiscopului Desmond Tutu), aceste cuvinte anunțau metamorfoza ulterioară. Însuși Mandela recunoștea că anii de închisoare i-au fost folositori: i-au permis să reflecteze profund, să pătrundă „în adâncurile propriului interior“. Această operațiune de autocunoaștere a fost resorțul într-o cunoaștere „celuilalt“. Pentru a

Masacrul de la Sharpeville, din martie 1960, când demonstrații pașnice împotriva apartheidului au fost întâmpinate cu violență

reuși, a învățat limba albilor, *afrikaans*. A citit istoria și literatura afrikanerilor. A pătruns astfel în universul opresorului și a încercat să-i înțeleagă modul de gândire. Cu „spiritul său analitic“ (după cum afirma fostul președinte sud-african Frederik de Klerk), Mandela a ajuns la concluzia că albi au fost educați să-i urască și să-i disprețuiască pe negri.

Iată de ce liderul ANC a spus: „Educația este cea mai puternică armă pe care o poți folosi pentru a schimba lumea“. Elita ANC, cu studii universitare, s-a ocupat de educarea tinerilor încarcerati

în anii '70-'80. Printre aceștia se afla și actualul președinte Jacob Zuma (din mai 2009), care, în momentul reținerii, la cei 21 de ani, era cvasianalfabet. De formarea intelectuală a lui Zuma (născut în 1942) s-a ocupat chiar Madiba (numele de clan al lui Mandela). Astfel, închisoarea Robben Island s-a transformat într-o adevărată

„universitate“, unde era fasonată elita în devenire a ANC.

Tot în detenție, Mandela s-a întors la valorile morale ale filosofiei lui Gandhi (*satyagraha*, înțelesă ca „forța sufletului“ sau „forța adevărului și iubirii“; *Magazin istoric*, nr. 1, 2/1991). De la acesta și-a însușit două precepte fundamentale: „învinge-ți teama și ura din propriul suflet“ și „începe cu tine schimbarea pe care vrei să o vezi în lume“. Transformarea înregistrată de Mandela era evidențiată și de serviciile secrete sud-africane. Astfel, într-un raport înaintat, în februarie 1981, ministrului de Justiție, Kobie Coetsee, se

spunea: „Perioada de închisoare i-a sporit, în loc să-i diminueze, poziția psiho-politică“, dobândind acum și „charisma caracteristică marilor lideri ai mișcărilor de eliberare contemporane“. Raportul evidențiază un adevăr: deși privat de libertate, Nelson Mandela era liderul de necontestat al populației de culoare.

La vârsta de 86 de ani, între a doua soție, Graça Machel, în stânga, și prima, Winnie

Intâlnire a Comitetului „Uniunii Fiecelor Nilului”

Petiții scrise cu propriul sânge

Regina Farida, prima soție a regelui Farouk I al Egiptului, a îndrăgit-o pe Doria Shafiq și i-a propus, imediat după război (1945), să înființeze și să conducă o revistă pentru femei, *La Femme Nouvelle* (Femeia nouă). Era o revoluție în istoria presei și a mentalității unui stat în care femeile abia știau să scrie și să citească.

Treptat, Doria Shafiq a ajuns un lider al femeilor din Egipt. A pornit de la înființarea unor școli pentru femeile sărace, majoritatea analfabete. Apoi a militat pentru integrarea în muncă a femeilor, pentru egalitatea remunerației acestora, pentru drepturile puținelor femei care ajungeau să facă studii superioare la Cairo.

Dar lupta cea mare a dus-o pentru abolirea poligamiei. Concepțiile moderne și dezvoltarea Regatului Egiptean erau în totală contradicție cu sistemul poligamiei, abolit – după îndelungi proteste – de către regele Farouk.

Doria Shafiq a fost cea care a înființat prima revistă pentru copii din Egipt, dedicată în primul rând fiicelor sale. Cea mai îndrăznească acțiune a mișcării feministe condusă de Doria Shafiq, „Uniunea Fiecelor

Nilului” (înființată în 1946), a fost demonstrația din 19 februarie 1951. Însoțită de 1.500 de femei, a forțat intrarea în Parlamentul egiptean, unde a cerut drepturi civile pentru femei strigând: „Acesta este și Parlamentul femeilor. Parlamentul unei jumătăți de națiune!”

Mass-media mondială a preluat povestea femeilor egiptene și marșul lor spre Parlament și a publicat imagini cu frumoasele „fiice ale Nilului” ce forțau porțile Parlamentului. După nicio săptămână, Parlamentul a propus acordarea dreptului de vot pentru femei, drept înscris în Constituție abia în anul 1956 și doar pentru femeile care știau să citească.

Ajunsă în fața instanței pentru că asediase Parlamentul, Doria Shafiq și-a asumat întreaga responsabilitate spunând: „Sunt gata chiar să merg la închisoare!”

Din spirit de solidaritate, studentele Universității din Cairo au scris cu propriul lor sânge o petiție adresată regelui Farouk, cerând achitarea Doriei.

Reacția asociațiilor fundamentalist-islamice a fost pe măsura răsunetului actelor sale. Acestea au cerut regelui să pună capăt mișcărilor feministe orchestrate de bolșevici și de ateii și să apere tradiția musulmană, Orientul și islamul. Femeia egipteană trebuia să se întoarcă la locul ei, trebuia să-și repună veșmintele tradiționale și să accepte supusă deciziile bărbatilor.

Protestele fundamentalistilor au transformat „Uniunea Fiecelor Nilului” într-una dintre cele mai mediatizate uni-

uni feministe. În fapt, devenise o asociație de promovare a alfabetizării femeilor, ajungând să aibă în grijă circa 3.000 de eleve sărace.

Liderul parfumat

Revoluția egipteană din 1952 a găsit-o pe Doria Shafiq pe baricada apărării drepturilor femeilor. Pentru a ajuta revoluția și independența statului egiptean ca a organizat unități paramilitare formate din femei care să lupte cu armata britanică pentru Canalul de Suez în urma sângeroaselor incidente de la începutul anului 1952. A făcut nenumărate apeluri la boicotarea băncilor și a produselor englezești, în semn de protest împotriva presiunilor britanice.

Presa internațională scria despre „liderul parfumat” de la Cairo, iar extremiștii o tratau ca fiind „un pericol pentru o națiune musulmană”, „trădătoarea revoluției”, „singurul bărbat din Egipt”.

Următorul pas era transformarea „Uniunii Fiecelor Nilului” în primul partid al femeilor din Egipt. Activă și

Regele Farouk I și regina Farida

Doria Shafiq

DORIA SHAFIQ EROINA FEMINISMULUI ÎN EGIPT

Gamal Abdel Nasser și primul președinte al Egiptului, Mohammed Nagib; feminista și revoluționarul au fost arestați la domiciliu în timpul regimului lui Nasser

CRISTINA PĂIUȘAN-NUICĂ

După „primăvara arabă”, prea puțini egipteni și-au adus aminte de femeia-revoluționar a anilor '50, cea care a condus mișcarea de eliberare a femeilor egiptene. Lupta sa a avut rezultate imediate, femeile din Egipt primind drepturi constituționale: de a alege și de a fi alese.

Doria s-a născut în 1908 la Tanta, o localitate din Delta Nilului. A învățat la Școala Misiunii franceze, unde a fost una dintre elevele strălucite, primind recomandări pentru a-și continua studiile în străinătate. S-a numărat printre primele tinere cu bursă la Sorbona.

Cu o inteligență vie și de o frumusețe aparte, Doria Shafiq a fost repede remarcată. După licență, a continuat cu doctoratul. Teza sa a surprins prin noutate și îndrăzneală – *Femeia în islam*. Prezenta argumentat egalitatea femeii în

islam, demonstrându-și afirmațiile cu interpretări ale textelor islamice fundamentale.

Povestea romantică dintre doi tineri studenți egipteni ce și-au unit destinele la Paris a făcut vâlvă la Cairo. Mariajul său parizian cu Nour Ragai, un tânăr student la Drept, a fost un act de curaj, blamat de o societate în care căsătoriile erau aranjate de familie. Rodul acestei iubiri au fost două fiice: Aziza și Gehane.

Dacă la Paris a avut succes și a putut să-și continue cariera academică, la Cairo nu a fost acceptată la Universitate

pentru că era femeie. Decanul Facultății de Arte al Universității din Cairo i-a spus: „Nu pot accepta drept profesor pentru tinerii studenți o femeie care este tânără și elegantă”. Doria Shafiq a încercat atunci să se integreze în administrația egipteană, cu entuziasm și idei aduse de la Paris, în calitate de inspector de limbă franceză în Ministerul Educației. Strădaniile ei de a reforma sistemul educațional egiptean au eșuat, iar tânără Doria a demisionat și a ales o carieră de jurnalist independent.

1979 - 1987

Militarii sovietici...

...și rezistenții afgani

Războiul sovieto-afgan (1979-1989) este cel mai îndelungat conflict militar din istoria Uniunii Sovietice. Intervenția militară în Afganistan a avut pentru sovietici efectele unei victorii à la Pyrrhus (Magazin istoric, nr. 9/2000). Canalizarea unor sume financiare substanțiale a intensificat criza economică a

Liderul sovietic Brejnev îl îmbrățișează pe cel afgan, Babrak Karmal

U.R.S.S., care a contribuit, în final, la colapsul Uniunii Sovietice și, implicit, al comunismului. Numărul total al militarilor sovietici care au efectuat stagiul în zonă a fost de 620.000, al morților de 15.051, iar al militarilor răniți de 469.685. Kremlinul va recunoaște abia în final eșecul în Afganistan.

ROMÂNI BASARABENI ÎN RĂZBOIUL DIN AFGANISTAN

ALEXANDRU XENOFONTOV

Decizia de a interveni în Afganistan a fost luată la 12 decembrie 1979 de Biroul Politic al C.C. al P.C.U.S., în componența restrânsă a celor mai conservatori membri (L.I. Brejnev, I.V. Andropov, șeful KGB, D.F. Ustinov, ministru al Apărării, A.A. Gromîko, ministru de Externe, C.U. Cernenko, A.I. Pelșe, M.A. Suslov, A.P. Kirilenko, V.V. Grișin, N.A. Tihonov, B.N. Ponomarev). Prin această hotărâre s-a ignorat Constituția U.R.S.S., conform căreia „problemele păcii și războiului, apără-

rii suveranității, securitatea frontierelor de stat și a teritoriului U.R.S.S., organizarea apărării, conducerea Forțelor Militare” reprezintă o prerogativă a „organelor superioare ale puterii de stat”; or, Biroul Politic nu era mandatat cu o astfel de atribuție.

Deciziile Biroului Politic au stat la baza organizării unei lovituri de stat pentru răsturnarea liderului afgan Amin și înlocuirea acestuia cu Babrak Karmal, instalat de Moscova în fruntea unui nou executiv.

Vietnamul sovieticilor

Țările blocului socialist (cu excepția României și Iugoslaviei) au sprijinit intervenția militară sovietică, considerată, potrivit sintagmei U.R.S.S., *ajutor internațional*. Altfel era considerată situația la nivel internațional, în mod special de către S.U.A., care au interpretat această acțiune drept o manifestare a expansionismului sovietic, o continuare a „doctrinei Brejnev”. Moscova a crezut, inițial, că americanii vor tolera

temerară, Doria Shafiq a străbătut toată lumea vorbind despre drepturile femeii arabe, din Egipt, Liban, India, Iran, până în Europa și S.U.A. În anul 1953 a publicat *Cartea Albă a drepturilor femeii în Egipt*, iar anul următor a protestat împotriva lipsei femeilor din Adunarea Constituantă egipteană. Prezența sa constantă și activă în viața politică egipteană a trezit noi proteste ale fundamentalistilor islamici, dar și ale conducerii armatei. Gamal Abdel Nasser, liderul autoritar al Egiptului, nu a agreat personalitatea, curajul și realizările Doriei Shafiq. După 1956, ea a intrat într-un con de umbră, și din cauza cererilor expresse ale lui Nasser de a fi treptat izolată și exclusă din viața publică egipteană. Era vremea bărbaților, a militarilor, iar o femeie frumoasă, curajoasă, cu carieră putea să-l eclipseze pe „marele lider“.

În semn de protest împotriva lui Nasser și a regimului său populist, Doria Shafiq a declarat din nou greva foamei timp de opt zile (în 1957). Câ-

teva săptămâni a fost în centrul atenției, apoi a dispărut.

Din anul 1957 a fost arestată la domiciliu, permanent supravegheată, interzicându-i-se să părăsească casa, să publice articole în presă. Și-a petrecut 18 ani din viață traducând *Coranul* în engleză și franceză și scriind poezii, cinci volume fiind publicate în Franța, dar și memorii.

Tristă și părăsită de puținii prieteni și chiar de familie, Doria Shafiq s-a sinucis după aproape două decenii de izolare, în anul 1975, aruncându-se de la balconul apartamentului său de la etajul șase. Un sfârșit trist și nedrept pentru un om curajos, care a luptat pentru Egipt și pentru drepturile tuturor femeilor din țările arabe. O moarte-protest a celei care a protestat o viață întreagă!

Regimul egiptean a dorit să o ștergă din istorie. Înainte

Greva foamei pentru drepturile femeilor egiptene făcută în anul 1954; Doria Shafiq a doua din dreapta

de moarte a cenzurat toate publicațiile în care apăruse Doria Shafiq, iar după moarte i-a distrus mare parte dintre documente, memorii, tot ce amintea de aceasta.

Una dintre puținele lucrări despre „liderul parfumat“ al Egiptului a fost scrisă de către Cynthia Nelson. Ajutată fiind de una dintre fiicele Doriei Shafiq, care i-a pus la dispoziție câteva variante ale memoriilor mamei sale, aceasta a publicat în 1996 lucrarea *Doria Shafik – Egyptian Feminist: A Woman apart* (Doria Shafiq – Feminista din Egipt: o femeie deosebită). ■

NELSON MANDELA ȘI MIRACOLUL SUD-AFRICAN

(Urmare din p. 22)

Ideea este reluată și de scriitorul alb André Brink, pentru care „miracolul sud-african“ constă în „coexistența dintre visuri și realitate“, dar și în faptul că „viața de zi cu zi a devenit posibilă între comunități care nu au cunoscut niciodată semnificația normalității“. La rândul său, arhiepiscopul Desmond Tutu evidențiază că „transformarea Africii de Sud dintr-un stat care semăna dezbinarea și ura într-un stat ce promovează

pacea și reconcilierea este un *miracol al timpurilor moderne* [subl.ns.]“. În sfârșit, publicistul britanic Anthony Sampson reliefa rolul istoric jucat de Mandela, a cărui luptă a permis „triumful justiției, moralei și demnității omului“.

După un mandat de cinci ani, Madiba s-a retras la 15 iunie 1999, considerând că a sosit momentul schimbului de generație. A lăsat în urma sa imaginea de „sfîntenie rădăcită în viața politică“ (cum

scria publicația *Jeune Afrique*). Mandela a fost omagiat cu expresii precum „cel mai popular președinte de pe planetă“ sau „șeful de stat al secolului“. Modestia și profunda sa compasiune pentru omul simplu i-au adus un prestigiu fără egal. Cum să ne explicăm fervoarea care îi însoțește amintirea? Poate că răspunsul se regăsește în cuvintele lui Jacob Zuma: „Am văzut în el ceea ce căutăm în noi înșine!“.

plinite de participanții sovietici la războiul din Afganistan. Militarilor sovietici erau decorați într-un cadru festiv, pe fondul unor discursuri ideologizate.

În școlile din Moldova sovietică, ca și în alte republici uniunale, s-a intensificat îndoctinarea, s-au organizat diverse ședințe la care participau soldați internaționaliști (conform conceptului sovietic, astfel erau desemnați foștii combatanți în războiul din Afganistan). Plătind tribut timpului, tematica cinematografiei moldovenești a prezentat și ea diverse dogme, lozinci ideologice și stereotipuri, iar filmul istorico-revoluționar a fost dominat de spiritul respectului pentru eroii din Afganistan.

Trimiși în secret

Kremlinul a ținut secretă implicarea militară în Afganistan. Combatanții sovietici, cu excepția celor din grupele speciale de comando, au fost mobilizați fără o bună selecție și o instrucție militară adecvată. „Inițial, ne-au spus că mergem în sectorul militar din Turkistan, pentru efectuarea serviciului militar. Și încă ne-au zis, la Tiraspol, că plecăm la instrucție, și atât. Când ne-au anunțat că plecăm în Afganistan,

Popas la 3 000 m înălțime (arhiva familiei Svetlicinii)

eram deja în tren... Opririle erau foarte scurte, de 10-15 minute. Peste tot era semaforul verde, de urgență”, povestea un fost combatant. Altul își amintea: „Ne-au ridicat pe alarmă și ne-au imbarcat în mașini și ne-au trimis la aerodrom ca să plecăm, dar nu ne-a explicat nimeni unde ne ducem, ce facem pe urmă; când am coborât în Dușanbe, cu avionul, acolo ne-au anunțat că vom intra în Afganistan.”

Selecția viitorilor combatanți, pentru războiul din Afganistan, corespundea mecanismului obișnuit de încorporare din Armata sovietică. Tinerii în vârstă de 18 ani efectuau o serie de analize

medicale ce stabileau nivelul condiției lor fizice, cei selectați pentru serviciul militar în Afganistan trebuind să exceleze prin sănătate.

Treptat s-a constatat și un voluntarism al tinerilor, motivat de patriotismul de sorginte sovietică. „A fost un moment de euforie.

Voiam foarte mult să efectuez serviciul militar în Afganistan. În momentul în care prietenii mei au primit chemarea de la comisariatul militar, și eu n-am primit, m-am dezamăgit foarte mult, am umblat foarte mult ca să mă ia în armată”, povestește un fost combatant.

Recrutarea era urmată de instrucția militară propriu-zisă, în unitățile specializate ale Armatei sovietice – poligon, serviciu de carantină etc. –, unde se efectuau așa-numitele „cursuri ale tânărului ostaș”. „Două luni am efectuat pregătirea într-o localitate din munți, lângă Așhabad, localitatea Iohoitu. Apoi, alte două luni, am fost în pustiu [...], când am fost în Turkmenia [...] Te uitai și te întrebai, unde am nimerit? Parcă erai în filme indiene!”, își amintește A. Josan. Pe parcursul instrucției militare din U.R.S.S., soldații primeau hrană de calitate inferioară și trebuia să reziste la sete. Se presupunea că atare condiții

Elicopter sovietic doborât

intervenția (ca și în cazul Ungariei în 1956 și al Cehoslovaciei în 1968), ceea ce părea a se întâmpla în faza inițială. Ulterior, protestele Casei Albe au început a se face auzite la Consiliul de Securitate al Organizației Națiunilor Unite. Pentru S.U.A., războiul din Afganistan, considerat „cel mai mare pericol al umanității după cel de-al Doilea Război Mondial”, a reprezentat și o posibilitate de a le crea sovieticilor războiul lor din Vietnam. În teren, s-a accelerat ajutorul american acordat rezistenței afgane (mujahedinilor).

Cifra totală a participanților din R.S.S.M. la războiul din Afganistan este estimată la 12.500 de militari, dintre care 301 și-au pierdut viața, patru sunt dispăruți, iar 700 au rămas invalizi. Dinamica implicării moldovenilor în acest război a fost condiționată, pe lângă factorii politico-militari, și de componența națională a Armatei sovietice în Afganistan. Primii soldați mobilizați proveneau din regiunile asiatice ale U.R.S.S., deoarece, în opinia liderilor sovietici, elementele etnice și lingvistice urma să constituie componentele principale ale proximității dintre armata sovietică și cea afgană.

Lucrurile aveau să ia o altă turnură, deoarece litigiile istorice regionale, cunoașterea limbii etc. au favorizat cazurile de evadare, de sustragere și vindere a armelor. Kremlinul s-a reorientat. Pentru unitățile militare din Afganistan au fost luați în vedere

Afiș de propagandă care preamărea eroismul cu care a fost apărută patria în Al Doilea Război Mondial

militarii din partea occidentală a Uniunii Sovietice: rușii, ucrainenii, belorușii, moldovenii (românii). Pentru participanții din R.S.S.M., dar și pentru întreg spațiul sovietic, războiul din Afganistan a marcat o detașare de societatea sovietică (dimensiune extrem de dificil de realizat în contextul unui regim totalitar) și o interacțiune, în premieră, cu o altă civilizație, situându-se astfel în perimetrul unei mobilități geografice și sociale, considerent ce i-a situat, după revenirea în U.R.S.S., într-o categorie aparte în comunitate.

„Fiecare străin care intră în această țară devine un dușman vânat de toată lumea: militari, civili, chiar și de natură”

Plecați la război din ambiție

În a doua jumătate a anilor 1970-mijlocul anilor 1980, în U.R.S.S. se constată intensificarea fără precedent a propagandei militariste și militarizarea societății, situație, de altfel, paradoxală pentru Uniunea Sovietică, deoarece toate acestea se întâmplau nu în fața unui pericol militar iminent. Potrivit Legii fundamentale, „în U.R.S.S., propaganda de război este interzisă”. Gerontocrația de la Kremlin a insistat pe promovarea până la nivel de cult a celui de Al Doilea Război Mondial. Conexiunea dintre trecutul trăit individual și colectiv, ritualul statal și istoric era efectuată prin intermediul aniversărilor jubiliare, comemorărilor, programelor școlare, filmelor artistice, mass-media, beletristicii etc., ce conțineau un discurs militant, de omagiere a eroismului pentru apărarea Patriei sovietice. Doar în anii 1986-1988, în sălile școlilor din R.S.S. Moldovenească, au fost efectuate 206 întruniri cu veteranii de război. Plasată în contextul unei comunicări empatice, generația tânără, pe fundalul unui conflict latent cu generația în vârstă, era chiar frustrată că nu s-a născut în perioada conflagrației mondiale, pentru a se remarca prin acțiuni de eroism. Pentru tinerii sovietici, hiaturile constituite de criza eroilor moderni, „aspirația lor de a căpăta recunoaștere” au fost su-

Exclusivitate

Carte poștală reprezentând o familie tradițională muntenegreană, realizată de P.M. Kaluderović, Muzeul Național al Muntenegrului, Cetinje

Trei doamne din familia Moškon, ulei pe pânză de Josef Tominc, 1829, Galeria Națională, Ljubljana

IMAGINÂND BALCANII, IDENTITATE ȘI MEMORIE ÎN LUNGUL ȘECOL XIX

PHILIPPOS MAZARAKIS-AINIAN,
Muzeul Național de Istorie a Greciei, Atena

Expoziția „Imaginând Balcanii, identitate și memorie în lungul secol al XIX-lea” este un proiect coordonat și sponsorizat de către UNESCO, ca parte a politicii dialogului intercultural din Sud-Estul Europei.

Scopul proiectului a fost cooperarea dintre mai multe muzee naționale (Muzeul Național de Istorie a Albaniei din Tirana, Muzeul de Istorie a Republicii Srbska din Banja Luka, Bosnia și Herțegovina, Muzeul Național de Istorie a Bulgariei de la Sofia, Muzeul Național de Istorie a Croației din Zagreb, Muzeul Municipal Leventis din Nicosia, Cipru, Muzeul Național de Istorie a Fostei Republici Macedonia din Skopje, Muzeul Național de Istorie a României din București, Muzeul Național de Istorie a Serbiei din Belgrad și Muzeul Național al Sloveniei, în colaborare cu Muzeul Istoric German din Berlin), erau percepute ca reflectând exclusiv ideile naționale ale fiecărui popor.

Numele proiectului a fost inspirat dintr-o lucrare a Mariiei Todorova, istoric de origine bulgară, profesor la Universitatea Illinois, S.U.A., *Imagining the Balkans* (Imaginând Balcanii). Todorova a demonstrat că imaginea de astăzi a Balcanilor este rezultatul unei construcții ideologice, plină de prejudecăți și întinsă pe câteva secole, prejudecăți care au fost importate din Occident și care au viciat specificul național al regiunii. Istoricul bulgar arată că imaginea Balcanilor – o regiune cvasi-necuropeană, situându-se între civilizația occidentală și înapoieria orientală, infestată cu uri naționaliste, cu conflicte și având o înclinație aparte pentru barbarie – este rezultatul

unor strategii internaționale și financiare ale marilor puteri. Aceste percepții au fost mereu prezente în relațiile internaționale, cu cea mai mare vizibilitate în secolul al XIX-lea, secolul în care contactul cu lumea otomană și cea balcanică a trecut peste percepțiile romantice și a devenit o sursă de profit și expansiune.

„Balcanii” reprezintă sintagma cu care denumim pentru Sud-Estul Europei un stereotip negativ, care are puțin de-a face cu realitatea și mai mult cu imaginația.

În secolul al XIX-lea Sud-Estul european se transformă, se trece de la o coexistență socială sub regimurile imperiale autocratice, la ruperea acestui spațiu în mai

aveau de suportat în teatrul de operațiuni. Războiul din Afganistan a demonstrat că lipsa experienței, timpul limitat de transferare de la un mediu la altul, luptele pe un teritoriu străin, insuficiența cunoașterii adversarilor etc. au constituit factori ce au afectat activitatea combatanților sovietici în țara vecină.

Adversarii: oamenii, clima, aerul...

Conflictul armat din Afganistan s-a desfășurat într-o „țară absolut străină, cu o climă și situație geografică deosebită, o țară muntoasă ...”, era greu nu numai să lupți, ci chiar și să te afli acolo“, își amintește un alt veteran al războiului. Acest recul a conturat dimensiunea psihologică a combatanților sovietici, vizavi de un spațiu nou, ostil, unde orice contact era și o puternică lovitură asupra personalității acestora. Pentru militarii sovietici, imaginea adversarului reprezentată în literatură, filme, în relatările generației în vârstă sau în cadrul instrucției militare n-a fost nici pe departe congruentă cu cea din Afganistan. Inamicul, descori, nu avea o uniformă militară care să-l distingă. Pentru afgani orice nou-venit pe teritoriul țării lor, cu atât mai mult înarmat, era un inamic ce trebuia

*Sfârșitul războiului
(arhiva familiei Svetlicinii)*

înlăturat. Generalul Ruslan Aușev, fost comandant al infanteriei motorizate a Armatei sovietice din Afganistan, în anii 1980-1982 și 1985-1987, sublinia, într-un interviu, starea de inamiciție a afganilor: „Fiecare străin care intră în această țară devine un dușman vânat de toată lumea – militari, civili, chiar și de natură“.

Intervenția „contingentului limitat al Armatei sovietice“ în Afganistan a provocat o mobilizare impetuoasă a afganilor, numărul luptătorilor fiind într-o evidentă creștere. Astfel, dacă la sfârșitul anului

1979 numărul mujahe-dinilor se ridica la 40.000 de oameni, cifra s-a majorat în anii 1981-1983, însumând cca 45.000 de combatanți, iar în anul 1986 aceștia reprezentau deja 150.000 de persoane. Erau remarcate cazuri de confruntări deschise ale populației tinere cu sovieticii, dar și abilitățile acestora în planul pregătirii militare, considerent marcat și de faptul că în unele comunități afgane arta războiului, însoțită prin mecanismul „violentei ludice“, constituia unul dintre ritualurile de inițiere a tinerilor, iar în anumite cazuri chiar copiii erau instruiți teoretic, cu elemente din tactica de gherilă. De exemplu, în martie 1982, în provincia Kandahar au fost capturați 27 de mujahedini, dintre care 19 erau adolescenți. Încercarea sovieticilor de a forma oameni noi din tinerii afgani, prin îndoctrinarea și organizarea lor în tabere pionierești, un fel de mici formațiuni paramilitare, a fost sortită eșecului.

Astăzi, veteranii din Afganistan se împart în două categorii. Unii spun: „[...] îi susțin pe americani câteodată

și bat din palme (imaginar) când aud că efectuează câte o operație și câștigă“. Alții consideră intervenția militară a N.A.T.O. în Afganistan o tragedie pentru poporul afgan. „Ei își apără pământul lor“. ■

*Afișul filmului rusesc „Compania a 9-a“,
despre tinerii care au murit în Afganistan*

zeelor își dorea să facă o expoziție despre istoria socio-politică a secolului al XIX-lea.

A mai apărut o problemă, tendința muzeografilor de a prezenta o justificare personală a alegerilor lor. Exponatele trebuia să fie naționale, dar să ofere o legătură cu întreaga regiune balcanică. În final, un grup mic de muzee a optat pentru o orientare total diferită a proiectului, prin furnizarea unor exponate etnografice.

Diversele abordări ale proiectului au dus la discuții intense și în final a fost clar pentru toți, că într-o măsură mai mare sau mai mică, toată lumea trebuia să-și revizuiască opiniile. A fost nevoie de o mână de fier și de multă muncă pentru a-i convinge pe toți să găsească o cale de mijloc, fără interpretări neacceptate de ceilalți, iar încrederea reciprocă să domine această expoziție. Rezultatul nu trebuia să fie 12 istorii naționale paralele, ci o istorie comună, compusă de 12 state.

Muzeului Național de Istorie a Sloveniei i-au fost

Frații Ianaki și Milton Manaki, pionierii fotografiei și cinematografului din Balcani, la deschiderea cafenelei publice din Bitola, imagine din filmul realizat cu acel prilej în 1920

încredințate concepția artistică a acestei expoziții, Ranko Novak fiind designerul sloven care a conturat și unificat expoziția, dominată de culoare, pitoresc și optimism. Primul vernisaj a avut loc la 8 aprilie 2013, la Ljubljana, în prezența doamnei Irina Bokova, director general al UNESCO, a miniștrilor Culturii din țările participante, a lui Androulla Vassiliou, membru al Comisiei Europene pentru Cultură, și a dr.

Hans-Martin Hinz, președintele ICOM. Următoarea oprire a fost la Belgrad, iar la 28 noiembrie 2013 expoziția a fost vernisată la București.

Cele 12 muzee din: Albania, Bosnia-Herțegovina, Bulgaria, Croația, Cipru, Germania, Grecia, Muntenegru, România, Serbia, Slovenia, Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei vor expune această expoziție itinerantă timp de trei ani, iar muzeele din Viena și Marsilia doresc, de asemenea, să o găzduiască.

„Imaginând Balcanii“ este o expoziție pe care o parcurgi rapid, dar ale cărei idei îți vor rămâne mult timp în minte, sugerate de o ceașcă de cafea, un steag de luptă, un tablou ce reprezintă o frumoasă prințesă sau de coroana regelui Carol I, făcută din oțelul unui tun de la Plevna. Expoziția poate fi admirată până la sfârșitul lunii aprilie 2014, în holul central al Muzeului Național de Istorie a României.

**Traducere de
Cristina PĂIUȘAN-NUICĂ**

**Radio
România
București fm** [98,3 FM]

multe state omogene, având naționalitatea drept criteriu de bază al cetățeniei și unde puterea derivă direct din popor, prin instituțiile republicane.

Când călătorii britanici îi acuzau pe locuitorii Balcanilor că erau: murdari, săraci, trădători, nepoliticoși, ei nu realizau că aceleași epitete fuseseră utilizate pentru locuitorii orașelor industriale din propriile lor țări. Comparațiile erau pătinoare, ei acuzau clasele sărace ale societății de lipsă de civilizație, punându-le față în față cu standardele bogaților.

Inapoierea economică a Balcanilor era suprapusă pe acuze nefondate de violență, autoritarism, arbitrarism. Aceste acuze erau identice cu cele aduse de marile puteri propriilor lor colonii, fără a pune la socoteală barbarismul celor două războaie mondiale, provocate de către Occident. Însăși noțiunea de naționalism, de care popoarele balcanice au fost mereu acuzate, este creația unei ideologii occidentale importate în Balcani.

Imaginea negativă a Balcanilor a fost internaționalizată cu ajutorul mentalităților popoarelor locale, care adesea se percepeau pe ele sau pe vecinii lor ca fiind popoare care nu merită pe de-a-ntregul o identitate europeană. Semnifi-

Bazarul din Atena, gravură color în cupru de Edward Dodwell, Londra, 1821, Muzeul Național de Istorie, Atena

cativ pentru mentalitatea popoarelor regiunii era că ele considerau că „merg în Europa” de fiecare dată când vizitau o țară din Vest.

Această expoziție dorește să echilibreze imaginea Balcanilor prin prezentarea lucrurilor ce leagă aceste state și culturi, dar și a faptului că modelele de evoluție sunt similare cu alte zone ale Europei și ale lumii.

Proiectul încearcă să combată șabloanele negative, printr-o cooperare între instituții axată pe prezentarea poveștii tradiționale a identității naționale și a unor stereotipuri legate de vecin, privit uneori ca dușman. De aceea, scopul final al acestei expoziții este de a sugera publicului

larg că ne leagă mult mai multe lucruri decât bănuiam, dar și faptul că popoarele din Balcani sunt parte a unei spiritualități aparținătoare și că merita să fim mândri de acest lucru.

Prima întâlnire de lucru a partenerilor la acest proiect s-a desfășurat

în octombrie 2010, la Salonic, cu participarea extraordinară a două muzee cu experiență în acest tip de proiecte: Museo Nazionale del Risorgimento Italiano din Torino și Deutsches Historisches Museum din Berlin. Consiliul Internațional al Muzeelor (ICOM) era prezent prin divizia sa de schimburi expoziționale. De la început, a existat o reticență printre participanți de a veni cu idei concrete, pentru a nu fi respinse de ceilalți. Obiectele selectate de o țară trebuia să povestească ceva despre țara respectivă, dar și despre fondul comun sud-est european. Pentru a se ajunge la o structură coerentă, fiecare participant a fost rugat să facă o listă cu câte zece obiecte și

să le prezinte importanța istorică în fața celorlalți. Astfel, toți au fost invitați să găsească obiectele cele mai interesante din muzeele lor și să încerce să le așeze într-o perspectivă istorică generală a Balcanilor. Rezultatul acestui exercițiu a arătat că majoritatea mu-

Renașterea națională croată pictată de Vladi Bukovac în 1895, Muzeul de Istorie a Croației, Zagreb

MĂRII ROMÂNII PESTE HOTARE

În 1968, la Mănăstirea Deir el-Sir, Liban

Cu soția și Edgar Papu...

ALBUM ISTORIC

Consacrăm planșele acestui album academicianului Virgil Căndea,
pe care vi-l prezentăm în câteva imagini
păstrate în arhiva fiicei sale, Ioana Feodorov

Fotografie realizată în anii '70, la Beirut

*La Congresul Asociației Internaționale de Studii Sud-Est Europene
de la Salonic, 1969; ultimul din dreapta, rândul al doilea,
alături de bizantinistul Eugen Stănescu și academicianul Emil Condurachi*

Împreună cu Emil Condurachi...

ROSETTI PESTE HOTARE

... și cu academicianul Alexandru Rosetti

... cu academicianul Constantin C. Giurescu, ...

PESTE HOTARE

... din nou cu soția și cu academicienii Ștefan Ștefănescu și Dan Berindei,
6 martie 1973, la Casa Oamenilor de Știință

Alexandru al II-lea, miniatură din Tetraevangheliarul voievodului

torie, dar faptul că a doua cohortă de commageni (Cohors II Flavia Commagenorum) participă la campaniile dacice și își stabilește apoi garnizoana la Micia, lângă Deva, în Transilvania de azi, ne permite să presupunem că și alte regiuni ale Siriei romane au furnizat Daciei soldați și apoi coloniști. O altă cohortă este formată din ituri, provenind dintre vecinii Libanului de azi.

În Dacia se răspândește cultul unor divinități din această parte a lumii, ca Jupiter Optimus Maximus Dolichenus, ale cărui efigii de bronz au fost găsite în Transilvania și căruia negustori sirieni de aici îi făceau dedicații, sau Sol Hierobulos, divinitate adorată în orașul Palmira.

Istorici români presupun că acești coloniști proveniți din Siria au putut contribui la introducerea creștinismului în Dacia. Mai sigur este că ei au adus aici din Mediterana

orientală cultul lui Baal Commagenus și credințele mithriace (care ar fi putut duce la o contopire a cultului lui Mithras cu cel al Cavalerului Trac, ilustrat, între altele, la Histria). Fapt este că între zonele geografice mari cărora le aparțin românii și libanezii contactele pot fi urmărite până în secolul al IV-lea. Este de ajuns să amintim prezența unui prelat din Europa de sud-est, arianul Valene de Mursa, episcop al Panoniei Secunda din vecinătatea Daciei, la Sinodul anti-atanasian din Tyr, din 335. Legendarului Dorotei, preot din Tyr (martirizat în 362), îi este atribuită o listă de prelați în care apar și nume din Dacia sau împrejurimile ei.

Apartenența la cultura Europei răsăritene, care-și găsea sediul principal în Bizanț, a oferit factorul comun dezvoltării culturale a celor două popoare în tot cursul Evului Mediu. Pentru o lungă perioadă textele fundamentale, elementele doctrinare, concepția despre lume, manifestările culturale sunt în teritoriul libanez sau în teritoriul românesc aproximativ aceleași, definite de spiritualitatea și ideologia bizantină. Adesea fără a avea contacte directe, culturile dezvoltate în zona de prestigioasă autoritate a Imperiului de Jos aveau o imagine comună despre lume, în care își găseau loc detaliile privind toate regiunile și popoarele care împărțeau aceleași idealuri și adesea aceleași condiții social-politice.

Călătorii români către Liban din secolul al XVI-lea nu au lăsat documente cunoscute. Către acele țărături ale Mediteranei românii ajun-

geau uneori ca Alexandru al II-lea, domnul Țării Românești, care, așa cum mărturisea într-o inscripție din 1571, a fost „din tinerețe în pribegie în țara arăpescă 20 de ani și în Halep 14 ani în surghiun“, acolo fiind însoțit de mama sa, strașnica Doamnă Chiajna.

Imaginea cărturărească a Libanului se încheagă însă în secolele XVI-XVII. Analizând textele românești medievale, putem ușor izola un Liban desprins din sursele biblice. Deși textul integral al Vechiului Testament a circulat câteva secole numai în slavonă și abia între sfârșitul secolului al XVI-lea și în 1688 se redactează, se copiază și apoi se tipărește un text integral al străvechiului monument doctrinar, motive evocând realități libaneze, în forma sublimată a expresiei rituale sau în aceea naivă a reprezentărilor iconografice, erau integrate de mult imaginii despre lume a românului medieval.

Din asemenea texte stăruie în limba și cultura populară motivul cedrului. Și pentru români cedrul este simbolul Libanului. *Codul silvic buco-*

Patriarhul Macarie al III-lea al Antiochiei

VECHI RELATII CULTURALE ROMÂNNO-LIBANEZE

În 1845, publicând în Arhiva românească, la Iași, primul fragment în traducere românească din Călătoria patriarhului Macarie al Antiohiei scrisă de

Paul din Alep, marele istoric și om politic român Mihail Kogălniceanu oferea cercetătorilor români materialul inițial pentru o

Istorie a relațiilor româno-libaneze. În 1895, A. Papadopol-Calimah atrăgea atenția colegilor de la Academia Română asupra tipăriturilor arabe, din secolul al XVIII-lea, de la Snagov, București și Iași, deschizând astfel un nou capitol în istoricul acelorași relații.

Cercetările ulterioare s-au preocupat exclusiv de aceste momente care au pus în evidență cărturari și inițiative comune celor două popoare. Dar constatarea că în secolele

XVII-XVIII contactele românești cu Levantul erau îndeajuns de lesnicioase pentru a

îngădui unor cărturari de acolo să călătorească timp de câțiva ani în Țările Române sau pentru a naște ideea, care ni se pare și azi îndrăzneală, de a tipări în capitalele Munteniei și Moldovei

cărți pentru Siria și Liban încurajează cercetarea.

Relațiile pe care le-am amintit nu puteau fi întâmplătoare; ele se încadrau unei comunități de viață, aspirații și înțelegere, care putea naște inițiativa unei călătorii și a unor legături epistolare, oferea temeiul unui dialog reciproc interesant și util. Răsfoind vechile pagini ale culturii românești, o asemenea presupunere se dovedea exactă.

VIRGIL CÂNDEA

Ipotezele de lucru sunt simple: în cursul istoriei lor românii și libanezii au făcut parte deopotrivă din aceleași sisteme politice sau din aceleași arii de cultură.

Expansiunea unor mari imperii, apuse azi, le-a îndreptat atenția către aceleași centre, le-a confruntat cu aceleași probleme, le-a dezvoltat aceleași idealuri. Imperiul Roman, cel Bizantin, cel Otoman apoi au servit rând pe rând de numitor comun desfășurării istorice a celor două popoare. Și astfel,

parcurgând vechi documente, vechi file de cronică, surprinzătoarele analogii de viață, gândire sau forme de cultură au o firească explicație.

O evocare a relațiilor româno-libaneze își găsește un interesant preambul în contactele locuitorilor de altădată ai acestor țări. Documentele nu ne permit să mergem mai departe de începutul secolului al II-lea al erei noastre. Pentru a consolida frontiera de nord-est a Imperiului Roman, pentru a

întări finanțele șubrezite ale Romei, pentru a realiza încă un punct într-un vast program de cuceriri, Traian declară război dacilor și în două campanii dificile, între anii 101 și 106, transformă teritoriul actual al României în provincie romană. Armatele romane care participă la războiul dacic erau formate din legiuni cu garnizoane în Italia, Balcani și Orientul Apropiat.

Erau între acești ostași și luptători recrutați din Liban? Nu avem o mărturie peremp-

ciene din Tassos, atâtea alte detalii despre acest pământ al stăpânilor de altă dată ai mării îmbogățesc universul cultural al românilor și dau un fond clasic celeilalte imagini a Libanului, obținută prin Bizanț, sau hrănesc discuțiile pe care românii le au la sfârșitul aceluiași secol al XVII-lea cu cărturari din Liban care călătoresc la București sau Iași.

Cărturarii capabili prin erudiția și experiența lor să apropie și să compare realități române și libaneze apar tocmai în acest secol al XVII-lea. Între 1653-1658 călătoria în Țara Românească și Moldova a patriarhului Macarie al Antiohiei (cu o ședere de doi ani în Rusia) oferă însoțitorului său, arhidiaconul Paul din Alep, nu numai prilejul de a scrie, în arabă, un bogat memorial, dar și de a lăsa o valoroasă sursă pentru istoria Moldovei la sfârșitul domniei lui Vasile Lupu. Observațiile lui le completează pe acelea ale cronicii lui Miron Costin; pentru Țara Românească, asemenea informații politice, militare, economice, etnografice și artistice

sunt și mai abundente, și mai prețioase. În rândurile sale simple, scrise fără pretenții literare, secretarul patriarhal zugrăvește o întreagă lume, cadrul ei natural, monumente, oameni cu moravurile lor. Imaginea era destinată celor de-acasă, care au cunoscut-o prin copii manuscrise ale *Călătoriei patriarhului Macarie al Antiohiei*. Editorul textului original, arabistul român Vasile Radu, cunoștea în 1930 nouă manuscrise. Unele provin de la mănăstirea Saydnaya, de la poalele Anti-Libanului, sau de la mănăstirea Ain Tur, unde cercetătorul rus Benkovski văzuse o copie scrisă în caractere siriace. Libanezii putuseră deci avea, din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, o informație variată și veridică despre români. Prin termenii preluați de arhidiaconul Paul cunoșteau și elemente de limbă română; în text apar cuvinte românești, pentru care autorul formează pluralul după schemele cva-driconsonantice din arabă.

Existența, în Siria și Liban, a unui tablou istoric și literar

Coperta albumului Icoane melkite, Beirut 1969

al poporului nostru n-a scăpat cărturarilor români. Opera lui Paul din Alep a fost folosită de cei mai buni istorici ai românilor, Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu, B.P. Hasdeu și N. Iorga. Orice cercetător libanez care ar dori să completeze ancheta noastră printr-un studiu despre „români în vechea cultură libaneză” va trebui să pornească de la micul tezaur de informații din opera lui Paul din Alep.

Nu numai prelați și cărturari veneau în Țările Române, în secolul al XVII-lea, dinspre Siria și Liban. În 1693 făcea afaceri în București, cu destul profit încât să cumpere un loc de casă în mahalaua Colțea, jupân Hagi Gheorghe Halepliu – originar din Alep. La Curtea domnească și în marile case boierești funcția de „comișel” (ajutorul comisului, cel care răspundea de grajdurile domnului) era încredințată, după cum remarcă și Paul din Alep, celor originari din țara lui.

(Va urma)

11 octombrie 2000; solemnitatea înmânării Diplomei Honoris Causa P.S. Bartolomeu I, patriarhul ecumenic al Constantinopolului

Pisania în greacă și arabă a Bisericii Sf. Spiridon Vechi din București, 1746

vinean din 1786 menționează „Cedrul sau liranul care se află (la noi) numai la munții Carpatului, a Tatrelor, crește printre stânci și colțuri de piatră”. Dar îl amintesc vechi texte: *Psaltirea* lui Coresi (secolul al XVI-lea), *Învățăturile* lui Neagoe Basarab (idem), *Min-eiul* din 1776, apoi poezii Costache Conaki, Ioan Barac, Ienăchiță Văcărescu, precum și poezia populară. Este „mirosul bun”, ființa „cu fruntea sus”, simbolul perenității, pentru că e veșnic ca și bradul munților românești. De aici transformarea lui în pretext: „Frunzucă verde din chidru...” Orice doină românească începe cu motivul „frunzei verzi”, al frunzei care nu se vestejește. În literatura secolului al XIX-lea îl evocă Ion Ghica în *Scrisori*, Alecsandri în *Poezii*, marcând deosebirea de brad: „Murad se crede-un cedru, și nu-i decât un brad”. Tyrul și Sidonul, codrii Libanului, apoi întreaga galerie a eroilor proveniți din această regiune de glorios tre-

cut și de intensă viață spirituală, în epoca marilor prefaceri care au avut loc în cugetarea Mediteranei de răsărit, reapar constant în textele medievale românești, precum cele hagiografice și, prin ele, în evocarea ritmată de calendarul respectat în așezămintele de cultură de la noi.

La sfârșitul secolului al XVII-lea, prin efortul mitropolitului Dosoftei apare la Iași prima colecție hagiografică, în care Libanul și centrele sale spirituale sunt evocate în atâtea rânduri. Dar personalități de la începuturile creștinismului oriental, ca Sf. Maron, Sf. Marius, preotul Dorotei din Tyr, Zenobius din Sidon, primul arhiepiscop al Seleuciei, Sf. Cristina din Tyr și atâția alții erau de mult acreditate prin sinaxare și mineie sau prin iconografia monumentelor din Moldova, Transilvania și Țara Românească. La Sucevița și la Voroneț, la Moldovița și Gura Humorului, fecioara apare în scene de dans sacru, cu o expresie de inocență și veselie, față de care clasicul atribut al ciocanului de fier și teroarea demonului prefăcut în câine negru sunt cu totul surprinzătoare. Imagine iubită a gândirii medievale, este explicabilă răspândirea numelui Sfintei Marina în onomastica noastră, prelungită prin tradiție până astăzi.

Dar și literatura medievală laică aduce Libanul în închipuirea cititorului român. În versiunile românești ale legendei Troadei, cunoscutul *Roman de Troye* al lui Benoît de Saint-Maure (tradus în română în 1689), Paris (Alexandru) fugind din Sparta cu prețioasa și vinovată pradă a Elenei împiedică urmărirea de către adversari, abătându-se la Sindona (Sidon) și pe la cetatea Feniciei, unde „l-au apucat furtune mari cât capul li s-a cumpănit”. Este un episod preluat din Herodot (II, 113-115): el a devenit mai cunoscut la sfârșitul secolului al XVII-lea din opera însăși a Părintelui istoriei, tălmăcită integral în românește în 1667. Străvechea Fenicie apare aici în tabloul general al lumii antice, de care românii luau pentru prima oară cunoștință în lumea lor. Templul lui Hercule din Tyr, călătoria lui Democede, trimisul lui Darius, care pleacă din Sidon să spioneze Grecia, descrierea generală a Feniciei și a darurilor pe care le face ea culturii grecești, minele feni-

Sf. Gheorghe, icoană din Etiopia

Conferința susținută la București de Sylvia Agemian

tiei, din 1963, el propunea un program numit *La documentation concernant le sud-est européen* (Documentația privind sud-estul european), care cuprindea și spațiul răsăritean. În 1965, în al treilea număr al „Buletinului AIESEE”, Virgil Cândea se referea la deschiderea către civilizația arabă creștină: *Une politique culturelle commune roumano-arabe dans la première moitié du XVIIIe siècle* (O politică culturală comună româno-arabă în prima jumătate a secolului al XVIII-lea). Un alt articol publicat în buletinul Asociației prezenta rezultatul cercetărilor sale în Levant: *Sources grecques et roumaines dans les bibliothèques du Proche-Orient* (Izvoare grecești și românești în bibliotecile Orientului Apropiat). Un proiect de film pe care l-a scris (și care nu a fost dus la capăt) se referea la iradierea tiparului românesc în Levant.

Curând după înființarea AIESEE, Virgil Cândea a plecat în Liban, în Siria și la Ierusalim, pe urmele lui Marcu Beza, folosind notele lui de călătorie și rapoartele publicate în *Analele Academiei Române*, comentate de mulți istorici, începând cu Nicolae Iorga.

Împreună cu Saleh Saad, custode al colecțiilor Muzeu-

lui Nicolas Sursock din Beirut, a urcat la mănăstiri din Muntele Liban, la Saydnaya, la Malula, la Deyr el-Şir, și a identificat versiunea arabă a *Divanului* lui Dimitrie Cantemir, tradusă în arabă la 1705 de Athanasios IV Dabbas, viitorul patriarh al Bisericii Ortodoxe Antiohiene, cu sediul la Damasc. A adus în țară fotocopii ale capitolelor privitoare la români din scrierea arabă a patriarhului Makarios III Ibn al-Zaim *Majmu' latif: Cronica domnilor valahi și Viața Sf. Paraschiva cea Nouă*.

Apoi a dezvăluit lumii întregi icoanele melkite, numite de el „limita orientală a artei post-bizantine”. Aceasta este expresia arabă a unei arte pe care Virgil Cândea o cunoștea foarte bine și despre care a predat mai târziu la Facultatea de Teologie. Asemănarea modelelor și a meșteșugului picturii religioase în Țările Române și în Levantul secolelor XVI-XVIII, pe care el a constatat-o călătorind în Răsărit, a rămas la temelia legăturilor dintre Biserica Ortodoxă Română și Patriarhia Antiohiană, care au beneficiat de erudiția și de geniul de iconar al părintelui Sofian Boghiu, creatorul unor frumoase fresce în biserici din Liban și din Siria.

Expoziția organizată sub conducerea lui Virgil Cândea la Muzeul Nicolas Sur-

sock în 1969, urmată de publicarea unui catalog bogat în informație științifică, a fost începutul unei perioade faste pentru această expresie puțin cunoscută a artei creștine din Levant.

Icoanele melkite au devenit apoi o carte de vizită a Libanului și a Siriei creștine: alte expoziții au fost organizate la Damasc, în 1987, la Paris (Musée Carnavalet), în 1993, la Geneva, în 1997, la Institutul Lumii Arabe (Institut du Monde Arabe, Paris), în 2003, și iarăși la Geneva, la Muzeul Rath, în noiembrie 2012-martie 2013.

În Siria Virgil Cândea a inventariat exemplarele de carte veche tipărită în Țările Române, în greacă și arabă, care se păstrează la Damasc, în biblioteca Patriarhiei Greco-Ortodoxe a Antiohiei și a Întregului Răsărit, și în aceea a Episcopiei Maronite din Alep, apoi a cercetat colecțiile particulare ale unor vechi familii creștine (Salim, Neophitos Edelby, Abdallah Saigh) și alte biblioteci în care bănuia că va găsi urme românești.

Destinul meu s-a arătat clar după ce tatăl meu a văzut la Damasc, Alep și Beirut manuscrisele arabe privitoare la români, documentele din secolele XVI-XVIII, referitoare la călătoriile patriarhilor Antiohiei Macarie III Ibn al-Zaim și

Cu prietenul Camille Aboussouan, în 2005

*Virgil Cândea la Congresul AIESEE de la Salonic, 1969,
și Diploma Ordinului Cedrului care i-a fost acordat de președintele Libanului*

IOANA FEODOROV

Virgil Cândea a avut un interes special pentru regiunea Mediteranei Orientale, pe care o socotea moștenitoarea Bizanțului în multe privințe. El vedea spațiul geografic post-bizantin ca un tot, păstrând mereu în minte, ca în filigran, trecutul creștin al ținuturilor care azi se cheamă Liban, Siria, Iordania ori Turcia. Chiar și în icoanele etiopiene pe care le-a văzut la Addis Abeba în 1995, el a admirat modelele erminiei bizantine, care a hotărât aspectul chipurilor de sfinți și compoziția frescelor în pictura bisericească.

Istoria comună a poarelor supuse, în forme diferite, puterii otomane a fost o preocupare continuă a lui Virgil Cândea în cercetările sale, care l-au condus de la Muntele Athos până în Capadocia și de la Tbilisi până în insula Rhodos. Virgil Cândea a văzut posibilă, în cadrul Asociației Internaționale de Studii Sud-Est Europene (AIESEE), deschiderea

către țările Mediteranei Orientale, ținuturi din afara Europei, dar atât de legate, spiritual și nu numai, de sud-estul european. În contribuțiile sale la reuniunile Asociației, Virgil Cândea s-a referit adesea la interesul intelectualilor români pentru expresia arabă a moștenirii bizantine, la proiectele comune ale ierarhilor români și sirieni, la rolul domnilor români în susținerea

Patriarhiilor răsăritene. El și-a formulat de timpuriu viziunea care i-a marcat apoi întreaga activitate creatoare. Iată, de pildă, titlul unui raport al său la una dintre reuniunile AIESEE din anii '70: *Bazele culturale: moștenirea bizantină, aportul otoman, patrimoniile naționale și legăturile cu culturile exterioare sud-estului european*. În primul număr al buletinului Asocia-

Pastila de cuvinte

În prima jumătate a secolului al XIX-lea numele de monede turcești, a căror prezentare am început-o în numărul pe luna decembrie a anului trecut, sunt cele mai numeroase. După înlăturarea domniilor fanariote (1821), Principatele continuau să depindă politic de Poarta Otomană, chiar dacă puterea turcă nu mai avea influența anterioară. Un rol important l-a avut Pacea de la Kuciuk-Kainargi din 1774 care a făcut ca Rusia să deschidă Principatele Române către Occidentul european. Se mențin însă relațiile tradiționale cu Poarta. Coman Lupu (în lucrarea Din istoricul numelor de monede în limba română, pe care am mai amintit-o) subliniază numărul mare de monede folosite în circuitul financiar românesc după 1800 (cele mai multe dintre acestea erau turcești și denumeau monede emise în prima jumătate a secolului al XIX-lea).

NUME DE MONEDE DE ORIGINE TURCĂ

Academician MARIUS SALA

Altmâșlâc era o monedă a cărei existență este mult discutată: nu apare în clasică lucrare a lui Emil Suciuc, *Influența turcă asupra limbii române*, deși cunoscutul numismat Octavian Iliescu, citat de C. Lupu, declară că a avut o circulație mare în spațiul carpato-dunărean. L. Șăineanu menționează un document, datat după 1824, în care ar fi apărut. Tot el dă etimologia: turc. *altmîșlik* derivat de la *altmîș*, „60” + sufixul *-lik*.

Beșlic este derivat de la *beș*, „5” cu sufixul *-lik* și însemna în turcă monedă de argint de 5 parale. Sufixul apare și în alte cuvinte care au la bază numerele (vezi mai jos *ichilic*, *irmilic*, *onluc*, *iuzluc*). La moldoveni și la greci se folosea sinonimul *perșlar*. Atestat sub forma de plural *beșlici* la 1818, cuvântul apare și în poezia populară. Există și în unele limbi balcanice (bulgară, sârbă) și în aromână. În urma

Mahmudea și sultanul al cărui nume îl poartă, Mahmud al II-lea (în p. 41)

confuziei cu *beșliu* „soldat turc de cavalerie folosit la menținerea ordinii publice (corpul de frontieră sau jandarmerie)”, s-a ajuns la pluralul *beșlii* în loc de *beșlici*.

Caimanea este la origine un cuvânt turcesc (*kayme*) care a circulat cu două sensuri: „scrisoare oficială de la un comandant turc” (E. Văcărescu, în *Dicționarul Academiei*) și „bancnotă turcească” (în turcă *kayme* înseamnă „loțiitor”) emisă în perioada

când Poarta a avut dificultăți financiare (1839-1840). Nu există la E. Suciuc, în lucrarea citată. Cuvântul există și în bulgară.

Cercliu este o monedă emisă la 1808 de Mahmud al II-lea. Numele *çarklı* a fost dat acestei piese datorită zimților (turc. *çarklı* „cu roți zimțate”) pe care îi prezenta pe margine. A cunoscut variante: *cearcâu*, *cerclâu*. Există în bulgară *čarklēja* „roțiță de pinteni”.

Direcliu este la origine o piesă de argint emisă de spanioli pentru America de Sud (1732-1925). Se numea la început *columnata*, dar, când a fost preluată de turci, aceștia i-au tradus numele. În turcă *direkli* este un derivat de la *direk* „stâlp, coloană, catarg” (moneda avea pe revers două coloane ale lui Hercule). Numele vechi spaniole, *colonnat* sau *stâlpar*, au circulat în țările române (sunt menționate într-un text din 1848). Cea mai

Athanasios IV Dabbas în Țările Române, și fondul de corespondență din 1748-1754 rămas de la patriarhul Silvestru al Antiohiei, între care scrisori de la Grigore II Ghica, domnul Țării Românești, către Chiril al V-lea, patriarhul Constantinopolului (1748), și scrisori din 1752 de la patriarhul Silvestru către Ștefan Racoviță, domnul Moldovei, și către Smaranda Ghica.

Pentru a pune în valoare aceste rapoarte istorice între români și creștinii levantini era nevoie de cunoscători de limba arabă. Iată că, la câteva decenii de la stabilirea acestui program de cercetare, am editat și am tradus în limba engleză versiunea arabă a *Divanului* (publicate la Editura Academiei Române, 2006) și am predat de curând aceleași edituri traducerea românească, după originalul arab, al jurnalului călătoriei patriarhului Macarie III în Țările Române (1653-1658), scris de fiul său, arhidiaconul Paul din Alep.

Din convingerea că românii și arabii greco-ortodocși împărtășesc valori și tradiții foarte vechi și că trebuie să rămână în comuniune intelectuală, Virgil Cândea a urmărit restabilirea relațiilor dintre lumea culturală românească și aceea levantină. Forma care i s-a părut cea mai potrivită a fost participarea cercetătorilor din Liban, Siria și Turcia la lucrările reuniunilor AIESEE și cooptarea unor reprezentanți ai acestor țări în comitetele de conducere ale Asociației.

Așa, de pildă, a fost posibilă invitarea la reuniunile AIESEE a Sylviei Agemian de la Muzeul Nicolas Sursock din Beirut, specialistă în manuscrise și miniaturi arabe și armenesti. Și astăzi sunt căutate și citate lucrările sale publicate

în *Revue roumaine d'histoire de l'art* privitoare la pictorii din familia creștină Al-Musawwir (Nemeh, Hanania și Girgis), la iconografia orientală post-bizantină și la manuscrisele armenesti din România.

Ca director al Secretariatului Asociației în 1963-1968, apoi secretar general din aprilie 1988 și până în 1994, Virgil Cândea s-a străduit să asigure condițiile necesare pentru ca rolul României în AIESEE să nu fie diminuat, sediul să fie păstrat la București, iar reuniunile și publicațiile să apară cu oarecare regularitate. După preluarea mandatului, în 1988, condițiile dificile în care funcționa sediul Asociației, personalul insuficient și bugetul modest l-au determinat să adreseze un memoriu forurilor superioare, care era o pledoarie pentru „păstrarea rolului României în cooperarea științifică sud-est europeană”.

Este evident că între meritele deosebite care i-au fost răsplătite lui Virgil Cândea prin Ordinul Național „Serviciul credincios”, care i-a fost acordat de președintele Emil Constantinescu în anul 2000, se afla și activitatea lui necurmată, de patru decenii, ca istoric al sud-estului Europei și al relațiilor culturale dintre români și levantini. ■

Știința în cuvinte potrivite
cu Corina Negrea și Dan Manolache
luni-vineri de la 13.15

Radio România Cultural
cultural.srr.ro

Speriat de dezmembrarea Cehoslovaciei, regele Carol al II-lea a încercat să obțină garanții politice, economice și militare din partea Marii Britanii

DE CE A REFUZAT ANGLIA SĂ AJUTE ROMÂNIA

GEORGE DAMIAN

În toamna anului 1938 România căuta disperată ajutor la aliații tradiționali. Acordul de la Munchen și dezmembrarea Cehoslovaciei au făcut ca obiectivul primar al României să fie obținerea de armament sau credite pentru înarmare. Doar că Marea Britanie a refuzat într-un mod politic să sprijine România, chiar dacă penetrația economică germană în Europa Centrală și de Sud-Est devenea din ce în ce mai agresivă. Calculele experților britanici spuneau că economia României nu putea susține noi credite, iar propunerile ministrului Economiei Mitică Constantinescu pentru o infuzie masivă de capital englez în România au fost apreciate ca lipsite de rentabilitate.

Vizita regelui Carol al II-lea la Londra din toamna anului 1938 s-a vrut a fi un semnal de alarmă. Însă discuțiile detaliate asupra relațiilor economice româno-britanice au fost relativ tensionate și nu au ajuns la concluzii ferme. La 16 noiembrie 1938, regele Carol al II-lea s-a întâlnit cu lordul Leith-Ross, consilier al Guvernului Marii Britanii pe probleme economice. Lordul aprecia după această întâlnire, într-un raport către ministrul de Externe Halifax, că suveranul României „i-a repetat propunerile bine cunoscute, a căror realizare este foarte dificilă“.

Leith-Ross rezuma cererile suveranului astfel: în primul rând găsirea unor căi pentru realizarea de investiții britanice în România; punerea în practică a vechiului proiect de construire a unei baze navale

britanice la Marea Neagră; construirea de silozuri; dezvoltarea industriei de conserve; capital pentru dezvoltarea rețelei de drumuri românești. Răspunsul oficialului britanic a fost dezamăgitor:

chestiunea bazei navale britanice era considerată una politică, dependentă de evoluțiile ulterioare, iar restul proiectelor de investiții depindeau foarte mult de măsura în care acestea puteau fi recuperate.

Altmaşlâc, avers...

veche atestare în română este la 1818. Avea variante: *diricliu*, *direcleie*, *dereclie*, *deretlei*, *dereclea* (derivate de la *direc* „stâlp de lemn” din turc. *direk*).

Ichilic (din turc. *ikilik*) este un derivat de la *iki* „2”. Moneda valora doi piaştri. La început era o unitate de măsură, așa cum apare la N. Filimon: „aduc... o arămească de vin... și dau câte un *ichilic* la toți frații”. Sensul de „monedă” apare la 1818.

Irmilic valora la început 20 de piaştri. Numele este un derivat de la *yirmi* „20”. A circulat în 1844 și sub denumirea de *medgidie* (după numele sultanului Abdul Medgid care a emis, în 1844, o monedă cu această valoare). Apare mai ales în textele moldovenești (M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, I. Creangă). Are variante: *iermilic*, *irmirlic*. Cuvântul apare și în bulgară, și în meglenoromână. Este sinonim al lui *icosar*, împrumutat din neogreacă, calc după turc. *yirmilik*.

Iuzluc „monedă de aur sau de argint, care valora inițial o sută de parale” are la bază turc. *yüz-lük*, derivat din *yüz* „100”. Are variante: *iuzuluc*, *iusuluc*. Cuvântul există în bulgară și aromână.

Mahmudea a fost o monedă de aur care își are numele de la cel al emiten-

tului, sultanul Mahmud al II-lea; acesta a scos o monedă între 1816 și 1822 numită *mahmudea* din turc. *mahmudiye*. Este atestată documentar în 1818, deci la doi ani după ce a fost emisă. Este folosită și astăzi pentru salbe, mai ales de către romi. Valoarea ei a variat după epoci. Are diverse variante: *mahmudea*, *mamodea*, *magmudea*. Cuvântul există în limbile balcanice (bulgară, neogreacă, sârbă), în aromână și meglenoromână.

Misir era o monedă de aur emisă în Egipt, la Cairo (1725-1819), care a circulat în țările române. Termenul *misir* a fost dat după numele turcesc al țării în care a fost bătută (în arabă, *Misr* înseamnă „Egipt”; turc. *Misir* a fost împrumutat din ebraicul *misri*). *Misir* a avut mai multe înțelesuri în limba română: sensul „monedă” este înregistrat la 1818. Cuvântul există în limbile balcanice (albaneză, bulgară, sârbă) și în aromână. În Transilvania și Banat *misir* înseamnă și „țesături de bumbac; fuior, fir de bumbac”.

Nisfea, cu varianta *nesfea*, este numele unei monede turcești emise între 1703 și 1807, care a circulat și în țările române. Valoarea ei a variat în decursul timpului, fiind egală

... și revers

cu jumătate de țechin sau cu patru-șase lei. La originea îndepărtată este un termen arab (*nusf* „jumătate”; arab. *nusfiyya* „de jumătate” devine în turcă *nusfiye*).

Onluc este o monedă turcească ce valora zece acele. Denumirea turcească *onluk* este un derivat cu sufixul *-luk* de la numeralul *on* „10”. Nu se știe dacă a circulat în țările române. L. Șăineanu îl menționează între elementele turcești din lexicul românesc. Nu există însă la Suci, în lucrarea *Influența turcă asupra limbii române*.

Timin este un termen învechit pentru o veche monedă persană de aur care circula și în Imperiul Otoman și din care se făceau salbe purtate pe frunte. Vine din turc. *timin*. L. Șăineanu în *Dicționar universal al limbii române*, afirmă că este vorba despre „bani de cap, *timini*, jumătate poleiți, jumătate albi” (cu trimitere la Al. Odobescu).

Numele turcești de monede nu se mai păstrează astăzi, mai ales datorită creării sistemului monetar internațional, în 1867. Se mai folosește *para* la plural (*parale*) cu sensul de „bani”. Cei alți termeni sunt folosiți de scriitori, pentru a reda atmosfera unor vremuri trecute. ■

cial sănătos, adică metodele de returnare a creditului trebuie să fie constituite prin mijloace economice firești. Consilierul economic al Guvernului de la Londra s-a referit la problemele principalelor produse de export ale României, așa cum fuseseră prezentate în raportul pentru Halifax. Leith-Ross a amintit că avea din partea companiilor petroliere britanice o mulțime de plângeri față de noile inițiative legislative ale Guvernului de la București. Concluzia lui Leith-Ross era: „În ciuda admirației simțite pentru România, Marea Britanie nu avea nimic de câștigat, pentru că investițiile din această țară se găseau într-o poziție foarte precară și creditul României era considerabil afectat. Astfel, Guvernul României mai avea foarte multe de făcut înainte să existe o bază pentru noi credite și investiții”.

Ce doream noi

În perioada în care aveau loc aceste discuții, pe masa Guvernului britanic se găsea un amplu memoriu asupra eventualei colaborări economice româno-engleze, memoriu alcătuit de ministrul Economiei de la București, Mitiță Constantinescu. Redactate în limba franceză sub titlul *Schéma résumatif des secteurs plus importants d'une collaboration économique anglaise en Roumanie* (Proiect rezumativ al celor mai importante sectoare pentru o colaborare engleză în România), propunerile lui Mitiță

Constantinescu acopereau întreg spectrul economic românesc. Prima frază a acestui memoriu afirma că „tehnica și capitalul engleze pot găsi în România domenii de activitate și colaborare cu factorii de producție interioară în următoarele direcții, pentru a le menționa doar pe cele mai importante”. În domeniul economiei civile, investitorii britanici li se oferea posibilitatea să colaboreze pentru: dezvoltarea industriilor prelucrătoare de materii prime existente în România; dezvoltarea industriilor extractive; dezvoltarea energiei hidraulice; dezvoltarea agriculturii; dezvoltarea mijloacelor de comunicație. Chestiunile investițiilor civile erau tratate pe larg, după enumerarea lor inițială.

Astfel, la capitolul industriilor prelucrătoare se menționa că România deținea numeroase materii prime, însă nu și capacitățile necesare pentru prelucrarea lor. Dezvoltarea unor astfel de întreprinderi a căror producție să fie destinată consumului intern putea genera profit. În acest sens era amintită în primul rând industria prelucrătoare de petrol care putea produce materii chimice, farmaceutice, coloranți, solvenți,

Anglia a refuzat să contribuie agriculturii

îngrășăminte chimice, cauciuc sintetic, ulciuri industriale, insecticide, mase plastice etc. În domeniul industriei alimentare Mitiță Constantinescu avansa posibilități de investiții în fabricarea de conserve alimentare și solicita implicarea britanicilor în realizarea unui port destinat pescuitului la Marea Neagră, a unei flote de pescuit, a unor nave dotate cu instalații frigorifice pentru exportarea cărnii, construirea de abatoare și depozite cu instalații frigorifice etc. Pe

ultimul loc la capitolul industriilor prelucrătoare era menționată posibilitatea creării unor industrii destinate producției forestiere fabricarea celulozei și a produselor derivate, exploatarea rășinilor naturale, industria maselor plastice etc.

În domeniul industriei extractive memoriul lui Mitiță Constantinescu propunea im-

Ministrul de Externe Nicolae Petrescu-Comnen s-a lovit de principiul profitului din politica economică a Marii Britanii

În ceea ce privește grâul românesc, Leith-Ross a subliniat că prețul acestuia era mult peste prețul pieței, ceea ce bloca orice fel de importuri britanice. În domeniul petrolier, politicile restrictive ale Guvernului de la București făceau dificile investițiile.

Regele Carol al II-lea amenință

După întâlnirea destul de dezamăgitoare cu lordul Leith-Ross, regele Carol al II-lea a avut a doua zi, la 17 noiembrie 1938, o întâlnire cu amiralul Reginald Henderson, în timpul căreia „a spus lucrurilor pe nume”, conform stenogramei care a consemnat discuția. Regele României a prezentat proiectul construirii unui port la lacul Tașaul, la nord de Constanța, port ce urma să fie legat printr-un canal de Dunăre, canal care ar fi trebuit să ajungă până la Cernavodă – însă din păcate, deși proiectul era discutat de zece ani cu autoritățile britanice, nu a existat niciun fel de progres. Carol al II-lea a recurs de această dată la afirmații dure spunând: „În Germania și Italia ar putea obține un răspuns în 48 de ore și credite pentru construcții navale pe șapte ani, însă aici, în această țară cu care dorea să colaboreze, nu putea obține un răspuns satisfăcător. Dacă nu va primi un răspuns într-un timp rezonabil, era obligat să se adreseze Italiei sau Germaniei pentru continuarea proiectului”.

Reprezentantul britanic a încercat fără

Lordul Frederick Leith-Ross a condus negocierile economice româno-britanice dinaintea celui de Al Doilea Război Mondial

succes să obțină de la Carol al II-lea un răspuns privind viziunea sa asupra garanțiilor ce ar putea fi acordate unei astfel de investiții britanice. Amiralul Henderson a ținut să încheie relatarea subliniind că „singurul lucru asupra căruia nu a lăsat nicio îndoială a fost convingerea sa că putea obține tot ce dorea de la Germania și Italia și că, dacă Marea Britanie nu va lua rapid o decizie, va fi forțat să meargă la una dintre aceste țări, rezultatul fiind că influența pe care o avem în prezent în România va dispărea”.

În aceeași zi, ministrul britanic de Externe Halifax s-a întâlnit cu omologul român Petrescu-Comnen, având loc o discuție la fel de puțin satisfăcătoare pentru oficialii români. La această întâlnire a participat și lordul Leith-Ross, atunci când au fost abordate subiectele economice. Halifax a subliniat de la bun început că Guvernului britanic îi era imposibil să susțină realizarea unor investiții neviabile din punct de vedere economic. Conform lui Halifax, după întâlnirea cu regele Carol al II-lea, premierul Chamberlain a cerut reexaminarea propunerilor românești: construirea unei baze navale și proiectele de colaborare economică. Ministrul britanic de Externe a adăugat că după încheierea acestei reexaminări urma să fie luată în considerare trimiterea unei misiuni economice la București. Petrescu-Comnen a solicitat o politică mai activă în regiune din partea Marii Britanii și a repetat cererile românești: deschiderea unor linii de credit guvernamental pentru România; credite pentru investitori privați; participarea privată sau de stat britanică la întreprinderi din România.

În acest moment al discuției a intervenit lordul Leith-Ross, care a menționat că examinarea relațiilor economice româno-britanice l-a „umplut de dispreț”.

Leith-Ross i-a explicat lui Comnen că „principiul după care se ghidează Guvernul britanic este acela că toate creditele trebuie să se bazeze pe un fundament comer-

Guvernator al Băncii Naționale și ministru al Economiei, Mitiță Constantinescu (al doilea din stânga, rândul de jos) a încercat să convingă Londra să investească în România

ranta credite noi. Mărfurile produse de România și exportate nu aduceau valută convertibilă, singura care îi interesa pe creditori.

În continuarea analizei lor, experții E.C.G.D. au evaluat punct cu punct propunerile românești. Crearea unor noi industrii prelucrătoare pentru materii chimice era văzută ca fiind speculativă și, chiar dacă astfel de întreprinderi ar fi avut succes, „produsele lor ar fi fost destinate aprovizionării pieței interne și a țărilor agricole vecine, în loc să asigure exporturi în țări cu valute convertibile“. Producerea de alimente era considerată ca „oferind puține posibilități de exporturi în țări cu valute convertibile. Importurile noastre de carne congelată sunt reglementate. Atât Ungaria cât și Polonia au încercat, fără să reușească, să ne vândă mai multe produse conservate, în vreme ce industria noastră de pescuit are propriile probleme“. Doar în ceea ce privea exploatarea și prelucrarea lemnului erau șanse pentru obținerea de profit în industria celulozei.

Dezvoltarea industriei extractive românești era privită cu aceeași îndoielă: „Dacă companiile petroliere ar fi dorit să își mărească investițiile în România, atunci nu ar fi avut nevoie de asistența Guvernului“. Eventualitatea producerii de energie electrică pe cale hidroelectrică era expeditată într-o singură propoziție: „Aceasta în mod clar nu ar produce venituri suplimentare de valute convertibile“. Investițiile

în mecanizarea agriculturii erau considerate ca incapabile să reducă dificultățile întâmpinate de România în vânzarea producției sale. Dezvoltarea șoselelor, crearea unei flote comerciale și construirea unui port au fost considerate ca „nefiind în stare să producă valute convertibile, iar noi în mod clar nu ar trebui să ne dorim crearea unei flote comerciale românești“.

E.C.G.D. trăgea concluzia că singurele proiecte comune româno-britanice de la care s-ar fi putut aștepta profituri sub forma valutei convertibile erau 1) mineritul, 2) fabricarea derivatelor din petrol și 3) celuloza și produsele din lemn. Însă și aceste eventuale proiecte erau văzute ca prezentând probleme pentru investitori: dezvoltarea mineritului ar fi solicitat o perioadă lungă și mari resurse financiare. Fabricarea derivatelor din petrol și prelucrarea celulozei și a lemnului ar fi necesitat „crearea unor industrii noi și complexe“, iar existența unor planuri din partea unor specialiști responsabili ar fi putut deschide discuția unor credite, însă în stadiul din acel

moment nu putea fi începută o astfel de discuție „pentru o industrie care nu există nici măcar pe hârtie“.

Un proiect de răspuns al Foreign Office la solicitările românești prelua aproape rând cu rând analiza E.C.G.D. expusă mai sus. În plus, acest document conține și răspunsul la solicitările românești de ajutor în domeniul înarmării: „Din păcate, solicitările ridicate de propria noastră reînarmare și a aliaților noștri trebuie să vină pe primul loc și în aproape toate clasele de echipament, fie artilerie sau aviație, livrările către alte țări nu pot fi garantate decât după o considerabilă perioadă“.

Pe lângă dificultățile în a putea acoperi cererile românești pentru export de echipamente militare britanice, era ridicată și problema capacității României de a plăti. Mai mult, se arăta că, deși au fost posibile credite britanice pentru înarmarea Turciei, „în cazul României există pericolul să ducă la acuzații de încercuire din partea Germaniei și la declanșarea furiei germane nu

numai împotriva noastră, dar și împotriva României“. „România nu ar avea niciun mijloc de rezistență dacă Germania ar pune presiune asupra ei și nici noi nu am putea face nimic pentru a-i crește capacitatea de rezistență“. Problema unei baze navale britanice la Marea Neagră era tratată în cheia de mai sus: eventuala provocare a Germaniei, care s-ar fi simțit încercuită. ■

De la stânga la dreapta: premierul britanic Neville Chamberlain și cel francez Edouard Daladier au fost trași pe sfoară la München de Adolf Hitler și Benito Mussolini: sacrificarea Cehoslovaciei nu a menținut pacea în Europa

la mecanizarea și modernizarea românești

plicarea investitorilor britanici în exploatarea aurului, argintului, plumbului, zincului și sulfului. Tot aici era inclusă posibilitatea dezvoltării unor întreprinderi care să producă aluminiu. Următorul capitol afirma că România deține mari posibilități pentru producerea de energie electrică pe cale hidroelectrică, însă această industrie nefiind dezvoltată putea fi un domeniu de investiție. La capitolul destinat agriculturii se afirma că România are nevoie de 500 de tractoare, 1.000 secerătoare mecanice, 50.000 de căruțe, 20.000 de grape ș.a. Toate aceste unelte agricole nu puteau fi achiziționate decât pe credit. Colaborarea româno-britanică în domeniul refacerii căilor de comunicație era văzută prin acordarea unor credite necesare achiziționării mai multor utilaje destinate lu-

crărilor rutiere (utilaje enumerate într-o amplă anexă) și prin sprijinirea creării unei flote comerciale românești pentru transportarea producției realizate de industriile prelucrătoare enumerate anterior.

Ce voiau englezii

Dacă Mitiță Constantinescu ar fi văzut evaluarea făcută memorandumului său de experții britanici din cadrul Departamentului pentru Garanțarea Creditelor de Export de la Londra (E.C.G.D.), ar fi fost cel puțin dezamăgit. Această analiză a stat la baza acțiunilor Guvernului Marii Britanii față de România de la sfârșitul anului 1938 și a motivat refuzul acordării unor credite extinse. Încă de la început, analiza amintită afirmă sentențios: „În afară de companiile petroliere (al căror caz este unul special și care trebuie luat în considerare separat), se pare că nu există în prezent nicio șansă pentru încurajarea investitorilor privați britanici să investească fonduri în proiecte de dezvoltare în România”. Propunerile lui Mitiță Constantinescu erau văzute ca fiind investiții destinate

achiziționării de utilaje, ce urma să fie achitate prin credite ce aveau să fie plătite la rândul lor în rate anuale, iar această perspectivă era la fel de descurajantă, deoarece, credeau experții Guvernului de la Londra, „este improbabil ca fabricanții britanici să fie pregătiți să acorde credite extinse Guvernului României ori să fie în stare să obțină finanțare privată în acest scop, mai ales în lipsa unor garanții guvernamentale”. La baza oricăror discuții referitoare la un credit (în cazul în care nu era văzut ca o subvenție pur politică) trebuia să fie posibilitatea ca acesta să fie achitat prin două căi: 1) debitorul ar dispune de suficiente resurse pentru plata ratelor sau 2) existența unor garanții că investirea creditului va crea noi resurse financiare.

În ceea ce privea România, experții E.C.G.D. apreciau că nu pot fi obținute garanții din prima categorie, respectiv angajarea unor resurse existente. Aceiași experți erau îngrijorați de faptul că singura garanție oferită de memoriul lui Mitiță Constantinescu afirma că „România prezintă o posibilitate de rambursare sufici-

entă prin exporturile sale în Anglia, exporturi care prezintă o bază constantă anuală prin produse precum petrol, lemn, animale, cereale etc.”. Experții E.C.G.D. îl contraziceau pe Mitiță Constantinescu, afirmând că exporturile anuale ale României în Marea Britanie nu erau de ajuns pentru rambursarea creditelor existente deja, cu atât mai puțin ar fi putut ga-

România a încercat, un pic prea târziu, să recupereze întârzierile în dotarea armatei; regele Carol al II-lea în vizită la fabrica de avioane din Brașov

lași. Slavii au asimilat sau au fost asimilați. Sigur că exprimarea mea este un pic frustră, dar, repet, procesul este același.

În anii din urmă, știți că s-a impus la noi, în Rusia, și sintagma de „vecinătate apropiată“ (*blijnee zarubejie*), pentru fostele republici care s-au desprins din U.R.S.S. La fel de bine s-ar putea crea și termenul de *srednee zarubejie* (vecinătate mijlocie) pentru Balcani; în fond ei nu sunt *dalnee zarubejie* (vecinătate îndepărtată). În acest spațiu au existat procese de asimilare. Este o zonă cu multe interdependențe, influențe culturale reciproce, bazate, desigur, și pe ortodoxia care ne apropie, fie numai și dacă ne gândim că până pe la 1860 alfabetul românesc era chirilic, apoi el s-a păstrat în limba Bisericii. În atâtea biserici, câte am reușit eu să văd în România, am remarcat inscripții în chirilică. Avem, așadar, multe puncte de confluență culturală.

– Institutul de Slavistică editează o revistă...

Da, apare de șase ori pe an, o dată la două luni, se numește *Slavianovedenie* (Slavistică), are peste 40 de ani, s-a numit la început *Sovetskoe Slavianovedenie*, până la căderea U.R.S.S. Am fost în mari biblioteci ale lumii din Europa și America și am văzut-o. Era citită. Avea abonați. Nu

este pentru marele public, ca revista dumneavoastră. La noi există *Rodina*, publicație scrisă de specialiști pentru nespecialiști.

– Cum se vede de la Moscova activitatea Comisiei bilaterale româno-ruse?

– Pe lângă postul meu de director al Institutului de Slavistică, pe care îl dețin de opt ani, conduc, din partea rusă, Comisia bilaterală a istoricilor din Rusia și România. Acum, la Constanța, s-a desfășurat a 17-a ședință. Cred că este un aspect important de menționat că într-o lume tulburată de atâtea evenimente și schimbări, în care fostele relații dintre țările blocului estic au slăbit, în mod obiectiv, istoricii români și ruși, în cadrul comisiei noastre, pregătesc comunicări, le susțin unii în fața celorlalți, dezbate apoi pe marginea lor, deci nu renunțăm la colaborarea noastră. Sunt optimist în ce privește viitorul relațiilor noastre și al limbii ruse în regiune. În Rusia mi se

pare în creștere de la an la an interesul pentru istoria României și în România pentru istoria Rusiei. Călătoresc mult în acest spațiu și consider că a existat un recul, ca la pendul, s-a mers până la capăt cu respingerea limbii ruse, iar acum pendulul a revenit. Pornind fie de la ruși care vizitează Bulgaria, Muntenegru sau Croația, fie de la firmele petroliere rusești care au intrat pe piața din acest spațiu, fie de la Gazprom, care construiește ici sau dincolo, pe magistrala de sud, limba rusă devine prezentă.

– Sub aspect cultural însă relațiile româno-ruse sunt tot în suferință...

– În Rusia există interes pentru limba română și România. A avut loc recent o mare adunare a reprezentanților unei organizații moștenitoare a Asociației de prietenie și relații culturale cu diferite țări, de pe lângă Ministerul Afacerilor Externe, condusă cândva de cosmonauta Valentina Tereșkova. Acest organism are centre

culturale în străinătate, din păcate nu și la București. S-a discutat mult acolo și acest aspect; șeful acestei organizații a anunțat că vor fi deschise 35 de centre, între care și în România. Desigur că, diplomatic, va trebui deschis și un centru cultural român la Moscova. Ar fi foarte bine, s-ar putea preda cursuri de

Caricatură din revista literar-umoristică *Strekoza* (*Greierile*, apărută la Skt.-Petersburg între 1875 și 1918 și la care a debutat Cehov, devenindu-i apoi colaborator permanent), ce exprimă punctul de vedere rusesc asupra Balcanilor în iulie 1908, înaintea anexării Bosniei și Herțegovinei de Austro-Ungaria, deci de criza bosniacă, ce va contribui la izbucnirea Primului Război Mondial

BALCANII, VECINĂTATEA MIJLOCIE

În septembrie 2012, la Constanța, unde s-au desfășurat lucrările Comisiei bilaterale a istoricilor din România și Federația Rusă, l-am abordat pe dr. KONSTANTIN V. NIKIFOROV (născut în 1956), președintele

Profesorul Konstantin V. Nikiforov, la reuniunea de la Constanța

părții ruse a acestui organism. L-am rugat, mai întâi, să se prezinte cititorilor noștri, evocând în acest fel și activitatea Institutului de Slavistică al Academiei de Științe a Federației Ruse, pe care îl conduce.

– Sunt de profesie istoric, am absolvit Universitatea „Lomonosov” din Moscova, Facultatea de Istorie, catedra de Istorie a slavilor de sud și de apus. După Universitate, am intrat la Institutul care atunci se numea Institutul de Slavistică și Balcanistică al Academiei de Științe a U.R.S.S., iar acum se numește Institutul de Slavistică al Academiei de Științe a Federației Ruse. Denumirea este mai scurtă, fără cuvântul balcanistică, dar modificarea nu este de substanță, ci de suprafață, pentru că noi continuăm să ne ocupăm de toate țările Europei Centrale și de Răsărit, adică nu numai de cele slave, ci și de România, Ungaria, Grecia, Albania etc.

Dacă slavistica rusă are o istorie de peste 200 de ani, institutul nostru are numai 65 de ani. A fost fondat imediat după Al Doilea Război Mondial, în 1946, spre sfârșitul anului, dar îndeobște, prin tradiție, 1947 este considerat ca an de început al activității. Prima zi de funcționare a

institutului este 7 ianuarie 1947, Ziua de Crăciun [potrivit stilului vechi, în vigoare în spațiul rus] care atunci, în Uniunea Sovietică, era lucrătoare.

În sistemul Academiei noastre există, în afara institutelor de istorie națională, trei institute mari, care acoperă trei mari direcții de civilizație: Institutul de Istorie Universală, axat la noi dintotdeauna pe istoria Occidentului, a Europei Occidentale, a Statelor Unite, Canadei; Institutul de Orientalistică, care se ocupă de civilizația și cultura Răsăritului; și institutul nostru, care tratează lumea slavă, dar

are și o cuprindere mai largă, pentru că nu poți studia Balcanii fără istoria României, a Greciei, a Albaniei etc. Toate sunt amestecate. Niciun fenomen nu poate fi studiat izolat. De altfel, de când ne-a fost schimbată titulatura Institutului și a rămas numai cuvântul slavistică, am inventat și o sintagmă nouă; spunem că ne ocupăm de „slavi și vecinii lor”. Am scos chiar o culegere de studii sub acest titlu. Ca cercetători ai istoriei nu se poate să-i studiem pe slavi, fără conexiunile lor de vecinătate, după cum lingviștii nu pot studia o limbă slavă fără limba română. În fond, în limba română există o mulțime de rădăcini slave. Când aud cuvântul *razboi*, *razboinik*, cuvânt tipic slav, mă gândesc că în limba română el este la fel, ca și în toate limbile slave, de altfel. Eu cred că în jumătate de Europă de Sud-Est, au venit slavii și au asimilat populația locală, iar în cealaltă jumătate, unde se află românii, slavii au fost ei asimilați. Procesul este unul și ace-

Fostul președinte Boris Elfin cu soția, Naina

Viktor Cernomîrdin (1938-2010),
șeful guvernului Federației Ruse
(1992-1998)

mele lui, nu numai sarcina lui strictă, precisă, pe care o are de îndeplinit.

Un cunoscut academician, Dmitri Lihaciov, spunea că principala predestinare a unui popor este să producă cultură, dacă nu o produce de ce ar mai ființa? Într-adevăr, un popor nu trebuie să producă războaie sau mai știu eu ce, să-și extindă la nesfârșit granițele. Sunt de aceeași părere cu Lihaciov. Poate că sunt un pic idealist, ca și el, dar ce să-i faci?

– Dar munca propriu-zisă pentru președintele Elțin în ce consta?

– Cum v-am spus, nu lucram pe specializări. Epoca a fost interesantă, revoluționară, cu evenimente dramatice. Și nu numai pentru noi în Rusia, ci și pentru România, pentru Europa de Răsărit. Eu am fost, de fapt, consilier al președintelui, nu *speechwriter*, într-o vreme când Rusia a revenit la lumea civilizată, spre care tindeau toate țările ieșite din comunism. Eram toți detașați din institutele științifice de cercetare, nu eram birocrați, funcționari. Am venit la Pre-

ședinție, apoi ne-am întors fiecare la domeniile noastre de activitate. Șase ani am lucrat la cabinetul lui Elțin, 1992-1998, și m-am bucurat să mă pot mișca în birourile lui Lenin, Stalin, Vorosilov, Beria, care apoi au intrat în reparații. Nu știu cum mai arată acum. Pot să vă spun doar că atunci când am venit la Kremlin aveam sub geam o foaie cu două numere de telefon, iar când am plecat – două caiete de telefoane.

– În 2001 ați publicat, împreună cu ceilalți consilieri, un volum impresionant, de peste 800 de pagini, intitulat Epoca lui Elțin: schițe de istorie politică.

– Da, și primul exemplar i l-am dăruit lui Elțin, să-l citească. Se retrăsese deja din politică. Era un tip simpatic, deja pensionar „de importanță unională”, cum se zicea înainte, locuia la o vilă, înota mult... Ne-a chemat după o vreme la el și ne-a spus că am fi putut să nu scriem anumite pagini. Naina, soția lui, ne avertizase că îl văzuse citind din carte și plângând. Știam că era un sentimental, că avea și bune, și rele. I-am răspuns că volumul nostru n-ar mai fi fost credibil dacă nu menționam și aspectele acelea mai puțin plăcute pentru el. Trebuia prezentat tabloul complet. Nu știu cât l-am convins, dar a semnat câte o dedicație fiecăruia dintre noi. Păstrez acasă cartea aceea.

De fapt, nu este o carte de amintiri propriu-zise, este un volum de politologie, reprezentarea noastră despre ce s-a întâmplat în acei ani. Oamenii au aflat cum se lua o hotărâre la Kremlin. Haideti să po-

Aleksandr Lișîș (1946-2013),
ministru de Finanțe și vicepremier
(1996-1997)

vestesc un episod pentru cititorii revistei dumneavoastră. A fost un consilier al președintelui pe probleme economice, Aleksandr Livșîț. Mai târziu a devenit, pentru o vreme, ministru de Finanțe și vicepremier. Pe atunci, toți guvernatorii provinciilor, toți primarii, toate autoritățile administrative cereau bani de la Ministerul de Finanțe. Premier era Viktor Cernomîrdin. Zi și noapte oamenii făceau cozi la audiențe pentru finanțarea diverselor proiecte. Se știa că prim-ministrul era foarte strâns la buzunar și că afirma peste tot că nu există fonduri. Unul dintre solicitanți a venit la Lișîț cu o rezoluție favorabilă semnată de Cernomîrdin. Imediat Livșîț l-a sunat pe premier. „Spuneți că nu sunt bani, să nu dau nimănui și văd că ați aprobat o sumă...” La care Cernomîrdin i-a răspuns: „Când trebuie să dai, te sun eu la telefon; în rest, dă-i afară!” Așa funcționa sistemul.

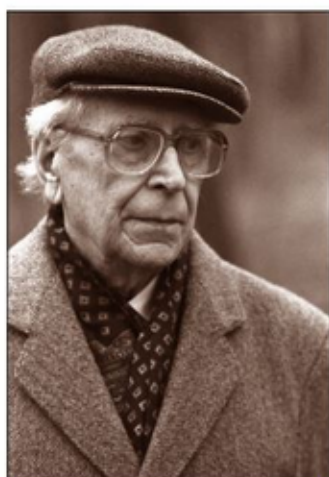
– Vă mulțumim.

**A consemnat
Florentina DOLGHIN**

limbă, s-ar putea viziona filme, deși toate acestea, în opinia mea, nu ajung. Comisiile bilaterale ale istoricilor se înscriu și ele pe același făgaș al mai bune cunoașteri. Avem comisii multe, cu fostele republici ale U.R.S.S. sau Rusia-Germania, Rusia-Austria, care se întrunesc de obicei o dată la doi ani.

– Între cercetătorii Dv. sunt mulți tineri, constat din prezența lor la reuniunile științifice internaționale...

– Da, sunt, venim cu tineri, care să asigure continuitatea muncii noastre. Avem însă probleme, nu e simplu cu înținerirea colectivului, pentru că nu există mulți cunoscători de limba română, de istorie a României, nici profesori de limba română care să-i învețe pe alții. Institutul nostru plătește pentru a se studia limba română. Așa că oamenii își iau ca a doua limbă, secundară, româna, pe lângă alta principală. Dar eu sper că studiul limbii și culturii române se va dezvolta în viitor, pentru că România este o țară foarte importantă, este cea mai mare, fie numai și dacă te uiți pe harta Europei de Sud-Est. Înainte egală cu ea era Iugoslavia, acum Iugoslavia s-a dezmembrat în mai multe bucăți mici, dar România a rămas în regiune țara cea mai mare. Sigur, nu mai avem granițe terestre, dar prin Marea Neagră am rămas încă vecini, păstrăm tradiții,

Academicianul Dmitri Sergheevici Lihaciov (1906-1999), specialist în literatură rusă veche

asa că vom găsi multe puncte care să ne unească în viitor.

– Ați lucrat câțiva ani la cabinetul președintelui Boris Elțin, ca politolog. Cum v-a ajutat atunci în activitatea de zi cu zi istoria țărilor balcanice?

– Eu sunt istoric, nu m-aș putea numi politolog. Mă ocup de istoria contemporană, de secolele XIX și XX, puțin chiar de XXI, de istoria Imperiului Otoman, deși nu știu limba turcă și accesul la izvoare îmi este dificil.

Dar abordarea mea este totuși pur istorică.

– Pentru perioada cât ați activat la Președinția Federației Ruse, internetul folosește termenul de speechwriter (redactor de discursuri), adoptat ca atare de limba rusă, dar scris, evident, fonetic. În această calitate vă înțrebam dacă stăpânirea istoriei Balcanilor v-a fost utilă.

– Acolo, la Președinție, nu exista specializare, pe politică externă sau, cu atât mai puțin, pe țări balcanice. Dacă trebuia lucrat pentru președinte un material de cultură, ne strângeam toți, nu eram singur, și elaboram textul respectiv. Ar fi fost interesant să mă ocup de Balcani. Sigur că atunci când era o vizită a președintelui într-o țară balcanică, eram folosit mai mult, ca specialist. Însă, în mod indubitabil, istoria, ca orice știință umanistă, lărgeste orizontul de cunoaștere, ajută la analiza evenimentelor, este utilă. Există la noi, din păcate, această problemă a

lipsei instrucției umaniste la tinerii economiști, de pildă. Ei știu limbi străine, citesc multă

literatură de specialitate, rostesc ușor propoziții ca „piața cere jertfe“, „supraviețuiește cine poate“, dar un individ cu formație umanistă are în vedere, în demersurile lui, și omul cu proble-

O benzinărie Gazprom pe autostrada București-Pitești

În plan religios, epoca titoistă a început prin arestarea a numeroși franciscani din Mostar și confiscarea temporară, între noiembrie-decembrie 1948, a mănăstirii franciscane din oraș; ulterior, s-a confiscat doar o aripă a complexului monastic. În 1948 regimul a confiscat terenul destinat construcției catedralei episcopale/diocezeale romano-catolice, unde a fost ridicată Casa de Cultură, actuala Casă Croată „Herțeg Stjepan Kosaca”. Abia în 1980 a fost ctitorită catedrala episcopală/diocezală croată, în apropierea clădirii Ordinariatului Episcopal.

Perioada titoistă a fost marcată de continuarea disensiunilor dintre franciscanii croați și clerul episcopal/diocezan romano-catolic croat. Astfel, franciscanii au refuzat implementarea decretului papal „Romanis Pontificibus” din 1975, prin care credincioșii locali catolici erau împărțiți la paritate cu episcopia/dioceza de Mostar-Duvno. Decretul recunoștea „situația particulară din Herțegovina”, unde franciscanii „dovediseră zel și spirit apostolic și extinseseră și întăriseră Regatul lui Christos în rândurile localnicilor”. Fran-

ciscanii au creat Asociația „Pace și Benevolență”, prin care încurajau rezistența populației locale croate față de intrarea sub autoritatea clericilor episcopali/diocezeali. În contrapartidă, papalitatea a blocat organizarea de alegeri pentru funcțiile de conducere ale Provinciei Franciscane și încadrarea de noi membri.

În momentul dezmembrării R.S.F. Iugoslavia și al izbucnirii războaielor inter-etnice din Croația și Bosnia-Herțegovina, Mostar era o municipalitate mixtă etnic, fără ca vreo națiune să constituie majoritatea absolută. Conform recensământului din 1991, din totalul de 126.066 locuitori ai municipalității Mostar, cei 43.856 boșniaci (34,78%) dețineau o infimă majoritate față de cei 43.037 croați (34,13%), în timp ce 23.909 sârbi (18,96%) se situau pe a treia poziție, urmați de 12.654 iugoslavi (10,03%) expresie a mixajului etnic și a familiilor multinaționale.

În pofida inferiorității numerice din Mostar, orașul a fost inclus din nou, de către politicieni sârbi precum radicalul Vojislav Šešelji, în proiectul Serbiei Mari, care ar fi

Trupe germane intră în Mostar

urmat să se întindă peste întreaga Bosnie-Herțegovină și peste Croația, până la re-născuta „Linie a Amputației”.

Mostar a fost inclus, drept capitală, în cadrul auto-proclamatului stat Hercegovina al etnicilor croați din Bosnia-Herțegovina, constituit la 18 noiembrie 1991, sub numele Comunitatea Croată Hercegovina-Bosna, redenumită la 28 august 1993 Republica Croată Hercegovina-Bosna. Mostar a fost inclus în teritoriile croate și prin Acordul de la Karadjordjevo, din 25 martie 1991, dintre președinții croat Franjo Tuđman și sârb Slobodan Milošević, precum și prin Acordul de la Graz, din 27 aprilie 1992, dintre președinții Republicii Srpska, Radovan Karadžić, și Republicii Hercegovina-Bosna, Mate Boban.

Drumul sinuos al reconcilierii

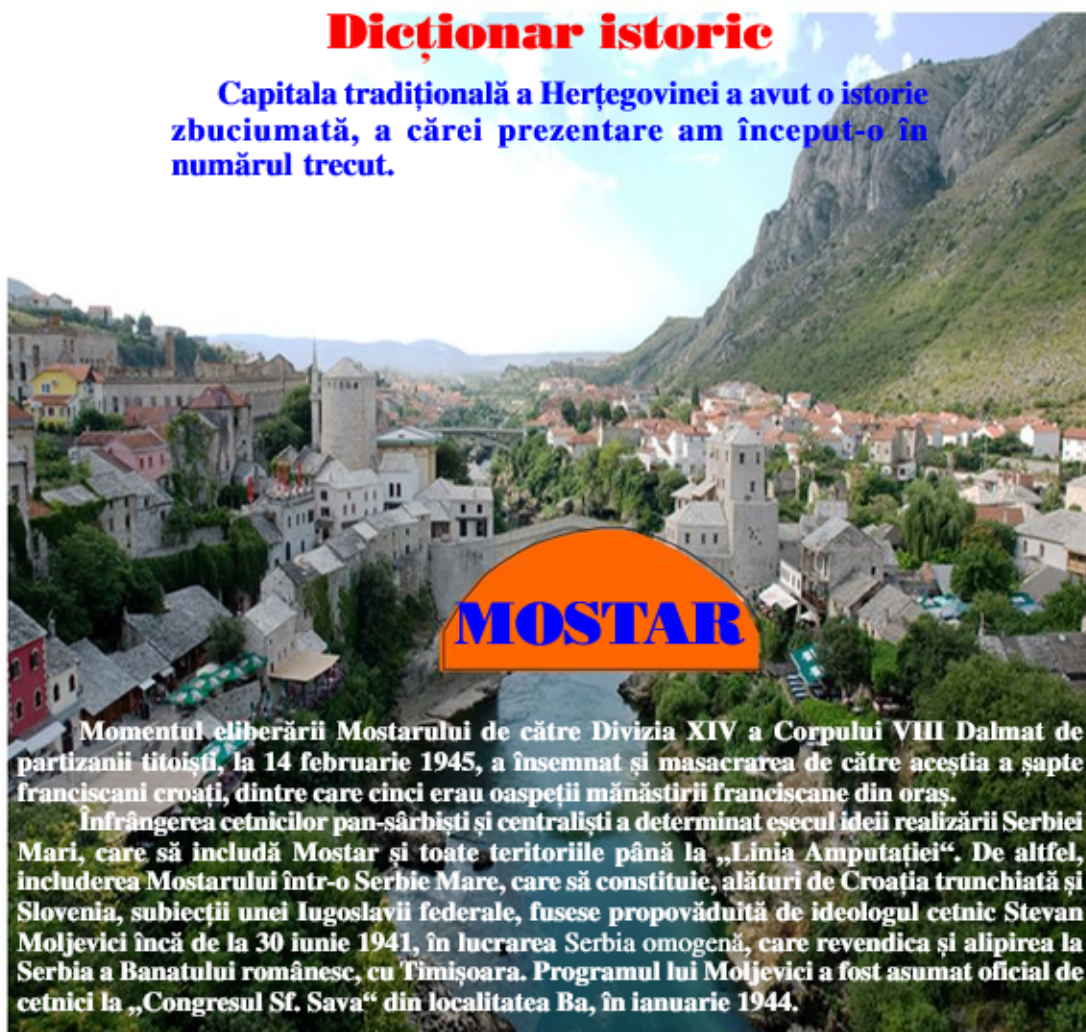
În timpul războiului civil din Bosnia-Herțegovina, Mostar a fost disputat de croați cu musulmanii boșniaci (boșniaci) conduși de președintele țării, Alija Izetbegović. Aceștia au încercat să obțină accesul spre Neum, la Marea Adriatică. Ulterior, prin Acordul de la Washington, din 18 martie 1994, prin care S.U.A. au mediat încetarea ostilităților dintre croații și mu-

Refacerea Podului Vechi

Dicționar istoric

Capitala tradițională a Herțegovinei a avut o istorie zbuciumată, a cărei prezentare am început-o în numărul trecut.

Momentul eliberării Mostarului de către Divizia XIV a Corpului VIII Dalmat de partizanii titoiști, la 14 februarie 1945, a însemnat și masacrarea de către aceștia a șapte franciscani croați, dintre care cinci erau oaspeții mănăstirii franciscane din oraș.

Înfrângerea cetnicilor pan-sârbiști și centraliști a determinat eșecul ideii realizării Serbiei Mari, care să includă Mostar și toate teritoriile până la „Linia Amputației”. De altfel, includerea Mostarului într-o Serbie Mare, care să constituie, alături de Croația trunchiată și Slovenia, subiecții unei Iugoslavii federale, fusese propovăduită de ideologul cetnic Stevan Moljevici încă de la 30 iunie 1941, în lucrarea Serbia omogenă, care revendica și alipirea la Serbia a Banatului românesc, cu Timișoara. Programul lui Moljevici a fost asumat oficial de cetnici la „Congresul Sf. Sava” din localitatea Ba, în ianuarie 1944.

Dr. ION GABRIEL ANDREI

În contextul înfrângerii Axei și edificării Iugoslaviei titoiste, Mostar a fost inclus în Republica Bosnia-Herțegovina, constituită pe aliniamentul frontierelor stabilite prin Congresul de la Berlin din 1878. Aspectul a reprezentat o parte a unei controverse mai largi, apărute pe marginea principiilor de delimitare de către regimul titoist a teritoriilor dintre diversele republici și provincii autonome iugoslave. Astfel, principiul frontierelor etnice, aplicat mai mult sau mai puțin exact în cazul Sloveniei, Macedoniei și Kosovo, s-a aplicat con-

mitent cu cel al frontierelor istorice în cazul Bosniei-Herțegovinei, stat multiethnic, și al Muntenegrului. De fapt, includerea Mostarului și a întregii Herțegovine în cadrul Bosniei-Herțegovina și trasarea frontierelor acesteia conform principiului istoric, și nu a celui etnic, s-au circumscris politicii lui Josip Broz Tito de menținere a echilibrului între diversele națiuni iugoslave, de formare a unui stat tampon, ca barieră împotriva pansârbișmului reprezentat de Serbia Mare și a pancroatismului Croației Mari.

Proiectul Serbiei Mari

În perioada regimului comunist titoist iugoslav, pentru Mostar principalele motoare ale dezvoltării au fost reprezentate de combinatul de producere și prelucrare a aluminiului „Aluminij”, uzina de avioane militare și fabrica de prelucrare a tutunului. Pe malul vestic al Neretvei au fost construite cartiere de blocuri turn, pentru muncitorii nou-veniți în oraș, și a fost edificat cimitirul eroilor partizani căzuți în luptele contra Axei și a sateliților acesteia.

croat, cât și pe cel estic bosniac al Mostarului. S-a încheiat un acord privind drepturile de proprietate asupra combinatului „Aluminij“, prin care majoritatea acțiunilor au fost recunoscute ca aparținând Guvernului Federației Bosnia-Herțegovina, în timp ce Guvernul Croației și lucrătorii locali dețin cote minoritare.

O casă pentru toți

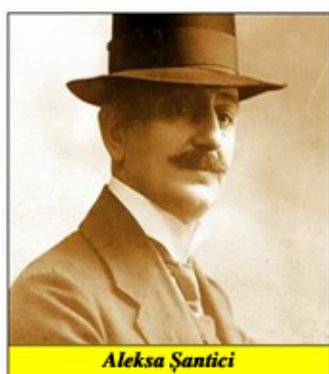
A fost soluționată și disputa dintre Provincia Franciscană și Episcopia/Dioceza de Mostar-Duvno, franciscanii cedând parohiile în conformitate cu exigențele papale. Franciscanii păstrează la Mostar mănăstirea și parohia Sf. Petru și Pavel.

Pentru sârbi, Mostar este sediul Episcopiei de Zahumlje Herțegovina și Litoral, din cadrul Patriarhiei Sârbe. Episcopia cuprinde Herțegovina și zonele Dubrovnik, Metkovici și insula Korcula din sudul Croației. Potrivit propriilor estimări, episcopia reunește circa 100.000 de credincioși sârbi, dintre care doar 3.000 au mai rămas în Mostar.

Aderarea Croației la U.E., la 1 iulie 2013, concomitent cu acordurile dintre guvernele de la Zagreb și Sarajevo privind facilitarea accesului Bosniei-Herțegovina la portul croat

adriatic Ploce, de care Mostar este legat printr-o cale ferată, în contrapartidă cu facilitarea tranzitului croat prin coridorul Neum spre Dubrovnik, constituie premise pentru dezvoltarea economică a Mostarului și progresul reconcilierii dintre croați și bosniaci, dintre cele două părți ale orașului. În plus, rolul regional al Mostarului va spori odată cu construcția autostrăzii care va conecta orașul atât de portul Ploce, cât și de capitala Sarajevo, în cadrul Coridorului Vc de transport paneuropean.

Și în plan cultural, științific și politic, Mostar constituie un simbol al multietnicității, prin personalitățile reprezentative ale orașului. Poetul sârb Aleksa Šantici este autorul versurilor melodiei pline de sensibilitate *Emina*, ce aparține genului tradițional bosniac „sevdalinka“. *Emina* constituie ea însăși o dovadă a multiculturalității orașului: subiectul este reprezentat de o persoană reală, Emina, fiica imamului din Mostar, vecin de domiciliu cu Aleksa Šantici. În final, Emina s-a măritat cu un bosniac și a părăsit orașul, iar la aflarea veștii morții sale, Himzo Polovina, un reputat medic și interpret de melodii „sevdalinka“, a determinat-o pe o poetă bosniacă să compună o strofă de final a cântecului, pe care el l-a interpretat cu deosebit succes la publicul

Aleksa Šantici

ex-iugoslav. În 2010 la Mostar a fost ridicat un monument al Eminei, exact în ziua aniversară a poetului Aleksa Šantici.

Segmentul cultural-educational constituie însă și dovada divizării etnice care încă persistă în oraș. Aici funcționează concomitent Universitatea „Džemal Bijedici“ bosniacă și Universitatea din Mostar croată, iar vechiul Gimnaziu numit oficial Gimnaziul Mostar (anterior dezmembrării R.S.F. Iugoslavia era denumit Gimnaziul „Aleksa Šantici“, însă numele a fost schimbat din cauza rezonanței sârbești) are clase separate pentru bosniaci și croați, care învață după programe de învățământ diferite.

Permanentizarea divizărilor dintre croați și bosniaci este ilustrată și de faptul că în cele două părți ale orașului funcționează companii diferite de poștă și telefonie mobilă și activează două cluburi sportive rivale: „Velez Mostar“, bosniac, și „Zrinjski“, croat.

Mostar, orașul smochinelor, rodiilor și mierii, constituie un motiv de reflecție asupra tradițiilor și dramelor din trecut, eforturilor de reconstrucție și reconciliere din prezent și aspirațiilor de edificare a unei țări care, pe drumul către integrarea europeană, vrea să devină o casă pentru toate națiunile care conviețuiesc pe acele meleaguri. ■

Monumentul ridicat în amintirea Eminei

sulmanii bosniaci, Mostar a fost inclus în Federația Bosnia-Herțegovina (Federația Croată-Musulmană), aspect confirmat și de Acordul de pace de la Dayton, din 21 noiembrie 1995, și de Tratatul de pace de la Paris, din 14 decembrie 1995.

În cadrul Federației Bosnia-Herțegovina, Mostar face parte din Cantonul Herțegovina-Neretva, a cărui capitală a devenit. Partea estică a municipalității Mostar, aflată în timpul conflictului sub controlul sârbilor bosniaci, a fost divizată prin Acordul de la Dayton între un areal vestic mai întins teritorial, ce a fost alipit municipalității Mostar, din cadrul Federației Bosnia-Herțegovina, și o restrânsă zonă rurală din extremitatea nord-estică, ce a rămas în componența Republicii Srpska.

În timpul războiului interetnic din Bosnia-Herțegovina, Mostar a fost ocupat în 1992 de armata iugoslavă (JNA), care după câteva luni de confruntări a fost alungată din oraș de trupele croaților bosniaci din cadrul Consiliului Croat de Apărare (HVO) și de boșniacii din Armata Bosniei-Herțegovina. Ulterior, orașul a devenit, între 1993-1994, o linie de confruntare între croații din zona vestică și boșniacii din cea estică, distrugerile prin bombardamente a numeroase

Președinții Milošević, Izetbegović și Tudjman semnează Tratatul de pace de la Paris

monumente istorice culminând cu cea a Podului Vechi de către croații din HVO, la 9 noiembrie 1993, din pretense considerente de ordin militar. Artileria HVO a bombardat partea estică boșniacă a orașului de pe înălțimile muntoase din vest, unde, ca o ironie a istoriei, a fost ulterior înălțată o cruce motiv de iritare pentru aceștia din urmă.

Și după încheierea conflictului interetnic, Mostar a rămas un măr al discordiei între croați și boșniaci în cadrul Federației Bosnia-Herțegovina. Croații, deveniți majoritari absolut la nivelul întregului oraș, solicită pentru Mostar statutul de capitală a unei entități administrative croate, având prerogative si-

milare cu Republica Srpska, în timp ce boșniacii doresc desființarea entităților și constituirea unui stat Bosnia-Herțegovina centralizat și unitar. Partea vestică a orașului, populată în majoritate de croați, cunoaște o puternică dezvoltare economică, investițiile croate concretizându-se inclusiv în stabilirea aici a sediilor unor puternice instituții bancare și comerciale. În schimb, sectorul estic al orașului, locuit în majoritate de boșniaci, se află în urmă ca nivel al dezvoltării economice, investițiile boșniace concentrându-se la Sarajevo capitala Bosniei-Herțegovina și centrul boșniacilor din întregul spațiu ex-iugoslav.

Pași importanți pe drumul sinuos al reconcilierii treptate dintre croați și boșniaci au fost reprezentați de reconstrucția Podului Vechi, respectându-se tehnicile tradiționale medievale otomane, inaugurarea podului refăcut și a centrului istoric restaurat având loc la 23 iulie 2004, pentru ca în iulie 2005 Podul Vechi să fie inclus în Patrimoniul Universal UNESCO. Cele două părți ale orașului au fost reunificate sub o primărie unică. Trenul turistic „Vlakici Bubi” (Trenulețul gândăcel) străbate atât sectorul vestic

Cartierul din Mostar unde a trăit Emina

și arabescuri. Formele armonioase, dinamica dintre decorul compozit și sobrietatea cromatică conferă vaselor o eleganță aparte.

Minicolecția de faianță fină germană din secolul al XIX-lea conține un număr de 18 piese de forme și utilități diferite: cupe cu capac, câni de bere, farfurii, cance, jardiniere, vase pentru păstrarea tutunului, un rezervor de apă cu capac etc. Amintim cele patru farfurii decorative, cu marginile decorate în relief cu figuri umane, integrate într-o compoziție vegetală stilizată, pe fond albastru-cobalt. Dacă la una dintre farfurii este reprezentată o scenă cu patru personaje mitologice, plasate într-un cadru natural bogat, în care se zărește un castel, la o altă farfurie întâlnim în centru, pe un fond mai intens de culoare, un medalion cu elemente florale și geometrice stilizate.

În seria de cance – câni mari, câni, ulcioare – se remarcă una dintre piese care are toarta ondulată și talpa de tip piedestal. Prezintă o formă elegantă, proporționată, cu gâtul decorat cu brăuri ori-

Cupă cu capac, ce prezintă un decor în relief alb pe fond albastru-cobalt, cu forma unui sul ce se desfășoară în jurul vasului prezentând scene istoriate alternate cu texte în limba germană cu caractere gotice incizate

zontale din motive geometrice și vegetale: butoni, glife, frunze și rozete. Corpul vasului este ornamentat cu motive vegetale stilizate (floare de crin), dispuse în registre verticale prelungi, încoronate cu benzi arcuite cu volute la

capete, decorate cu incizii simple. Piciorul are forma de soclu decorat cu mai multe brăuri orizontale, cu motive geometrice și vegetale.

Interesant este și unul dintre vasele cu capac pentru păstrarea tutunului care prezintă un decor simetric cu două medalioane, reprezentând pe Sfântul Gheorghe omorând balaurul, încadrate de elemente geometrice, vrejuri, flori și păsări stilizate. Pe corpul vasului sunt aplicate două capete de leu, în relief, ce conțin fiecare câte o verigă de prindere. Capacul are un decor geometric, două șiruri punctate și petale albastre, iar butonul de prindere este reprezentat de o maimuță ce îmbrățișează o cizmă.

Dintre jardinierele expuse impresionează, prin decor și forma robustă, jardiniera masivă cu buza lată, dreaptă, de culoare alb-gri, decorată cu un brâu reliefat cu val grecesc antic de culoare albastru-cobalt.

Exponatele colecției sunt de o eleganță deosebită și exprimă un rafinament specific faianței fine germane de secol XIX. ■

„MARELE RĂZBOI“ ÎNCEPE PENTRU ROMÂNIA ÎN 1914, NU ÎN 1916

(Urmare din p. 8)

În Uniunea Europeană, într-o lume a globalizării și a integrării continentale, „Marele Război“ este comemorat azi sub semnul suferințelor și jertfelor militarilor de rând, al imperativului evitării repetării unor astfel de catastrofe ale istoriei umanității.

În „oglinďă“ se impune în chip necesar declanșarea comemorării „Marelui Război“ și în România începând din anul 2014. Cum am

văzut, încă de la începutul războiului, în anul 1914, sute de mii de români recrutați în Transilvania și Banat, în Bucovina și Basarabia, pe atunci în imperiile vecine, au fost înrolați în armatele acestora, luptând și jertfindu-se pe fronturile europene. Alături de suferințele și jertfele de sânge, de sacrificiile materiale ale militarilor și familiilor lor, amintirea acestor români, obligați de împrejurările istorice să se supună unor loialități statale nedorite, nu poate, nu trebuie să fie uitată.

Primul Război Mondial începe pentru România în august 1914, nu în august 1916. ■

Clio anunță

Patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei din Cluj-Napoca etalează cu mândrie o bogată colecție de artă decorativă, însumând sute de obiecte de patrimoniu din ceramică, porțelan, sticlă, între care se remarcă o serie de piese de faianță fină germană din secolul al XIX-lea. De proveniență incertă, piesele au intrat în posesia Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei prin donații (Donația Vass Otilia către Asociația Muzeului Ardelean, între anii 1924-1929) ori transfer (Muzeul de Arte decorative Târgu Mureș, în anul 1943).

FAIANȚĂ GERMANĂ ÎN COLECȚIILE MUZEULUI NAȚIONAL DE ISTORIE A TRANSILVANIEI

CLAUDIA M. BONȚA, OVIDIU MUNTEAN

De forme, dimensiuni și utilități diferite, vasele au în comun îndeosebi cromatica duală, alb-gri și albastru-cobalt, două repere care le dau o eleganță sobră și temperează meșteșugit exuberanța ornamentală. Smălțuite, cu decor reliefat, obiectele folosesc culoarea ca decor prin ingenioase jocuri de plinuri și goluri, incizii și ornamente în relief, care pun în valoare contrastul între albastrul viu, strălucitor, și griul mat, tern.

Decorul este extrem de bogat și de variat, cu motive geometrice, vegetale și cu elemente animale, cu brâuri,

În imagine: de la stânga la dreapta, în sensul acelor de ceasornic: jardiniерă cu formă cilindrică; farfurie cu decor în relief din frunze, vrejuri și flori, pe fond albastru-cobalt; cană de bere; jardiniерă decorată cu un brâu reliefat cu val grecesc antic

volute elegante sau metope – elemente decorative – sobre, cu mascaron – ornament pictat sau sculptat în relief (format dintr-un cap de om sau de animal, uneori reprezentat fantezist, adesea înconjurat de frunziș), folosit în arhitectură pe cheile de boltă, pe console, capiteluri etc. – și capete antichizate, cu inscripții de inspirație gotică și basorelieful cu iconografie curioasă, cu ghirlande vegetale susținute de cortegii de amorași, cu rozete

În aceste timpuri de criză pentru noi, am rămas în mare lipsă materială, încât mănăstirea a ajuns în stare de ruină, iar personalul suferă de mari lipsuri în articole de primă necesitate.

În acest scop, am descris pe scurt mai sus situația schitului nostru din Muntele Athos, adresându-ne bună-tății dvs., care sunteți un mare ocrotitor al românilor din străinătate, să ne ajutați cu ce vă stă în putință, adresându-vă către bunii români care se află în America.

Cu nădejdea că nu vom fi trecuți cu vederea, în așteptarea unui răspuns îmbucurător, primiți din partea noastră mulțumiri călduroase, sincere felicitări și urări de sănătate.

În schitul chinovial românesc Prodromul, Sfântul Munte Athos.

Superiorul, ieromonahul
Veniamin Popa
și confrăția mea

Pantelimon Halippa
către președintele
Fondului literar

13 ianuarie 1966

Tovarășe Președinte,

Subsemnatul, Pan. Halippa, ca răspuns la adresa Fondului literar din 7 ianuarie 1966, vă comunic următoarele:

M-am născut în satul Cubolta, județul Soroca, la 1 august 1883. Tatăl meu, Nicolae Halippa, a fost dascăl la bise-

Placă comemorativă instalată la 22 noiembrie 1931 pe clădirea unde a fost redacția ziarului Basarabia

rică, dar a fost scos din serviciu din cauză că nu știa rusește. Mama, născută Parascchia Țau, din satul Gvozdu, s-a ocupat cu gospodăria, având de crescut și de îngrijit șase copii, dar s-a ocupat și cu țesutul de pânzeturi – și de covoare de o mare frumusețe.

Cu scrisul am început să mă ocup din 1906, când la Chișinău am scos *Basarabia* (*Magazin istoric*, nr. 4/2007), primul ziar românesc în provincia natală. Ziarul a durat de la 26 mai 1906 până la 4 martie 1907, când a fost închis de guvernatorul Basarabiei pentru că a tipărit imnul *Deșteaptă-te, române!*, de A. Mușșanu. Gazeta o scrisesem eu, căci ceilalți colaboratori, fiind cu servicii publice, erau împiedicați să se ocupe de ziar. În *Basarabia* am scris sub pseudonimul P. Cubolteanu și am publicat folklor și versuri originale cu caracter poporanist, socotit de administrația statului ca revoluționar.

După închiderea gazetei, m-am dus la Iași ca să-mi fac studiile universitare și am fost unul din cei dintâi basarabeni la studiul din România. La Iași am

colaborat cu articole și corespondențe basarabene la revista *Viața românească*, fiind încurajat de C. Stere, G. Ibrăileanu, M. Sadoveanu și alții.

Revenind în Basarabia, am publicat, în limba rusească, *Istoria României*, pe care am trimis-o și Academiei Române, care m-a ales membru în 1918.

Din 1913 am scos revista și gazeta *Cuvânt moldovenesc*, care au jucat un mare rol în problema basarabeană. În *Cuvânt moldovenesc* am scris articole, versuri și cronici și am publicat și traduceri din poezii și prozatorii ruși. Folklorul moldovenesc basarabean a fost una din preocupările mele.

Din 1932 am scos revista *Viața Basarabiei*, care a durat până la evacuarea Basarabiei în 1940. Am scris articole, versuri și cronici.

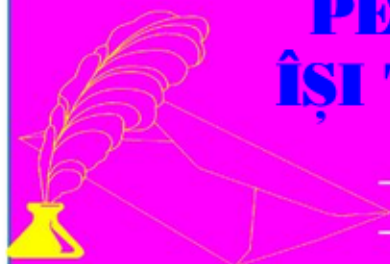
Editura *Vieții românești* mi-a publicat un volum de versuri, *Flori de pârloagă*, cu o prefață foarte elogioasă pentru mine, de Mihail Sadoveanu.

În Chișinău am organizat Universitatea populară, Asociația scriitorilor basarabeni și am condus secția literară a „Astei” și am conferențiat în cadrul acestor organizații. Conferințele mele au fost publicate în reviste și evidențiate de presă.

Am ținut conferințe la București și în alte centre ale României Mari, cu săli arhipline. Conferințele mele au fost apreciate de presă și de confrăți ai scrisului, încât am fost și eu unul din fondatorii Asociației Scriitorilor Români, în 1924.

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

GEORGETA FILITTI

Schitul mănăstiresc Prodromul

Scrisorile publicate în continuare au o trăsătură comună: solicitarea, sub o disperare abia ascunsă, a unui ajutor grabnic. Călugării de la schitul Prodromul, Muntele Athos, se adresează lui Vasile Moussou, ziarist grec, originar din România, codirector al Vocii libertății, care apărea la Atena. De curând, acesta se mutase în Statele Unite, asigurând legătura foii sale cu românii și grecii trăitori acolo. Scrisoarea a apărut în numărul din iunie 1962 al Vocii Libertății. Textele lui Pantelimon Halippa sunt achiziționate de la un anticariat. Cererea ing. D. Rădulescu provine dintr-o arhivă particulară.

*Ieromonahul Veniamin Popa
către Vasile Moussou*

27 februarie 1962

Stimate domn,

Cu ajutorul lui Dumnezeu, dorim ca scrisoarea noastră să vă găsească în momente fericite, pline de speranță și credință în Dumnezeu, pentru libertatea scumpei noastre patrii, România, de sub jugul comunist.

Solicitând de la Dumnezeu să vă întărească curajul și puterea, pentru a menține și sprijini ideea națională a românilor din străinătate, până când, Dumnezeu ajutând, va arde și pulbera perdeaua hidrei comuniste care astăzi înăbușă și asfixiază poporul român.

Credem că aveți cunoștință că există în Sfântul Munte un

schit mănăstiresc românesc, cu numele Prodromul. Până acum câțiva ani primeam la mănăstirea noastră un mic ajutor de la românii din America, ajutor trimis prin stăruința dvs., pentru care cu recunoștință vă mulțumim foarte mult.

Suntem în mănăstire 25 de persoane și nu suntem ajutați de nimeni. Deși mănăstirea noastră posedă în România mai multe metoace și întinderi de vii și păduri, acestea au fost răpite de sub autoritatea ei, fiind naționalizate de autoritățile bisericești sau civile, iar călugării mănăstirii noastre care administrau acele averi au fost duși forțat la mănăstirea Cernica.

De mai multe ori schitul nostru a scris în România, cerând produsul averilor pe care le posedă acolo, însă am rămas fără răspuns.

În 1958, la cererea făcută de mănăstirea noastră, s-au trimis din România 16.000 kg de grâu și porumb, pe care trimisul Patriarhiei, ca însoțitor, le-a împărțit la toți călugării de la Sfântul Munte, neținând seama că acest produs era al mănăstirii noastre. Nouă, ca [o] concesiie, ni s-a dat porție dublă, primind în total 1.200 kg grâu și porumb. Fiind în stare de mare lipsă, am primit aceste alimente nu ca un ajutor de la comuniștii români, ci ca produse ale averilor noastre mănăstirești.

Deși suntem afară de țara românească și trăim într-o țară liberă și ospitalieră, cum este Grecia, și suntem foarte mulțumiți, nu încetăm a cugeta și românește. Nu suntem refugiați în Grecia, ci suntem voluntari veniți în mănăstire în timpul mai din urmă, cu scop absolut spiritual și creștinesc.

cinste și capitalei țării, precum și al bibliotecii „Bibi-cescu“, cu peste 100.000 de volume, unele de o mare valoare, inițiatorul și înfăptuitorul a 250 de biblioteci sătești, ctitor a 66 de școli, iar altele 30 ridicate din temelie, dar neterminate, întemeietorul a patru spitale, din care un spital și o școală construite din fonduri proprii în satul Vânjuleț, pe care l-a transformat în comună model, introducând curent electric, creând un gimnaziu de meserii, o cooperativă, o librărie, un magazin alimentar, o grădiniță de copii și altele, donator în pragul morții al unui spital cu 30 de camere, membru de onoare al Academiei Române, acesta este profilul aceuia care poate fi privit astăzi ca un adevărat deschizător de drumuri, într-o perioadă în care se vorbea prea puțin și se făcea și mai puțin pentru hrana spirituală și tămăduirea trupestă a celor ce formau talpa țării.

Opera lui Costescu a fost cunoscută și apreciată de cele mai strălucite personalități ale culturii și științei noastre, ca dr. Istrati, Spiru

Haret, Nicolae Iorga. Cu prielejul morții prof. Costescu, marele istoric, în ziarul *Neamul românesc* din 29 martie 1939, îl numea pe acesta, citez: „patronul nemuritor al Severinului, oraș care se va mândri întotdeauna cu ce a putut ridica din piatră, cărți și gând neîntreruptele lui ostenei“, iar în anul 1948, scriitorul Cezar Petrescu, amintindu-și de Costescu, scria următoarele cuvinte evocatoare: „Un om a sfințit locul. Pe locul sfințit de el s-au înălțat fapte. Ideea a pătruns mai departe, convertind și pe alții la faptă“. Recent, ziarul local din Turnu Severin, *Viitorul*, în nr. din 18 mai 1970, închina acestei mari personalități a culturii noastre un amplu articol intitulat *Teodor Costescu omul*. Voi reproduce numai primele rânduri și cred că este suficient pentru a ilustra marea nedreptate ce se face unui om care, prin dimensiunile lui morale, depășește epoca noastră, profilându-se pe fundalul culturii românești. O nemeritată tăcere a înconjurat multă vreme numele ilustrului profesor severinean Costescu. Era, prin originea și structura sa

nativă, țăran. A iubit oamenii simpli, se identifica organic cu ei în năzuințe și în gând“.

Când astăzi un popor prețuiește prin faptele mari săvârșite de fiii săi, aceștia au dreptul la recunoștința noastră și T. Costescu este un nedreptățit.

Regret, tovarășe președinte, că cei 86 de ani îmi apasă greu pe umeri, șubrezindu-mi sănătatea și agravându-mi invaliditatea pe care am dobândit-o în Primul Război Mondial pe câmpul de luptă. Altfel, poate, mi-aș fi îngăduit să vă cer favoarea de a mă primi. Nu a fost însă posibil acest lucru, de aceea a trebuit să aleg calea scrisului și să mă adresez dvs., în calitatea pe care o aveți ca ministru al Culturii, fiindcă T. Costescu, marele nedreptățit, a fost, așa cum ați putut vedea, un realizator pe tăramul culturii.

Cu sprijinul dvs., noi, cei puțini rămași în viață din vechile generații de foști elevi și care am luat inițiativa ridicării monumentului amintit, vom avea poate fericirea ca mai înainte de a părăsi această lume, să revedem, pentru ultima oară, pe acela care ne-a fost părinte sufletesc și îndrumător spiritual, înălțat pe pedestalul pe care dragostea și recunoștința acestora i l-a dăruit. De aici, profesorul Costescu va putea să-și continue opera sa de mare educator al generațiilor de azi și al celor de mâine, prin pilda pe care a dat-o viața sa de muncă, cinste și abnegație.

General ing.
Dumitru Rădulescu,
invalid și veteran
de război ■

Palatul cultural din Turnu Severin

Am depus la Editura de Stat pentru Literatură mai multe caiete de versuri, în frunte cu *Comoara plugarului*, și aștept publicarea lor, ca un semn de reabilitare a scrisului meu, așa cum îl slujesc de 60 de ani.

Am depus la Institutul de istorie a P.C.R. memoriile mele privind întâlnirea mea cu Lenin și Troțki, în 1917, pe când eram delegat la primul congres al Sfaturilor Populare din Rusia, la Petrograd. Aceste amintiri mi-au fost cerute de Institutul de istorie a P.C.R.

Trăiască Republica Socialistă România!

Pan. Halipa

*Același către
Gheorghe Cristescu*

12 aprilie 1972

Iubite frate Cristescu,

Suntem în primăvară, dar plugul nostru încă nu ară pentru acea Românie Mare, socialistă și democratică, pe care a anunțat-o primul socialist al lumii – Iisus, fiul Omului și Cerului. Munca proletară a fost dezrobită în R.S.R. numai pe hârtie, căci este exploatată într-un chip meșteșugit de stat și exploatații nu-și pot apăra dreptul lor, așa cum au vrut în temeiul socializării în România, printre care și frațele Ghiță Cristescu! Dar cu toate acestea, mai credem că odată și odată socialismul și democrația vor triumfa.

Cu aceste gânduri vă îmbrățișez și vă doresc sănătate,

Pan. Halipa

Gheorghe Cristescu, cu pălărie

*Dumitru Rădulescu
către [Dumitru Popescu]
președintele Comitetului
Culturii Socialiste
[Consiliului Culturii
și Educației Socialiste]*

1972

Tovarășe Președinte,

Cu mulți ani în urmă, foștii elevi ai Liceului „Traian” din

*Statuia lui Teodor Costescu,
ridicată până la urmă*

Turnu Severin, în semn de adâncă recunoștință și ca un omagiu pentru marea sa operă, au hotărât să ridice lui Teodor Costescu, marele lor dascăl și fost director al liceului, o statuie în orașul a cărui cultură a ctitorit-o.

In acest scop s-a ales un comitet din care făceau parte personalități de vază ale culturii și științei românești, de asemenea și aceștia foști elevi ai ilustruului profesor.

Ca președinte al comitetului a fost ales acad. Gh. Ionescu-Sisești, iar ca vicepreședinte prof.dr. docent Iancu Jianu, medic emerit, și acela care își îngăduie astăzi să vă adreseze aceste rânduri. Prin jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 543/1947, președinte al Consiliului fiind dr. Petru Groza, comitetul de inițiativă a fost autorizat să strângă fondurile și să ridice monumentul. Suma necesară a fost subscrisă, iar statuia a fost realizată, ea fiind opera marelui sculptor Onofrei. De asemenea, în parcul orașului a fost înălțat și soclul, pe care urmează ca statuia să fie așezată.

De atunci însă au trecut mulți ani, iar statuia, o remarcabilă operă de artă, atât prin concepție, cât și ca execuție, dăltuită fiind în marmură albă, zace aruncată și mutilată, expusă degradării, într-o magazie de scânduri a Muzeului „Porțile de Fier”.

Personalitatea ca și opera prof. T. Costescu nu mă îndoiesc că vă sunt cunoscute. Ctitor al Liceului „Traian” și al internatului acestuia, ctitor al Palatului cultural, impunător edificiu ce ar putea face

lumina zilei cu speranța că mocnitul conflict, pe care încercase atâtea vreme să îl ignore, nu va izbucni tocmai atunci. Și, după participarea la slujbă, la Notre-Dame, poate că o vizită la regina mamă avea să schimbe sorții!

Dimineața era aproape trecut, când cei doi, mamă și fiu, atât de diferiți din perspectiva politicilor susținute, aveau să se afle față în față, reuniți pentru a rezolva una dintre cele mai spinoase probleme ale regatului: împărțirea puterii.

Spre prânz

Regina mamă și-a întâmpinat mâniașă și hotărâtă fiul. Regele trebuia să aleagă: ori ea, ori intrigantul cardinal! Dacă Ludovic nu va decide în favoarea ei, nici ea nu va mai călca vreodată la ședințele Consiliului regal. Tânărul rege nu mai avea loc de întors. Tăcut, încerca să ia o decizie. Tentanța de a o îndepărta de jocul puterii devenise extrem de ispititoare. Alături de cardinal tânărul temător și sfios putea să conducă lumea... Dar, oare, dacă nu și-ar renega sângele și ar merge pe mâna reginei, dându-l la o parte pe Richelieu, sorții nu i-ar fi mai favorabili?! Dumnezeu i-ar surâde poate mai mult?! Grea decizie...

Singuri, între pereții apartamentelor regale atent ferecate, fără slugi și apropiați, pentru a-i feri de priviri și, mai ales, de urechi indiscrete, cele două personaje hotărâu soarta celui de-al treilea. Curtea-nul François de Bassompier (1579-

François de Bassompier, unul dintre cronicarii acelor zile

1646) a descris scena în *Memorii*: „S-au închis amândoi în cabinet. Regele și-a rugat mama să îi mai lase timp, încă vreo două luni sau măcar șase săptămâni, înainte de a răbufni împotriva cardinalului. Pentru binele statului și pentru a evita amplificarea crizei, care și așa domnea în regat“.

Mirosind capcana ce i-ar fi putut aduce sfârșitul, iscusitul ministru nu s-a lăsat mai prejos. Dacă regele i-a făcut o vizită reginei mamă, de ce nu s-ar autoinvita și el?!

Niciun lacăt nu l-a făcut să dea înapoi. Din ușă în ușă, din pasaj secret în pasaj secret (căci, tot lui i se datorase, pe vremuri, ridicarea palatului Luxembourg, căruia îi cunoștea prea bine tainele), până la urmă Richelieu a găsit o breșă: o poartă care l-a condus, miraculos, tocmai spre cabinetul Mariei de Medici. (După alte surse, cea care i-ar fi facilitat cardinalului intrarea ar fi fost una dintre cameriste. În *Memorii*, Richelieu a notat: „Dumnezeu s-a servit de o ușă lăsată nebaricadată, care mi-a permis să mă apăr tocmai atunci când mi se decidea dizgrația“.) Acolo unde, surpriză!, tocmai avea loc tainica întâlnire.

Cardinalul n-a mai stat pe gânduri și, înfrângându-și teama, a dat buzna în încăpere. Gestul i-a produs ușurare lui Ludovic, care a primit, astfel, o neașteptată pauză de reflecție. La rândul ei, regina a răbufnit într-un atac de furie.

După cum avea să consemneze mai târziu istoricul iezuit Henri Griffet (1698-1771), în lucrarea dedicată domniei lui Ludovic al XIII-lea (*Histoire du regne de Louis XIII, roi de France et de Navarre*, Istoria domniei lui Ludovic al XIII-

lea, rege al Franței și al Navarrei, 1758), preluând o istorisire foarte la modă din acea perioadă, Richelieu ar fi exclamat, teatral: „Sunt sigur că tocmai despre mine discutați!“. Enervată la culme, regina până la urmă a confirmat, descriindu-și fostul slujitor ca pe cea mai „ingrată și rea persoană din lume“. Spirit coleric, carac-

Planul orașului Paris în anul 1640

Duminică, 10 noiembrie 1630, cardinalul Richelieu, „principalul ministru” al regelui Ludovic al XIII-lea, s-a trezit încă atotputernic. Pe parcursul zilei, a simțit cum i se scurge printre degete întreaga-i forță. Coaliția formată în jurul Mariei de Medici (1575-1642), regina mamă, văduva lui Henric al IV-lea, cel ucis de François Ravaillac la 14 mai 1610, părea să aibă câștig de cauză. Pentru ca seara...

*Maria de Medici și Ludovic al XIII-lea copil ...
față în față cu rivalul și apoi aliatul, cardinalul de Richelieu*

O ZI DE NOIEMBRIE DE DIMINEAȚA PÂNĂ SEARA

THEO STĂNESCU-STANCIU

Aparent, o zi ca oricare alta de toamnă, în capitala regelui francez, în plin Război de 30 de ani, care opunea Uniunea Protestantă Ligii Catolice. O zi liniștită, dar doar la suprafață. Furtuni teribile se pregăteau, din umbră, furtuni care ar fi putut distruge unul dintre cele mai puternice state ale vremii.

Primele ore ale dimineții

Somptuoasele încăperi ale Palatului Luxembourg au adăpostit unul dintre principalele personaje ale dramei ce avea să se consume într-un răstimp atât de scurt. Din aripa dreaptă pe care o ocupa, Maria de Medici s-a trezit hotărâtă

să nu mai aștepte nicio zi pentru a scăpa de cel care îi trădase încrederea.

De peste drum, din clădirea Micului Luxembourg, fosta proprietate a reginei, donată în 1627 cardinalului, pe atunci protejatul ei, Richelieu a început să resimtă din ce în ce mai acut lațul ce i se strânga în jur. Întâlnirea cu regele, de cu o seară în urmă, îi întetise și mai mult bătăile inimii. Relația cu monarhul nu mai părea atât de sigură!

Numărul nemulțumirilor, în special de politica sa fiscală, dar și de alianța cu protestanții germani împotriva Casei de Austria, devenise din ce în ce mai mare. Pe lângă Maria de Medici, un rol important în coagularea coaliției împo-

triva să l-a jucat și fratele lui Ludovic, Gaston, duce de Orléans (1608-1660), fiul preferat al Mariei, avid de putere și glorie, dar și ministrul Justiției, Michel de Marillac (cca 1560-1632), un cunoscut susținător al politicii pacifiste, care, prin susținerea reginei, i-ar fi putut lua locul.

În apartamentele din Palatul Ambasadorilor (fostul Palat Concini, după numele mareșalului Concino Concini, cca 1575-1617), situat destul de aproape, pe strada Tournon (căci, la Luvru, muncitorii bocăneau de zor la montatul parchetului), tânărul Ludovic, cât de cât înzdrăvenit după o lungă suferință și întors, cu o zi în urmă, de la Lyon, pentru a petrece iarna la Paris, a privit

mosul castel de la Versailles, în ciuda frigului destul de pătrunzător care domina apartamentul regal, Richelieu a fost primit cu mare căldură.

După o discuție care a durat mai multe ore, monarhul s-a hotărât: va merge pe mâna slujitorului inventiv și, după exprimarea sa, „cel mai credincios de pe pământ“, în detrimentul unei coaliții care ar fi putut fi mult mai periculoasă. În consecință, cardinalul a fost invitat să-și petreacă noaptea alături de rege, în camerele lui Louis de Bourbon, conte de Soissons (1604-1641). Ludovic a convocat pe loc Consiliul, pentru a-și face publică decizia și, mai ales, măsurile radicale ce i-au urmat.

În primul rând, pedepsirea celui care a fost considerat capul răutăților: Michel de Marillac. Nici măcar onorabila sa vârstă, de 70 de ani, nu l-a scăpat de închisoare. A fost arestat la Glatigny și aruncat în închisoarea de la Châteaudun, unde și-a și găsit sfârșitul, doi ani mai târziu (7 august 1632). În locul său, la Justiție, a fost numit un om al cardinalului, Charles de l'Aubespine, marchiz de Châteauneuf (1580-1653). Anatema a lovit întreaga familie de Marillac: fratele, Louis (1572-1632), mareșalul care fusese propus la conducerea armatelor din Italia, a fost întemnițat în citadela de la Verdun și executat în piața Grève la 10 mai 1632.

„A fost ziua păcălelilor!“

Consilierul de stat
Guillaume Bautru,
conte de Serrant (1588-1665)

Nici ceilalți membri ai coaliției împotriva cardinalului nu au scăpat ușor. Regina mamă a luat calea exilului, la Compiègne (23 februarie 1631) și, apoi, în Olanda. Gaston d'Orléans, fratele regelui, a fost somat să părăsească Curtea, iar ducele de Guise a cerut permisiunea să se retragă în Italia, de unde, de altfel, nu s-a mai întors vreodată.

Cele mai puțin de 12 ore atât de pline de evenimente, cu o turnură extrem de neașteptată, au constituit obiectul analizei în multe dintre memoriile epocii. Din păcate, niciunul dintre autori (cu excepția lui Richelieu însuși!) nu a fost prezent efectiv la derularea lor. Reconstrucția faptelor a fost făcută după alte relatări sau chiar după zvonuri sau tradiții. Printre ei s-au numărat: mareșalul François de Bassompierre, Henri-Auguste de Loménie de Brienne (1594-

1666), François de Clermont, marchiz de Montglat (1620-1675), marchizul de Fontenay-Mareuil (1595-1665), François Bertaut de Motteville (1621-1689), Gaston d'Orléans și contele de Saint-Simon. Multe dintre scrieri s-au bazat și pe relatările cronicarului italian Vittorio Siri (1608-1685), favoritul lui Ludovic al XIII-lea, care, la rândul său, a preluat istorisirea de la ducele Claude de Saint-Simon, părintele memorialistului Louis de Rouvroy, al doilea duce de Saint-Simon. Mai mult chiar, unul dintre cei mai cunoscuți povestitori ai tragi-comico-politicele scene, mareșalul de Bassompierre, a fost, la rândul său, întemnițat, tot ca urmare a exilului reginei, câteva luni mai târziu, la 25 februarie 1631.

Și data efectivă a scenei a fost pusă în discuție de istorici. Unii au mers pe varianta unei singure zile decisive, duminică, 10 noiembrie, în ajunul Sfântului Martin. O cercetare minuțioasă a istoricului Pierre Chevallier, având la bază

relatările diplomaților străini la Paris, a demonstrat că scenele s-au derulat mai degrabă în decursul a două zile, 10, respectiv 11 noiembrie. Din păcate, diplomații străini, recunoscuți pentru faptul de a apleca urechile la orice zvon, fără a-l verifica, nu prezintă, peste timp, prea mare credibilitate. ■

Petit Palais de Luxembourg,
reședința cardinalului Richelieu

teristic gînte, a aruncat, atât în italiană, cât și în franceză, dure invective la adresa lipsei sale de grație. Nimic nu a rămas nespuns: manevrele și ambițiile-i fără de margini; istoria clanului; planurile tainice de înrudire cu familia regală...

Totul părea pierdut pentru Richelieu. „Ai alege un lacheu, în defavoarea propriei mame?!” i-a spus Maria de Medici lui Ludovic al XIII-lea. Părea că regina a dat lovitură de grație. În genunchi, cu ochii în lacrimi, cardinalul a încercat să mai salveze ce se mai putea salva. Maria nu i-a aruncat nici măcar o privire.

După prânz

Fire sensibilă, Ludovic nu a suportat prea bine dramatismul scenei. Regal, i-a poruncit cardinalului să părăsească încăperea în tăcere. Lui Richelieu nu-i mai rămăsese nicio carte de jucat și s-a retras în apartamentele din Mîcul Luxembourg. Cu o figură împietrită, ce nu lăsa să se întrevadă nimic, monarhul a ales să plece și el, fără a-i adresa vreun cuvînt Mariei de Medici. În acea zi mai avea programată o vîntătoare la Versailles.

Regina mamă a exultat: și-a chemat apropiații printre alții, pe Carol de Lorena, duce de Guise (1571-1640), și pe ducesa d'Elbeuf pentru a se bucura împreună de victorie. Din simplu subaltern al cardinalului, Michel de Marillac s-a văzut deodată conducător al treburilor regatului și s-a pus

*Michel de Marillac,
ministru Justiției și aliatul
pacifist al Mariei de Medici*

pe construit guverne. Vestea s-a răspândit cu repeziciune. O suită întreagă de curteni și intriganți a dat năvală pe porțile Palatului Luxembourg: „Trăiască regina!”.

În palatul din strada Tournon, înconjurat de slujitori, Ludovic nu s-a mai sfiit să-și ascundă tulburarea. După cum și-au amintit unii dintre cei prezenți (printre care și tatăl memorialistului Saint-Simon, Claude de Rouvroy, 1607-1693, însărcinat în acele vremuri tocmai cu administrarea posesiunilor de la Versailles și Saint-Germain), atunci când s-a aruncat pe o canapea, pentru a-și trage sufletul, furia i-a umflat într-o

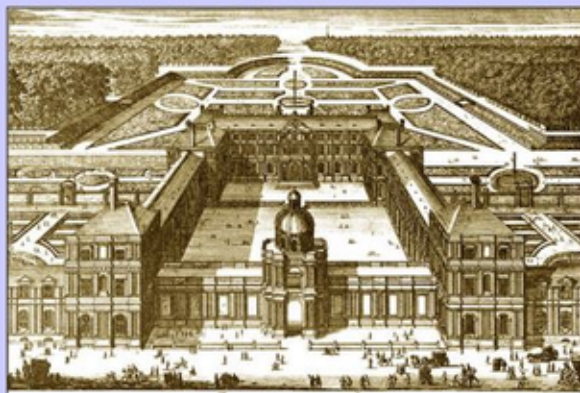
asemenea măsură pieptul, încât i-au sărit toți nasturii de la haină.

Aparențele însă s-au dovedit extrem de înșelătoare. Ce părea pentru unul eșec total și pentru alții victorie devastatoare s-a dovedit doar o uriașă păcăleală.

Totul părea să se prăbușească pentru Richelieu: ambițiile pentru care a luptat, averea pe care a strâns-o cu atâta efort și chiar însăși viața. Pentru a se salva, s-a gândit să ia calea exilului: prima oprire, Pontoise, apoi, Le Havre, port unde, încă de la finele veacului al XVI-lea, avea interese financiare. Înconjurat de susținători și, până la urmă, convins să le urmeze sfaturile (cu predilecție pe cele ale cardinalului Louis de la Valette, 1593-1639), a decis să joace totul pe o ultimă carte. Luând drumul Versaillesului, să-l surprindă pe suveran între patru ochi și să îl implore să îi acorde sprijinul. Alți istorici consideră că ideea ar fi venit din partea consilierului de stat César de Costentin, conte de Fismes și de Tourville.

Spre seară

Cei 23 de km ce despărteau Parisul de Versailles nu erau chiar atât de ușor de parcurs în acele vremuri. A fost destul timp de reflecție pentru cardinal. Odată ajuns la modestul pavilion de vîntătoare ridicat la porunca lui Ludovic, începînd cu anul 1623, pe locul aproximativ al viitorului dormitor principal al lui Ludovic al XIV-lea din mult mai fai-

Palatul Orléans, numit în epocă și Luxembourg

Fetele și feciorii se adună în grupuri, „pe prietenii“

A fost odată ca niciodată

Imaginarul popular acreditează luna februarie ca lună a dragostei, a iubirii. Februarie, cunoscută și sub numele Faur, Făurar, Făuroaie, Faor (numită așa de țigani) sau Șcurtul (de aromâni), delimitează iarna de anotimpul cald în care întreaga natură se trezește la viață. Este marcată de tradiții care țin de sfârșit/început, de moarte/renaștere, perioadă în care oamenii încearcă să obțină pe căi magice sănătate, bogăție, bună înțelegere între membrii familiei, fiind definită de mentalul colectiv ca o lună deosebit de capricioasă, adesea răutăcioasă. Numeroase legende amintesc că la împărțirea zilelor anului Dumnezeu a dat lunii februarie mai puține zile, ea fiind astfel cea mai scurtă lună (28 de zile în anii normali și 29 de zile în anii bisecți).

CÂND E DRAGOBETELE, SE SĂRUTĂ FETELE

Dr. GEORGETA ROȘU

Numele popular al acesteia, Faur sau Făurar, vine de la meșter-faur, cel care se pricepea la prelucrarea fierului și la transformarea acestuia în unelte de care oamenii aveau nevoie la începerea unui nou an agricol. În cursul acestei luni sunt semnalate numeroase zile în care se înregistrează diferențe mari de temperaturi, puse pe seama faptului că ele oglindesc toanele lui Faur, personificat de popor într-un copil zburdalnic care „când râde, când plânge...“. De aceea în unele zile vremea e caldă, însorită, iar în altele frigul și gerul se abat asupra pământului și oamenilor.

Altă legendă vorbește despre Faur ca despre cel mai mic copil al Anului și despre

faptul că i-ar fi împrumutat cândva fratelui său Martie câteva zile geroase, iar acesta a refuzat să i le mai înapoieze.

Ca lună a iubirii, februarie aduce în atenția noastră sărbătoarea populară a Dragobetelui, personaj mitic, creat de mitologia populară, numit și Cap de primăvară. Sărbătoarea se adresează mai ales tinerilor, fiind „ținută“ în ziua de 24 (după alte surse în 28 februarie sau 1 martie). Memoria populară amintește însă și de faptul că în această zi păsările se împerechează și încep a-și face cuibul în care își vor crește puii. De aceea ziua se mai numește Logodna (sau Împetitul)

FĂURAR

8

1870. „Una dintre cele mai mizerabile servituți ale meseriei [de ziarist], dacă vrei să capeți dreptul de a scrie cât de cât ce gândești, este că trebuie neapărat să fi fost măcar o dată pe teren și să-ți fi lăsat pielea găurită de o sabie, ca să vadă lumea dacă din rană curge sânge“, scrie într-o publicație franceză din această zi, aflată și ea, ca și suratele ei, în căutare de dueluri care să-i asigure faima. Patronii de presă sunt nemulțumiți când articolele nu provocau dueluri în care să le fie implicați colaboratorii. Astfel sala de scrimă devine treptat o anexă a sălii de redacție. Ziare franceze repute pentru mondenitate, ca *Le Figaro*, *Le Gaulois* sau *La France*, se hotărâsc să angajeze antrenori care să-i inițieze și să-i obișnuiască pe redactori, pentru orice eventualitate, cu mănuierea armelor.

9

1952. *Il Tempo* din Roma publică știrea că Martin Bormann – șeful Cancelariei Partidului nazist (în 1941), ulterior secretar al Führerului (1943) și ministru al Reichului fără portofoliu (1944), despre care azi se știe că s-a sinucis la Berlin în 1945 – ar fi în viață într-o țară din America de Sud. Redacția declară că deține această informație dintr-o sursă „foarte apropiată de Vatican“. „Bormann trăiește“, afirmă agenții israelieni care vânau naziști, și „lanțul începe să se strângă în jurul lui“. A trăit în Brazilia, la Bahia, cu un pașaport pe nume José Possea, apoi a alcătuit un fel de colonie nazistă în provincia Santa Catarina. Numeroase ziare din întreaga lume preiau știrea, apoi, în iunie 1960, mai apare o informație, aceea că „Martin Bormann a murit în Argentina, de moarte naturală, acum vreo doi ani“, urmată de o alta, că este încă în viață în Paraguay sau în Chile, unde ar fi ajuns pe un submarin.

15

1535. Anton Maria Fiore, un matematician venețian, invidios pe succesele lui Niccolò Tartaglia, cel pe care îl bănuiește a fi un impostor – și nu descoperitorul formulei de rezolvare a ecuației de gradul al treilea, ceea ce era cu adevărat –, îl provoacă într-un duel public, propunându-i ca fiecare să depună la notar câte 30 de probleme și valoarea rămasăgului destinat câștigătorului, timpul de rezolvare fiind de o lună. Cu opt zile înaintea concursului, Tartaglia, reușind să găsească o anume formulă de rezolvare pe care o căuta, acceptă provocarea, depunând și el 30 de probleme și cautiunea. Cum era de așteptat, Tartaglia rezolvă în numai trei ore problemele propuse de Fiore. Adversarul lui nu este în stare să rezolve nici măcar una în timp de o lună, fiindcă problemele lui Tartaglia conduceau la ecuații care cereau cunoașterea unei formule pe care numai el o știa.

18

1913. Un raport al Departamentului de Poliție însărcinat de ministrul de Interne Makarov cu supravegherea lui Grigori Rasputin menționează, pentru înștiințarea țarului Nicolae al II-lea, că Rasputin nu ieșea des singur, dar când o făcea se îndrepta de obicei spre Nevski Prospekt sau alte străzi cu prostituate și le acosta, pe urmă lua una și se ducea cu ea la un hotel sau la baia publică. Ella, sora țarinei Aleksandra Feodorovna, își va aminti mai târziu: „Când au început să ajungă la mine zvonurile potrivit cărora Rasputin nu era ceea ce părea a fi și că în viața particulară se comporta cu totul altfel decât o făcea față de familia imperială, am avertizat-o pe sora mea, dar ea mi-a spus că nu crede aceste zvonuri, că le consideră calomnii de genul celor care însoțesc în general pe oamenii care duc o viață de sfânt“.

19

1680. În această zi de luni, Catherine Monvoisin, născută Deshayes, zisă La Voisin, celebră otrăvitoare franceză, își află sentința: condamnarea la moarte. În aceeași seară le spune paznicilor: „Ei, ia să ne ospătăm noi ca după post!“! Mănâncă împreună cu ei la miezul nopții doar așa, că nu fusese zi de post, scrie doamna de Sevigné fiicei sale. Bea vin pe săturate și cântă 20 de cântece de petrecere. Marți se simte foarte bine, mănâncă la fel de cu poftă, doarme opt ore, apoi miercuri o ține tot așa. Nici joi nu se căiește și nu primește spovedania. Așa va muri, fără să primească crucifixul.

Cutezătorii frați Barbarossa și-au pus toată priceperea în slujba sultanului Süleyman Magnificul. Numit kapudan-paşa (amiral) al Imperiului Otoman – cum am văzut în numărul trecut –, Hayireddin s-a ocupat de refacerea puterii maritime otomane, şantierele navale de la Galata construind, la ordinul său şi în timp record, o flotă puternică. Să urmărim în continuare „jocul de scenă” real al unor personaje oferite seară de seară de un îndrăgit serial de televiziune.

Trei aliați, Francisc I, regele Franței, sultanul Süleyman Magnificul și corsarul Barbarossa

FRATII BARBAROSSA, STĂPÂNII MEDITERANEI

VICTOR IONESCU

Sultanul Süleyman a plecat din Istanbul la 18 mai 1537, având ca dublu obiectiv cucerirea Regatului Napoli (aparținând lui Carol Quintul) și a „Mărului de Aur”, cum supranumiseră otomanii Roma.

La 13 iulie, sultanul a ajuns la Valona (azi Vlore, Albania), unde era deja ancorată flota lui Barbarossa. Deoarece expediția făcea parte din planul comun franco-otoman, în cadrul căruia regele Francisc I trebuia să atace simultan Genova și Milano, la Valona se deplasase și ambasadorul francez la Istanbul, La Forest. Acesta îi scria regelui său: „M-am dus în tabăra padişahului, care tocmai sosise pe vasul său asemănător cu un vast castel, minunat împodobit pe dinăuntru cu tapiserii, broderii și cusături de aur. De pe un dâmb, el îmi arată toată întinderea ținutului stăpânit de un infinit număr de nave”.

Veneția acceptă condițiile Porții

Încă din ziua sosirii sultanului, flota lui Barbarossa a început trecerea armatei otomane în Italia, unde au fost cucerite repede Otranto, Castro și alte 30 de cetăți și fortificații imperiale. Astfel otomanii creaseră un solid cap de pod în Puglia, de aici urmând să dezvolte acțiunea de cucerire a sudului și centrului Italiei, timp în care francezii ar fi urmat să ocupe nord-vestul peninsulei.

Brusc, la 13 august, soldații otomani au fost readuși din Puglia la Valona. Decizia sultanului

păsărilor, Logodnicul păsărilor sau Năvalnic, patron al tinereții, al dragostei, al veseliei. E cunoscut și ca un voinic chipeș, care „oficia” nunta tuturor viețuitoarelor la început de primăvară.

De Dragobete fetele și feciorii se adună în grupuri, „pe prietenii”, merg la pădure și culeg ghiociei și brebeneii abia apăruiți. Fetele trebuie „zburătorite” (prinse în brațe și sărutate) de către băieții care le sunt dragi. Aceștia le fac leagăne atârinate de cren-gile copacilor și încearcă să le încante cu vorbe frumoase și jurăminte de dragoste („legământul dragostei”).

Tinerele trebuia neapărat sărutate de băieții care le erau pe plac, pentru că altfel tot anul nu ar fi avut parte de dragoste. De aici și versurile: „Când e Dragobete/ Se sărută fetele”. În ziua de Dragobete era musai să se strângă războiul din casă, țesutul și cusutul se terminau și, odată cu ele, și petrecerile și șezătorile din nopțile atât de lungi ale lui Undrea (decembrie) și Gerar (ianuarie).

Tot în această zi fetele și nevestele tinere erau preocupate mai mult decât oricând de frumusețea lor. De aceea strâneau zăpada rămasă netopită și se spălau pe față cu apa strânsă, pentru a-și menține obrazul frumos.

Memoria colectivă îi încurajează pe oameni ca în această zi să-și înceapă lucrurile importante, grele, pe care le aveau de făcut pentru că ele aveau reușită sigură. În casă femeile fac curat și scutură toate așternuturile și hainele; se credea că astfel alungau relele, pentru a face loc binelui și bogăției...

Nu trebuie să se muncească în gospodărie sau la câmp în

ziua de Dragobete, pentru că aceia care n-ar respecta interdicția s-ar putea îmbolnăvi de friguri sau ar putea suferi lovituri și vătămări grave ale trupului. Se mai spune că „ăia care aud cântecul puzezei” în această zi vor fi tot anul harnici. În sate din Oltenia, mai ales în zona Gorjului, unii gospodari „se înfrățesc” pentru a-și asigura astfel ajutorul semenilor în momentele mai grele din an.

Dragobetele, purtător de nume al dragostei la români, „intrat” în mentalul colectiv cu 170-180 de ani în urmă, este însă concurat în ultimul deceniu de mult mai mediatizat Sfântul Valentin, sărbătoare mondializată, importată în procesul de globalizare contemporan din Occident, proces la a cărui extindere asistăm.

Sfântul Valentin se sărbătorește la 14 februarie, dată la care se presupune că acesta ar fi scris o scrisoare de dragoste adresată fetei temnicerului care-l păzea, închis fiind de împăratul Claudius, pentru sprijinul acordat creștinilor în vremurile persecuțiilor. Beneficiar al unei importante susțineri acordate de media, Sfântul Valentin este mai degrabă o vul-

garizare a acestei perioade de început de an și de primăvară, apărând mai frecvent ca un element de recuzită al magazinelor sau al cluburilor mondene, pentru că „de Sfântul Valentin e musai” să faci cadouri iubitei sau iubitului. Iar dacă nu ești văzut că-ți petreci noaptea de Sfântul Valentin într-un „club de fițe”, chiar nu ești...

Să sperăm că neașul Dragobete va învinge în „duelul” cu Sfântul Valentin, pentru că așa cum spune o poezie: „... Dragobetele li-e tuturora mire/ Dragobete-ndrăgosit/... Pe meleag blagoslovit.” ■

Unii gospodari „se înfrățesc”, pentru a le fi mai ușor în momentele grele din an

Miniatură de secol XVI, reprezentând primirea lui Hayreddin de către Süleyman

Marea Egee și plătea 300.000 de ducăți ca despăgubire de război.

Din acel moment, Malta și Sicilia erau amenințate în mod direct, iar spaima de corsarii otomani ajungea până la Sevilla. Süleyman domina Mediterana, având flote, simultan, în Balcare, la Cadix, în Italia sau pe Dunăre. Chiar în

anul bătăliei de la Preveza sultanul își proclama dominația maritimă într-un act emanat în urma înfrângerii lui Petru Rareș, act publicat prima dată de turcologul român Mihail Guboglu. Sultanul proclamă din cetatea Tighina, atunci cucerită de la Moldova: „Eu sunt robul lui Allah, iar în stăpânirea acestei lumi sunt sultan. În lăcașurile sfinte Mecca și Medina s-a citit în numele meu hütbe [predică], pentru că eu sunt Süleyman. Sunt cel care conduce navele în Marea Frâncilor [Mediterana – n.n.], în Maghrib [nordul Africii] și în India. Sunt șah la Bagdad și Irak, cezar de Rum [împărat bizantin – n.n.] și sultan al Egiptului. Coroana și tronul de aur ale craiului unguresc sunt un dar din mila și generozitatea mea. Sunt cuceritorul Țării Bogdan [Moldovei].“

În vara anului 1539 Barbarossa a capturat castelele spaniole Castelnovo, Risan și Santa Venerada și fortăreața venețiană Cattaro. În august 1541 Carol Quintul însuși pornește spre coastele nord-africane cu 500 de nave, 24.000 de ostași și 12.000 de marinari. La conducerea uriașei armade era același Andrea Doria, în timp ce una dintre caravele era armată și condusă de Fernando Cortez, cuceritorul Mexicului. Ajunsă la Alger la 25 octombrie, flota spaniolă a debarcat forțele de

asalt. Garnizoana era condusă de Hassan aga, fiul lui Barbarossa, și număra 800 de soldați otomani și 5.000 de magrebini.

În aceeași noapte flota lui Carol Quintul a fost lovită de o puternică furtună, care a provocat pierderea a 160 de nave și 1.200 de militari. Pe uscat, spaniolii, asaltați de garnizoana Algerului, au fugit timp de cinci zile până să ajungă într-un loc de unde să poată fi reîmbarcați. Carol Quintul însuși fusese pe punctul de a fi luat prizonier. Apoi flota a fost lovită de o nouă furtună și împrăștiată. Nu multe vase au ajuns în porturi din Italia, Spania și Sardinia. Un agent diplomatic francez raporta la Paris că împăratul „nu a suferit niciodată în viață o asemenea pagubă. Din artilerie, munițiile de război și caii care l-au însoțit, totul s-a pierdut. Și au murit atâția ostași și marinari, că nu se știe numărul lor. Se pare că pagubele se ridică la patru milioane de ducăți“.

„Regele mării a murit“

În contextul umilirii puterii maritime a Imperiului Habsburgic și transformării Ungariei în pašalâc (ambele evenimente datate 1541), Süleyman și Francisc I reînnoiau alianța lor din 1537. Principala acțiune prevăzută i-a revenit bătrânului amiral Barbarossa, care avea peste 66 de ani. La cârma unei flote uriașe de 210 nave, dintre care 70 de galere și 40 de galiote, cu 15.000 de marinari și 15.000 de

Flota otomană în fața Toulonului, port în care a iernat în 1543-1544

*Lupta navală de la Preveza, din septembrie 1538,
a fost o victorie a otomanilor
(pictură târzie, din 1866)*

avea două motive. Mai întâi faptul că regele francez nu respectase înțelegerea cu Istanbulul și, în loc să atace nord-vestul Italiei, atacase Flandra, și apoi faptul că galerele Veneției abordaseră câteva nave care transportau o misiune diplomatică a Înaltei Porți. Mânios, Süleyman îi ordonă lui Barbarossa să atace imediat insula Corfu, care aparținea Veneției. Otomanii au debarcat pe insulă 50.000 de oameni și 50 de tunuri, între care unul uriaș. Din spatele puternicei fortărețe, garnizoana venețiană (4.000 de oameni și 70 de tunuri), a reușit să lovească două galere otomane, care s-au scufundat. Plictisit de ineficiența asediului, Süleyman s-a întors la Istanbul, nu înainte de a-i porunci amiralului său să atace insulele venețiene din Marea Egee.

Barbarossa ocupă încă din acea toamnă a lui 1537 Patmos, Syros, Kos, Egina, Paros și Antiparos, pentru ca în vara anului 1538 să cucerească și insulele Andros, Skyros și Skyathos. Numai din Egina luase Barbarossa 6.000 de robi creștini, iar pe ducele venețian din Naxos îl obligase la plata unui tribut anual de 5.000 de ducăți. Marea Egee, până atunci controlată de flotele europene, intra, ca și Marea Neagră, Roșie și Marmara, sub controlul otomanilor.

Carol Quintul – la un pas de prizonierat

Campaniile navale ale lui Barbarossa din estul și centrul

Mediterranei au speriat puterile creștine, care decisă să-și unească forțele pentru a respinge dincolo de Dardanele flota otomană. Liga Sfântă, constituită la inițiativa Papei, cuprindea Sfântul Scaun, Veneția, Genova și Imperiul. Au fost navositate 200 de galere și 100 de nave mai mici și mobilizați 50.000 de soldați. Comanda flotei i-a fost încredințată amiralului imperial Andrea Doria. S-a decis ca Barbarossa să fie atacat pe coasta Epirului, lângă Actium, unde, în anul 31 d.H., Octavian îi învinsese pe Antoniu și Cleopatra. Cum pe uscat aliații începuseră asediul castelului Preveza, bătăliei navale i s-a dat același nume.

Barbarossa venise urgent să ajute Preveza și avea numai 22 de nave, când apărură Andrea Doria cu 81 galere venețiene, 36 papale și 50 spaniole. În pofida asimetriei de forțe, Barbarossa și ajutoarele sale, Turgut și Salih Reis, manevră magnific, scufundând două nave venețiene și capturând cinci vase ale flotei creștine. Pentru Andrea Doria pierderile erau minime și totuși, la lăsarea întunericului, uriașa sa flotă părăsi zona de confruntare. Astfel, lupta navală de la Preveza a fost un dezastru politic pentru Europa. Veneția ieși imediat din Liga Sfântă, pentru a negocia cu sultanul. La 20 octombrie 1540, privată de aprovizionarea cu cereale și având liniile de comunicație tăiate, Cetatea Dogilor accepta toate condițiile impuse de otomani. Ea ceda Nauplion și Monemvasia din Peloponez, recunoștea cuceririle lui Barbarossa din

O corabie (în miniatură) aparținând flotei sultanului

Însărcinat de Hitler, într-un moment de cumpănă al războiului, cu responsabilitatea recrutării forței de muncă din Germania, țările satelite și cele ocupate, Ernst Sauckel l-a asigurat pe liderul nazist că se va situa la înălțimea așteptărilor și își va îndeplini atribuțiile, cu abnegație și dăruire (a se citi, fanatism!). Procedând astfel, omul care se lăuda că nu citise în toată viața lui aproape nicio carte, poate nici *Mein Kampf*, a mentorului lui spiritual, urma să își asume sinistrua calitate de biciuitor de sclavi și, implicit, responsabilitățile grave care, după înfrângerea regimului nazist, aveau să îi atragă condamnarea la moarte.

Distribuirea rațiilor pentru cei care prestau muncă forțată

Sauckel, Gauleiter al Turingiei

SAUCKEL, BICIUTORUL DE SCLAVI

CHRISTIAN ȘTEFAN

Ernst Friedrich Christoph (pentru cei apropiați, Fritz) Sauckel a venit pe lume la 27 octombrie 1894, în localitatea Hassfurt din Franconia inferioară, în părțile central-vestice ale Germaniei. Era singurul copil născut din căsnicia poștașului Friedrich Sauckel și a soției, cusătoreasă. Deși bolnavă de inimă, aceasta lucra nopțile pentru ca, din veniturile astfel obținute, să îi plătească fiului taxele școlare și întreținerea la liceu. Când nu a mai putut, tânărul Fritz, în vârstă de 15 ani, a abandonat școala și, atras de pitorescul vieții de marină, și-a făcut ucenicia pe vapoarele scandinave care navigau în Marea Baltică.

Mereu alături de Hitler

După acumularea unei oarecare experiențe, s-a angajat pe un velier german, cu care a străbătut oceanele lumii. Declanșarea Primului Război Mondial l-a surprins în apele Australiei, unde avea să fie capturat de o navă de război franceză, marinarii germani (inclusiv Sauckel) fiind internați într-un lagăr de prizonieri. Acolo a rămas pe tot parcursul conflictului, el fiind unul dintre puținii lideri nazisti care nu se puteau mândri cu decorațiile primite sau, cel puțin, cu fapte de bravură, reale sau imaginare, pe câmpul de luptă. Pentru a-și omorî timpul, se

apucase să răsfoiască cărți de tehnică.

Înapoiat în Germania, în noiembrie 1919, s-a înscris la o școală tehnică superioară (care accepta și candidați fără bacalaureat), pe care nu a reușit însă să o absolve. În 1923 s-au produs în viața lui două evenimente importante: unul de natură personală – s-a căsătorit cu o femeie iubitoare, Elisabeth Wetzel, din căsnicie rezultând zece copii (dintre care primii doi fii au pierit în Al Doilea Război Mondial); celălalt de natură politică – a aderat la partidul nazist.

În prima tinerețe, Sauckel format într-un mediu familial tradiționalist, dominat de învățătura creștină și de patriotism nu se interesase de

soldăți, el a plecat din Bosfor și a străbătut toată Mediterana. În strâmtoarea Messina a cucerit orașul Reggio Calabria, după care a bătut coastele regiunilor Campania și Latio și, de la gurile Tibrului, a amenințat Roma. Numai la cererea expresă a regelui francez a abandonat Barbarossa intenția de a „ataca «inima creștinătății»” și s-a îndreptat spre Nisa, nu fără a jefui mai multe insule italiene și spaniole. Ajuns pe Coasta de Azur, a asediat și cucerit Nisa la 5 august 1543, în contul regelui francez. Apoi a ancorat la Antibes, lângă Cannes, de unde a jefuit San Remo, Monaco și unele porturi ligure. În rada Marsiliei amiralul otoman a fost întâmpinat de François de Bourbon, duce d'Enghien, locotenent general al Mărilor Levantului.

În numele lui Francisc I acesta i-a înmănat lui Barbarossa o spadă de onoare și mai multe obiecte de valoare, primind pentru regele francez câțiva cai arabi cu șei de preț. În onoarea amiralului otoman au fost organizate mari banchete și parăzi, dar Barbarossa observă că flota franceză care trebuia să i se alăture era prost echipată, iar marinarii ei indisciplinați „El răgea și își smulgea barba – scrie cronicarul lui Carol Quintul, Sandoval –, furios că după o expediție atât de lungă, cu o flotă atât de puternică, era sortit inactivității”. „Ei – spunea despre francezi Barbarossa – preferaseră să-și încarce navele cu vin de Marsilia decât cu cele necesare războiului.” Francisc I i-a propus amiralului otoman să ierneze cu flota la Toulon (1543-1544). Acolo Barbarossa a impus oamenilor săi o disciplină aspră. Ambasadorul Polin, care îl însoțea pe amiral, scria că „nu a existat vreodată o armată mai strâns ținută în

Malta va cădea și ea pradă corsarilor otomani

frâu și în ordine decât aceasta”. Lunar, Francisc I îi trimitea lui Barbarossa 30.000 de ducăți. Masa amiralului era plină de găini, iezi, iepuri și fructe. Trupele otomane trăiau din resursele Franței. Catedrala Sf. Maria din Toulon fusese transformată în moschee pentru nevoile soldaților și marinarilor lui Barbarossa, în timp ce negustorii localnici acceptau moneda otomană în tranzacțiile cu aceștia.

În primăvara anului 1544, flota otomană părăsi Toulonul, înfrânse o flotă italo-spaniolă și efectuă raiduri de profunzime în Regatul napolitan. În iunie 1544 Barbarossa apărură lângă insula Elba, bombardă Piombino și captură, tot în Toscana, Castiglione, Talamone și Ortobello. Apoi flota otomană părăsi coastele Sardiniei, iar în iunie 1544 captură Ischia. Revenit la Istanbul, bătrânul Kapudan-pașa porni în 1545 în ultima expediție navală, în cursul căreia bombardă mai multe porturi spaniole și jefui insulele Majorca și Minorca.

Barbarossa și-a construit un palat în cartierul Buyukdere. Ajuns în ultimul an de viață, el își dictă memoriile lui Muradi Sinan Reis. Cunoscut sub titlul *Cuceririle lui Hayreddin Pașa*, manuscrisul acestor memorii are cinci volume. Barbarossa a murit în palatul din Buyukdere, pe partea de nord-vest a Bosforului, în anul 1546.

Istoricii turci au remarcat că valoarea numerică a caracterelor arabe ale înscrisului „Regele mării a murit” este 953, ceea ce corespunde anului Hegirei în care a murit Hayreddin Barbarossa, 1546 al erei creștine. ■

Sandoval scrie că Barbarossa a fost „un om bine proporționat, chiar dacă se îngrășase. El vorbea și știa un mare număr de limbi. Îi plăcea să vorbească în castiliană și mulți dintre cei care erau în serviciul lui erau spanioli.

Era curajos și ponderat deopotrivă, când ataca sau în luptă. Era prevăzător în război, dur în muncă și constant. N-a arătat niciodată vreo slăbiciune”.

2012), în februarie 1942, atribuțiile sale i-au revenit în întregime lui Speer. O lună mai târziu, Hitler avea să le redistribuie între Speer (răspunderea privind producția militară, cu competențe sporite față de predecesorul său) și Sauckel, numit la 2 martie 1942 în postul de *Generalbevollmächtigter für den Arbeitseinsatz* (împuternicit general pentru folosirea forței de muncă), subordonat direct Führerului.

Numirea nu se datora calităților sale organizatorice dovedite până atunci sau funcției de *Reichsverteidigungskommissar* (comisar pentru Apărare al Reichului), pe care o primise în compensație ca fost *Gauleiter*, ci unui concurs favorabil de împrejurări. Speer îl propusese pe Karl Hauke, fostul *Gauleiter* din Silezia inferioară, care urma să devină un adjunct al său. În urma intrigilor lui Bormann, care dorea să evite concentrarea unei puteri excesive în mâinile lui Speer, a fost preferată numirea lui Sauckel și subordonarea directă către Führer.

Motivul creării importantului departament ținea atât de evoluția războiului, cât și de politica social-economică nazistă. Între septembrie 1939 și martie 1942, fuseseră înrolați peste nouă milioane de bărbați germani, în urma cărora rămăseseră libere aproximativ 7,5 milioane de locuri de muncă, în majoritate în industrie și agricultură. Se adăuga și perspectiva continuării înrolărilor, pe măsura pierderilor de vieți omenești, datorate prelun-

Sauckel (în dreapta), la Paris

girii războiului peste durata estimată de șase-nouă luni a *Blitzkriegului*.

O nouă forță de muncă – muncitorii străini

Încă înaintea declanșării războiului, la Ministerul Muncii se alcătuiseră planuri de angajare a 7,5 milioane de femei în industria de armament, dintre care, prin reconversie profesională, 2 milioane și prin angajarea de șomere sau proaspăt absolvente, alte 5,5 milioane. Inițial, Hitler a respins varianta înlocuirii bărbaților cu femeile în economie, cu excepția parțială a

agriculturii. În viziunea sa tradiționalist-retrogradă (și care ignora prezența pe piața muncii a cca 14,7 milioane de femei, la sfârșitul anilor 1930), femeia germană își găsea rostul social și se împlinea pe sine în tripleta *Kirche – Küche – Kinder* (biserica – bucătărie – copii). Din inițiativa sa, mamele casnice beneficiau de o asistență socială cel puțin comparativ cu alte categorii de persoane – foarte generoasă, motiv care explică de ce Germania nazistă a fost singura țară beligerantă în care numărul femeilor angajate s-a redus pe perioada războiului la 14,4 milioane, în mai 1942, și 14,2 milioane, în mai 1945.

În acele condiții, singura sursă de aprovizionare cu forță de muncă rămăneau cetățenii străini, voluntari sau prizonieri de război. În perioada succeselor militare din 1939 și până către mijlocul anului 1942, afluiseră din țările vestice (Franța, Belgia și Olanda) cca 1,5 milioane persoane, al căror regim de muncă fusese convenit cu guvernele pro-naziste din țările respective. Lor li se adăugau cca 800.000 muncitori din *Generalgouvernement* (Guvernământul General, termen prin care autoritățile naziste desemnau partea central-vestică a Poloniei, ocupa-

tă în septembrie 1939), dintre cei 1.000.000 muncitori ceruți și promiși de guvernatorul Hans Frank, care fuseseră *zwangsrekrutiert* (recrutați forțat), și cca 1 milion de cetățeni sovietici, în majoritate ruși și ucraineni.

Aducerea pe teritoriul Germaniei a muncitorilor

Muncitoare poloneză la Auschwitz

politică și, în general, manifestase reținere față de numeroasele partide apărute după înfrângerea Germaniei. Dar, ascultându-l pe Hitler, la una dintre adunările organizate pentru popularizarea programului, vorbele acestuia i-au mers drept la inimă. Liderul nazist deplângea fărâmițarea vieții politice, pulverizarea energiilor și instigarea germanilor unui împotrivă altora, pe motivul apartenenței la grupuri social-profesionale diferite. Abia după depășirea acelei situații, susținea el, s-ar fi putut realiza unirea tuturor germanilor, pentru soluționarea problemelor arzătoare ale țării.

Sauckel a rămas alături de Hitler și în perioada de convulsii și contestări dintre eșecul puciului din noiembrie 1923 și congresul NSDAP din 1926. Mai mult, activând în Turingia, a reușit să atragă și noi aderenți. Capacitatea sa organizatorică, dar, mai ales, fidelitatea aveau să îi fie răsplătite, în 1927, prin numirea ca *Gauleiter* al Turingiei. Predecesorul său în funcție, scriitorul Arthur Dinter (1876-1948), preconiza o înnoire sectar-religioasă a partidului,

ceea ce contravenea intențiilor lui Hitler, care nu dorea să complice relațiile cu alte forțe politice, potențial aliate, prin polemici pe teme confesionale. De aceea, invocând „suprasolicitarea profesională” a lui Dinter, liderul nazist l-a înlăturat din funcție, iar, în 1928, l-a exclus și din partid.

Prin concurs... favorabil de împrejurări

Noul *Gauleiter* și echipa sa au reușit, în timp record, să transforme Turingia – înaintea chiar a Bavariei – într-un veritabil bastion al mișcării naziste. La alegerile locale din 1932, candidații nazisti au obținut 26 dintre cele 60 de mandate de deputat, depășind media națională. Sauckel a format noul guvern al Turingiei, în care deținea funcțiile de premier și ministru de Interne, păstrate și după preluarea puterii de către partidul nazist.

După reorganizarea administrativ-teritorială unitară din 1934 și desființarea guvernelor provinciale, Sauckel a fost numit *Reichsstatthalter*

(rezident al Reichului) în Turingia și a fost ales deputat în Reichstag. Activa, de asemenea, în două comisii centrale ale partidului nazist. Rămânea, totuși, un simplu soldat al partidului și nimic mai mult!

Declanșarea celui de Al Doilea Război Mondial avea să dea un nou impuls carierei sale politice. Declarând că dorea să își servească țara nu doar prin vorbe, ci și prin fapte, a cerut să fie înrolat în marină, pentru care se simțea pregătit. După ce Hitler, personal, i-a respins cererea, a plecat brusc din mijlocul numeroasei familii și s-a îmbarcat, în ascuns, pe un submarin obligându-l pe amiralul Dönitz să recheme submarinul în portul de reședință, după descoperirea pasagerului fraudulos.

S-au păstrat mai multe fotografii ale lui Sauckel de la sfârșitul anilor 1930-începutul anilor 1940. În ele apare un bărbat între două vârste, îndesat, cu părul grizonat și început de calviție, cu mustăcioară la Hitler și cu o neașteptată asemănare cu Lenin, la privire și bărbie.

După dispariția fizică a lui Todt (*Magazin istoric*, nr. 8/

Afiș de propagandă care le prezenta polonezilor avantajele muncii în Germania și documentul de identitate al unei persoane care muncea forțat

în ianuarie 1943, Sauckel, în cuvântarea ținută la primul congres al Comandamentelor regionale ale recrutării forței de muncă –, trebuia ca activiștii naziști să se debaraseze de orice sentimentalism. Îi era greu muncitorului străin să se rupă de familie, dar le era și mai greu soției și copilului german care își pierdeau pe front soțul și tatăl. Pornind de la premisa că doar muncitorii sănătoși și bine întreținuți puteau fi utili producției de război, Sauckel le cerea colaboratorilor să evite în relațiile cu ei, pe de o parte, brutalitatea excesivă pe durata transportului și a instalării, iar pe de altă parte, promisiunile demagogice, imposibil de îndeplinit. Recrutorii germani aveau datoria să fie cei mai conștiințioși propagandiști ai politicii naziste în rândul popoarelor străine și să-i convingă că recrutarea la muncă în Germania era cea mai bună asigurare de viață pe care și-o puteau permite.

Pentru cazarea muncitorilor străini au fost construite sau, cel mai adesea, improvizate 22.000 de tabere, dintre care 16.400 în mediul rural. Mun-

Sauckel la procesul de la Nürnberg

citorii erau păziți în tabere și însoțiți la locul de muncă de polițiști sau subunități SS. Potrivit teoriilor rasiste, muncitorii străini nu se puteau bucura, ca *Untermenschen* (suboameni), de condiții egale de hrană și retribuție cu cei germani. De aceea, pe fondul unei scăderi generale a rațiilor de alimente, pe măsura desfășurării războiului, muncitorii proveniți din țările vestice primeau doar 70-80% din rația de alimente și câștigau 40-50%, iar cei din Est și mai

puțin, în comparație cu muncitorii germani, deși timpul și normele de muncă erau, în general, egale.

La procesul marilor criminali naziști de la Nürnberg, în boxa acuzaților s-au aflat un Göring, un Ribbentrop, un Rosenberg și alte nume grele ale conducerii naziste. Însă împotriva niciunuia dintre cei menționați sau a altora, condamnați ca și ei la pedeapsa capitală, nu s-au strâns atâtea acuzații de vinovăție ca împotriva lui Sauckel. Recrutarea unor cetățeni străini împotriva voinței lor, munca forțată până la epuizare fizică și deces, tratamentul barbar aplicat prin nesocotirea convențiilor internaționale constituiau crime de război și crime împotriva umanității, de care un om limitat și obtuz ca Sauckel era, în virtutea funcției deținute, principalul responsabil, chiar dacă acționase în limitele reglementărilor în vigoare în Germania nazistă și nu beneficiase, personal, de pe urma situației privilegiate avute. Condamnat la moarte în unanimitate, și-a sfârșit zilele la 16 octombrie 1946. ■

ORACOLARĂ

(Monoverb reflexiv: 7-9)

Radu STOIANOV

Soluția rebusului **UNIREA PRINCIPATELOR**, din nr. 1/2014

CUZA – BELGIA – ANGLIA – SION – RI – EURO – NR – ARICESCU – GE – CEAS – EA – EAR – AA – ARA – SL – A – L – BN – NETEA – CADRU – IFNI – SACRI – ROATA – CRAIOVA – NES – VIU – ROSETTI.

Soluția jocului **Încăierare**, din nr. 1/2014

ÎNCLEȘTARE ARMATĂ
(ÎN – C – LE – S / T – ARE – A / R – MATĂ)

străini ridica probleme juridice și social-economice importante. Sub aspect juridic, chestiunea era reglementată de convențiile de la Haga și Geneva care între altele interziceau folosirea muncitorilor străini în industria de armament și precizau drepturile lor la adăpost, hrană, timp de muncă și retribuire. Imediat după instalarea în funcție, Hitler l-a asigurat pe Sauckel că nu trebuia să-și facă niciun fel de probleme, întrucât cu guvernele pro-naziste din țările vestice fuseseră încheiate înțelegeri, iar muncitorii polonezi (care proveneau dintr-o țară ocupată) și cei sovietici (al căror guvern nu semnase convențiile menționate) erau lipsiți de protecție juridică. Sub aspect social-economic, prezența unui mare număr de muncitori străini atrăgea, după sine, construirea de barăci și alte adăposturi improvizate, consumuri suplimentare de alimente, dar și probleme de comunicare cu populația germană.

Fără sentimentisme

Sauckel și-a legat numele de patru campanii distincte de recrutare de forță de muncă. În primele două *Sauckel-Aktionen* (din iunie-decembrie 1942, respectiv ianuarie-aprilie 1943) au fost recrutate și aduse la muncă în Germania, potrivit raportului întocmit de

Presa le indica germanilor cum să se poarte cu muncitorii repartizați în gospodăriile lor: să nu îi pună la masă cu ei

el, aproximativ 2,7 milioane persoane. Ele nu acopereau în totalitate necesarul de forță de muncă, motiv pentru care Hitler a decretat, la începutul anului 1943, recrutarea obligatorie atât a cetățenilor germani (bărbați neînrolați între 16-65 de ani), cât și a cetățenilor străini din *Ostgebiete* (ținuturile ocupate din Est) între 14-65 ani. Prin aplicarea noilor măsuri, Sauckel raporta angajarea a 1,3 milioane de germani (dintre care 1,2 milioane de femei). În paralel, în a treia *Sauckel-Aktion*, din mai-octombrie 1943, au fost aduși la muncă alți 1,4 milioane de cetățeni străini.

Pentru anul 1944, lui Sauckel i se cerea să recruteze

încă 4 milioane de muncitori, dintre care 3,5 milioane de străini și 500.000 germani. În cea de-a patra *Sauckel-Aktion* (ianuarie-iunie 1944), a recrutat în total 1.482.000 de muncitori, dintre care 848.000 de germani și 537.000 de străini, la care se adăugau 100.000 prizonieri de răz-

boi. În a doua parte a anului 1944, în condițiile prăbușirii rapide a frontului în Est și Vest, Sauckel a reușit să mai aducă alți 450.000 de străini.

În cei trei ani de activitate, el a reușit aducerea și angajarea în industria germană de armament sau în alte ramuri economice a 5,3 milioane de muncitori străini. Marea masă a acestora provenea din Polonia și Ucraina, ceilalți din țările vestice și – după ruperea relațiilor diplomatice cu noul guvern instalat după căderea lui Mussolini – din Italia.

În Franța, potrivit rapoartelor autorităților de la Vichy, au fost recrutate între 631.000-646.000 (după diverse estimări) persoane, dintre

care 220.000 muncitori calificați, ceea ce reprezenta cam 40% dintre cele 1.625.000 de persoane solicitate în cursul celor patru *Sauckel-Aktionen*.

Apelurile la recrutare erau însoțite, după caz, de amenințări și violențe. Acolo unde voluntariatul nu funcționa – și el nu funcționa nicăieri, declara, cinic,

Sauckel vizitează o întreprindere unde lucrează muncitori străini

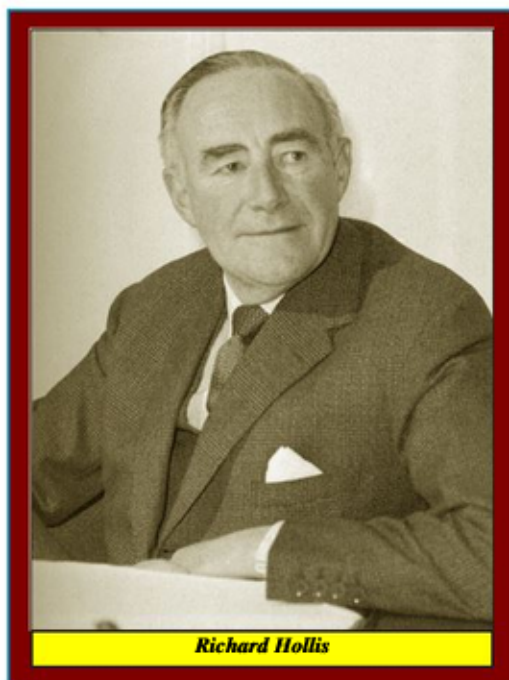
examine și problemele legate de personal. Se afirma că, din cauza dezvoltării pe care o cunoșteau mijloacele de criptare, nu va mai fi posibilă obținerea unor cantități importante de informații prin interceptarea comunicațiilor (cum fusese cazul în timpul războiului cu „Enigma” germană – afacerea „Snowden” ne-a arătat însă că era un punct de vedere greșit). De aceea se pune accentul pe sursele umane de informații și pe atragerea în serviciu a unor oameni capabili, bine pregătiți. Pentru aceasta era nevoie ca acestora să li se asigure un salariu atrăgător și posibilitatea obținerii unei pensii, chiar și în condițiile în care acționau într-un serviciu ce nu exista în mod oficial.

Pentru acoperirea ofițerilor, se luau în calcul mai multe modalități. Rămânea valabilă acoperirea diplomatică pe care o putea oferi Foreign Office, dar se recomanda să nu fie alocate serviciului mereu aceleași posturi și grade diplomatice, ceea ce ar fi permis identificarea cu ușurință a agenților. La rândul lor, aceștia trebuia să cunoască și să practice foarte bine îndatoririle postului respectiv, pentru a-și asigura o bună acoperire, nu numai față de serviciile de contraspionaj ale țărilor unde acționau, dar și față de colegii din ambasadă. Militarii se arătau destul de reticenți față de posibilitatea ca oamenii SIS să primească acoperirea de atașați militari adjuncți. O altă variantă o constituia colaborarea cu firme care acționau în străinătate și care fie acceptau să ofere acoperire unor agenți, fie se reușea infiltrarea acestora în interiorul lor, fără știrea patronilor. Cei din SIS afirmau că o colaborare cu British Council nu decursese prea bine până atunci, instituția arătându-se reticentă, spune Keith Jeffrey, *The History of the Secret Intelligence Service, 1909-1949*, Bloomsbury, 2010, XXI + 810pp. + 32 pl. Din

ceea ce știm despre activitatea instituției în România, în perioada interbelică, a existat totuși o colaborare.

Ideea care s-a detașat cu forță a fost aceea că serviciul trebuia să își constituie o rețea complet nouă, care să nu fie cunoscută nici măcar aliaților occidentali cu care se colaborase în timpul războiului contra Germaniei lui Hitler. Poate că în această lumină, coroborat și cu dorința, pusă în aplicare, a SIS de a vedea desființată SOE, organizația concurentă din timpul războiului, ar trebui reexaminat și ceea ce s-a întâmplat cu agenții britanici din România. Aproape în totalitate cei care au acționat în România în acei ani și pe care îi cunoaștem în istoriografia noastră au aparținut SOE. Demantelarea acestei rețele s-a făcut nu doar sub presiunea sovieticilor.

Pentru MI5, problema restructurării s-a pus un pic mai târziu și în condiții politice mai dificile. La sfârșitul războiului, serviciul era aureolat de cea mai reușită operațiune de dezinformare desfășurată până atunci și de un succes

Richard Hollis

aproape complet în fața principalului inamic: Germania lui Hitler. Numai că prin natura acțiunilor desfășurate, foarte puține persoane știau despre aceste succese. În schimb, laburistii veniți, oarecum surprinzător, la putere, după ce l-au învins în alegeri pe marele câștigător al războiului, Winston Churchill, păstrau resentimente față de MI5. Le era încă proaspătă în minte scrisoarea lui Zinoviev, din 1924 (*Magazin istoric*, nr. 6/2013). Drept urmare, în primăvara lui 1946, când Sir Petrie s-a retras din fruntea serviciului, a fost preferat ca nou director un om din afară, Sir Percy Sillitoe. Polițist de profesie, el îi disprețuia pe tipii cu studii la Oxford și Cambridge și pe intelectualii cu păr lung. Mai mult, i se părea

Sediul MI5 (stânga), stema Regatului Marii Britanii și sediul MI6

● Firmă de prestări servicii în domeniul informațiilor ● La vremuri noi, rețele noi ● Resentimentele laburiștilor ● Cum poate să funcționeze un serviciu care nu există ● Riscurile necunoașterii limbii latine ● „Tu unde lucrezi?” „Eu sunt directorul” ● „Bună seara, sunt agent GRU și vreau să defectez”. „Vino mâine” ● Lupul paznic la oi

SLUJITORII MAIESTĂȚII SALE, CARE NU... EXISTĂ

CRISTIAN TRONCOTĂ, DORIN MATEI

Marele șoc pentru serviciile secrete britanice a fost să descopere, la sfârșitul războiului, că treceau de la faza unui adevărat festin de informații despre adversar – Germania – la foamea de informații despre noul inamic U.R.S.S. Șocul a fost amplificat după ce au descoperit cât de puternic se infiltrasse fostul aliat din vreme de război în interiorul serviciilor secrete britanice – căroră, să reamintim cititorului, li se interzisese, pentru a nu supăra Moscova, să acționeze pe teritoriul sau în sfera de influență a acestuia. În 1945, patru dintre cei cinci membri ai „rețelei de la Cambridge” erau încă la post. Kim Philby era considerat de unii drept viitorul succesor al șefului SIS. Donald Maclean și Guy Burgess ofereau sovieticilor mari cantități de documente din interiorul Foreign Office. John Cairncross avea încă acces la o mare cantitate de documente din Ministerul de Finanțe. Doar Anthony Blunt părăsise serviciul secret și se reîntorsese la viața academică, dar mai îndeplinea încă unele sarcini de spionaj.

Primii care s-au gândit la procesul de adaptare prin care trebuia să treacă serviciul după război au fost cei de la SIS. Încă din martie 1943, i s-a sugerat lui Winston Churchill crearea unui comitet care să examineze această problemă. În octombrie 1943, subsecretarul permanent din Foreign Office, Alexander Cadogan, a creat un comitet care să examineze viitoarea organizare a SIS în vreme de pace. În fruntea acestuia a fost numit Sir

Nevile Bland. S-a stabilit că sarcina serviciului continua să fie aceea de a obține, prin mijloace ilegale, informațiile pe care Guvernul Majestății Sale nu le putea obține în mod legal sau nu era convenabil să se știe că le caută. Cu excepția datelor privind propria protecție contrainformativă, SIS nu culegea date pentru el, ci pentru diverșii comanditari guvernamentali îndreptățiți să le ceară, căroră le revenea și sarcina prelucrării și valorificării lor. Erau

Ambasada sovietică din Ottawa. În seara de 5 septembrie 1945, el a strecurat sub haine peste 100 de documente secrete și s-a prezentat la Ministerul de Justiție canadian. I s-a spus să revină a doua zi. A mers la *Ottawa Journal*, unde a primit același răspuns. A revenit a doua zi, dar nu a avut mai mult succes. Și-a luat soția și copilul și s-a

ascuns. Abia după ce sovieticii i-au spart ușa apartamentului unde locuise anterior, s-a hotărât poliția canadiană să îi vină în ajutor.

Britanicii l-au privit cu suspiciune la început, considerând că alesese să fugă doar pentru că fusese rechemat la Moscova în urma încălcării normelor de securitate în ambasadă (uitase să încuie niște documente secrete în fișet). Curând însă, șocul produs de revelațiile lui în privința dimensiunilor penetrării sovieticilor în sistemul de securitate națională britanic i-au asigurat audiența dorită. El a permis identificarea savantului atomist canadian Alan Nunn May, primul descoperit dintre agenții sovietici care dezvăluiseră secretul bombei atomice. Doar faptul că Philby a prevenit Moscova a împiedicat arestarea lui May în flagrant delict, la următoarea întâlnire planificată cu ofițerul sovietic care îl dirija.

Ofițerul de informații cel mai calificat pentru a-l interoga pe Guzenko ar fi fost Jane Archer, o specialistă pe spațiul sovietic. Plecase din MI5 în 1940 și lucra, din 1944, în nou creată Secție IX din SIS, care se ocupa cu contraspionajul sovietic. Doar că șeful acesteia era Kim Philby. Jane era cea

Guzenko, cu o mască, în 1954, la lansarea unei cărți, și o fotografie a sa (jos)

care îl interogase și pe Krivtiki (*Magazin istoric*, nr. 11/2013), de la care aflase despre un tânăr ziarist britanic pe care sovieticii îl trimisese în Spania, în timpul Războiului civil. Doar că nu făcuse legătura cu Kim Philby. Pentru a o împiedica să se ocupe de Guzenko, Philby i-a dat un vraf de telegrame sovietice interceptate, ce-

rându-i să se ocupe urgent de ele.

Philby a devenit și mai agitat după ce a aflat de o altă tentativă de defecțiune, a unui ofițer NKVD, aflat la post în Turcia. La sfârșitul lunii august 1945, Konstantin Dmitrievici Volkov i-a scris viceconsulului britanic din Istanbul, cerându-i o întâlnire urgentă. Neprimind răspuns, s-a prezentat la acesta, la 4 septembrie, și i-a cerut 50.000 lire sterline (aproximativ un milion, la valoarea de azi) și azil politic pentru el și soție, în schimbul unor documente la care avusese acces pe când lucrase în centrala spionajului sovietic, pe spațiul britanic. Ca o dovadă a valorii informațiilor pe care le putea oferi, i-a spus că existau doi

agenți sovietici în interiorul Foreign Office și șapte în serviciile de securitate britanice.

Profitând de faptul că persoana care ar fi trebuit să preia cazul Volkov se afla la Londra și nu îi plăcea să zboare, Philby s-a oferit să plece el la Istanbul. Sovieticii, avertizați de Philby, au fost mai rapizi. Doi agenți au sosit de la Moscova, i-au drogat pe Volkov și pe soția sa și i-au „recuperat”. Philby căpăta încă un răgaz.

(Va urma)

că subordonații încercau să îl umilească atunci când citau epigrame în latină, pe care el nu le putea înțelege. I se plângea soției, în fiecare seară când revenea de la serviciu, că se izbea de un zid de cărămidă. La plecarea din MI5, și-a cerut dosarul de la arhivă și l-a distrus.

MI5 avusese până atunci o subordonare destul de ciudată și de confuză. Ministrul de Interne era responsabil pentru aprobările pentru interceptarea corespondenței, iar Finanțele îi asigurau fondurile necesare funcționării.

În perioada războiului, mai multe persoane răspunseseră de funcționarea serviciului. Acum s-a pus problema ca serviciul să fie – subordonat ministrului Apărării sau eventual prim-ministrului, în calitate sa de președinte al Comitetului Imperial de Apărare. Premierul Attlee a preferat să îl păstreze în coordonarea sa. Politica MI5 a rămas, în continuare,

aceea de a informa pe miniștrii doar cu ceea ce era obligatoriu să știe. Preferau să rezolve lucrurile la un nivel inferior. În plus, lui Sillitoe i s-a cerut să îl informeze doar pe prim-ministru dacă apar dovezi că vreun membru al Parlamentului, indiferent din ce partid, era implicat în acțiuni subversive. Attlee dorea să știe și dacă membrii familiilor miniștrilor desfășurau astfel de activități.

Problema principală venea din faptul că activitatea MI5 nu se baza pe niciun fel de lege sau document oficial. Sarcina sa era să protejeze imperiul de orice pericol extern sau intern ce putea decurge din activități de spionaj sau sabotaj. Directorul serviciului stabilea ce era „subversiv pentru stat”.

Probleme erau și legate de recrutarea personalului. Se puneau aceeași problemă ca și în cazul SIS: asigurarea unor condiții atractive salariale, în privința carierei și a asigurării

pensiei. Reforma făcută a fost acceptată fără crâcnire de cei de la Finanțe, care s-au întrebat chiar cum de nu se produsese încă o revoltă a personalului.

S-a păstrat aceeași manie a secretului. O angajată își amintea că au trecut câteva săptămâni după intrarea în MI5 până a aflat unde lucrează cu adevărat. Iar un alt ofițer povestea că s-a întâlnit în lift cu Richard Hollis, directorul MI5, și l-a întrebat: „Ești

nou? Nu te-am mai văzut. La ce departament lucrezi?”. „Eu sunt directorul” – i-a răspuns Hollis. Pregătirea noilor angajați se făcea din mers, pe principiul că „meseria se fură, nu se învață”. La mijlocul anilor '50, cei mai mulți dintre noii angajați erau reuniți în „Grupul de studiu”, care se ocupa cu identificarea comunistilor, utilizând surse deschise și infor-

mațiile adunate de serviciu. Lucrurile nu se schimbaseră prea mult nici în anii '70, cum aflăm din lucrarea memorialistică a Stellei Rimington, prima femeie care a condus MI5 – *Open secret* (Secret deschis). Tot ea vorbește despre obsesia care exista încă în serviciu că ar mai fi rămas spioni sovietici, încă nedescoperiți. Însoțea colegi care anchetau pe foștii membri ai rețelei de la Cambridge – ea l-a întâlnit pe John Cairncross – sau persoane din anturajul lor, cu speranța că vor descoperi lucruri noi.

Cel mai prost stăteau cei de la MI5, asemenea colegilor din SIS, în privința surselor în spațiul sovietic. Abia după ce au dezvoltat supravegherea electronică au căpătat mai multe informații. Pentru început, doar defecțiunile agenților sovietici au mai salvat situația. Primul care s-a prezentat a fost Igor Guzenko, ofițer GRU (serviciul de informații al armatei sovietice), aflat la post ca funcționar la cifru la

Kim Philby (în picioare), împreună cu un alt ofițer, în 1941, pe când funcționa ca instructor pentru cei din SOE

În cursul lunilor septembrie-octombrie 1866, tratativele româno-otomane au fost reluate, plenipotențiarul român fiind de această dată ministrul Afacerilor Străine, George B. Știrbei, și ministrul Lucrărilor Publice, Dimitrie A. Sturdza. La finalul acestor anevoioase negocieri, la 11/23 octombrie (1866), Poarta a emis un firman de recunoaștere a lui Carol I drept „principe ereditar al Principatelor Unite”.

A urmat vizita de investitură a domnitorului la Istanbul desfășurată în perioada 12/24-9/31 octombrie (1866). Vizita s-a desfășurat în condiții de protocol specific șefilor de state independente. Următorii pași au fost făcuți luna următoare, când Poarta a recunoscut dreptul României de a bate monedă divizionară, de aramă, care să nu conțină vreun semn distinctiv al Imperiului Otoman, de a institui o medalie militară și de a numi un agent la Varna, pentru protejarea intereselor comercianților români. Ca semn al independenței dorite, în anul 1867, România a participat la Expoziția Universală de la Paris cu pavilion propriu.

Realizările unui mandat scurt

Cu bulgarii legăturile erau bune, culminând cu înființarea la București, în mai 1866, cu sprijinul și la inițiativa liderului liberalilor radicali, C.A. Rosetti, a „Comitetului Central Secret Bulgar”. Acest organism a încheiat împreună cu liberalii radicali „Sacra Coaliție” româno-bulgară, a cărei misiune era de „a pregăti spiritele pentru o revoluție generală contra inamicului comun al popoa-

*Barbu Știrbei, domnitor al
Țării Românești (1849-1856),
tatăl lui George B. Știrbei*

relor creștine din Orient”. În actul de constituire al asociației se prevedea că „seminarul revoluției în Bulgaria îl va da Comitetul central bulgar din București, după o înțelegere cu comitetul român, atunci când va izbucni revoluția în țările vecine, adică în România, Serbia, Muntenegru, Herțegovina, Epir și Albania, care împreună cu Bulgaria aspiră a forma state autonome și independente”.

Nici relațiile cu Serbia, stat autonom, nu au fost neglijate. Românii cumpărau din Serbia muniție și praf de

pușcă. Un prim episod al relațiilor cu Grecia a avut loc la sfârșitul lunii noiembrie 1866, când și-a făcut apariția la București prințul Gregorios Ipsilanti, emisar al guvernului grec, care a propus autorităților române încheierea unei alianțe antiotomane, aducând totodată în discuție situația răsculaților din insula Creta. Cabinetul Ion Ghica nu a dat curs propunerilor diplomatului grec. Înalta Poartă tocmai îl recunoscuse pe Carol I domnitor.

Și cu ungurii au existat contacte secrete încă din vara anului 1866. Relații cu Austria vor începe prin tratativele și discuțiile din februarie-martie 1867, protagoniști fiind ministrul român de Externe, George B. Știrbei, și cancelarul austriac, contele Friedrich von Beust. La baza discuțiilor s-a aflat un pachet de propuneri al părții române, vizând consolidarea relațiilor cu monarhia habsburgică. Acestea nu au prins contur din cauza demisiei

guvernului prezidat de Ion Ghica, implicit a ministrului său de Externe, și încheierea pactului dualist austro-ungar. Anterior, în decembrie 1866, la București, reprezentanții României, Austriei și Rusiei încheiau o convenție privind navigația pe Prut.

Vedere de epocă din Istanbul

Fotografie din colecția
Oana Marinache

Chipuri uitate

GEORGE B. ȘTIRBEI

Dr. ANDREI ALEXANDRU CĂPUȘAN

Fiu al domnitorului post-revoluționar al Țării Românești Barbu Știrbei (1849-1856) și al Elisabetei Cantacuzino-Pășcanu, „os domnesc”, cu alte cuvinte, George B. Știrbei s-a născut la 1 aprilie 1832. A primit o educație aleasă, studiile gimnaziale și medii urmându-le la Colegiul Bollin și apoi la Liceul „Louis le Grand” din Paris, după care și-a completat studiile la trei vestite instituții pariziene: Școala de Administrație, Înalta Școală de Științe Politice și Facultatea de Drept a Universității Paris-Sorbona, pe care a absolvit-o în 1847; în 1850 devine doctor în Drept.

Întors în țară, a ocupat înalte funcții în administrație, fiind „Logofăt al Dreptății” (ministru al Justiției – 1853) și ministru de Război (1856), în perioada domniei de șapte ani a tatălui său.

Militant unionist și apoi partizan cuzist, s-a îndepărtat de domnul Unirii, alăturându-se coaliției liberal-radicalo-conservatoare care l-a forțat pe Cuza să abdice, în noaptea de 11 februarie 1866. După plecarea lui Cuza, problema urgentă care se punea în fața noilor autorități era aducerea pe tronul țării a unui principe străin, recunoscut de cele șapte puteri garante. A fost organizat un plebiscit, iar George B. Știrbei a fost cel trimis să ducă principelui Carol vestea câștigării plebiscitului din 2/14-8/20 aprilie 1866. Viitorul domn îl cataloga pe tânărul Știrbei drept „diplomat dibaci”.

Ținând seama de calitățile sale reale de diplomat, premierul Ion Ghica, l-a numit ministru al Afacerilor Străine în cabinetul său (15 iulie 1866-21 februarie 1867).

Cu sprijinul lui Napoleon al III-lea

După sosirea în țară și încoronarea într-o atmosferă de entuziasm popular, la 10/22 mai,

problema cea mai importantă la ordinea zilei, în vara agitată a anului 1866, era recunoașterea internațională de către Marile Puteri. Diplomația română, cu George B. Știrbei în frunte, a acționat în această direcție. Primul stat vizat, considerat cel mai dificil, a fost Imperiul Otoman. Discuțiile cu demnitarii otomani s-au purtat în cursul lunii iunie și la începutul lunii iulie 1866, reprezentantul României fiind Ion Ghica. Deznodământul nu a fost cel dorit. Poarta a pus condiții extrem de dure statului unitar român, în schimbul recunoașterii domnului străin. Partea otomană a alcătuit un protocol în 14 puncte, practic inacceptabile de către România, în care nu numai că era crunt știrbită autonomia țării noastre, dar era legiferat amestecul flagrant al Porții în chestiunile interne ale ei.

Între timp, în cursul lunii august, Dumitru Brătianu era trimis la Paris, ca să obțină din partea împăratului Napoleon al III-lea sprijinul necesar pentru recunoașterea de către Poartă a lui Carol I și pentru un împrumut de la bănci franceze, în condiții favorabile pentru statul român. Napoleon al III-lea l-a primit într-un mod amiabil și cordial, făgăduindu-i că va face tot ce îi va sta în putință pentru a obține de la sultan recunoașterea „necondiționată” a noii stări de lucruri din România.

James Crichton, lord scoțian cu blazonul poleit de diplome obținute în cursul studiilor universitare, și-a încercat norocul în Italia sfârșitului de secol XVI. Elocință, minte scilpitoare, elegantă și grație de dansator și spadassin, acestea erau calitățile pentru care James Crichton și-a câștigat printre contemporani cognomenul de „Admirabilul”.

James Crichton
și Palatul ducal din Mantova, unde devenise favoritul lui Guglielmo Gonzaga

„ADMIRABILUL” CRICHTON UN SCOTIAN LA CURTEA DUCELUI DE MANTOVA

CORNELIU ȘENCHEA

● Lord scoțian școlit în filosofie, teologie, matematică și astrologie ● Ucide pe cel mai vestit spadassin și câștigă admirația tuturor ● Preceptorul celui mai mare dușman al său ● Greșala de a reveni la Mantova ● O îmbrânceană nocturnă ● Își dă sufletul într-o spițerie, împărțit de călugări ● Apoi se naște legenda: venea de la o fostă amantă a prințului ● Tatăl mușamalizează crima fiului

O oglindă a curteanului perfect, scoțianul James Crichton of Eliock, născut în 1562, a ajuns la Curtea Mantovei, după ce servise doi ani în armata franceză. În orașul familiei Gonzaga sosirea sa a lăsat imediat urme: uciderea în duel a unuia dintre cei mai iscusiți spadassini mantovani. În ciuda acestui trist eveniment, în loc de ostilitatea locuitorilor, s-a ales cu admirația lor. Pentru ducele Guglielmo Gonzaga scoțianul a devenit rapid favoritul „Critonio”. O dove-

dește un document mantovan reprodus de istoricul David Ross în a sa recentă și documentată *Istorie a Scoției*: „Scoțianul James Crichton stăpânește ca un maestru zece limbi, latina și italiana la perfecție, greaca pentru a compune epigrame în această limbă, ebraica, chaldeica, spaniola, franceza, flamanda, engleza și scoțiana, înțelegând pe deasupra germana. El este foarte școlit în filosofie, teologie, matematică și astrologie. Memoria sa este atât de surprinzătoare, încât nu uită

Navigația comercială era declarată liberă pentru toate pavilioanele pe întreg cursul râului, era instituită o taxă unică, al cărei scop era acela de a acoperi lucrările de întreținere. Taxa era percepută la vărsarea Prutului în Dunăre. A fost înființată și o comisie mixtă permanentă, alcătuită din reprezentanții celor trei țări, având misiunea de a veghea la

executarea lucrărilor de îmbunătățire a navigației și a elabora un regulament de navigație și poliție fluvială.

George B. Știrbei a înțeles importanța relațiilor diplomatice și comerciale cu Marea Britanie și cu S.U.A. Englezii sunt cei care au construit prima cale ferată de pe teritoriul României, București – Giurgiu, inaugurată abia în octombrie 1869. S.U.A. au deschis un consulat general la București (13/25 februarie 1867), a doua reprezentanță diplomatică

Imagine alegorică a Expoziției Universale de la Paris din 1867; în centru împăratul Napoleon al III-lea și soția Eugenie salutând participanții

americană după consulatul de la Galați, fondat în 1859, care s-a transformat automat în vice-consulat. Titularul, consulul general Louis J. Czapkay, și-a prezentat scrisorile de acreditare domnitorului Carol I la 19 aprilie/1 mai 1867.

George B. Știrbei a avut un mandat scurt, dar plin de realizări, cea mai importantă

fiind recunoașterea lui Carol I de către Înalta Poartă. Odată cu demisia guvernului Ion Ghica, la 21 februarie 1867, lua sfârșit și cariera politico-diplomatică a lui George B. Știrbei. Acesta a mai rămas un timp în țară, după care a emigrat în Franța, stabilindu-se la Paris. Naturalizat cetățean francez în 1888, în calitate de publicist și scriitor de limbă franceză a promovat România și poporul român în orașul-lumină. S-a stins din viață la Paris, în 1925, la 93 de ani. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 martie 2014, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Cum s-au numit ajutoarele lui Barbarossa, din bătălia de la Preveza?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna decembrie 2013 este:
7 rue Daubenton

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de domnul **Ovidiu Condurache**, din **comuna Bălteni, județul Vaslui**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2014.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, C.P. 15-702, Of.P. 15, sect. 1, București

asemeni lui Romeo, îndurerat de uciderea lui Mercutio de către Tybalt, îl atacă la rândul lui cu spada pe Crichton, care cade străpuns, murmurând: „Alteță, nu v-am recunoscut. Iertați-mă și cruțați-mi viața“. Ne vine greu să credem că la experiența lui de luptător „Admirabilul“ Crichton a putut fi rănit atât de ușor, de un principe probabil fără un exercițiu prea aprofundat în arta crimei. Mai degrabă credem că el a lăsat garda jos, în momentul în care a avut certitudinea că al doilea adversar este însuși prințul moștenitor, temător de a nu fi acuzat de crima de lezmajestate. Cu această ultimă lovitură, spiritele s-au calmat. Vincenzo, preocupat a-l veghea pe Lanzoni în ultimele clipe de viață și a-l încredința unor călugări capucini, în fața cărora gentilomul și-a dat sufletul împărțit, l-a pierdut din vedere pe Crichton, care s-a retras sângerând, dispărând fără urmă.

Nu trecu mult timp și gărzile palatului ducal, conduse de căpitanul Luigi Olivo, alertat de însuși Vincenzo, porniră în căutarea scoțianului. Crichton reușise să se târască, ajutat de un cetățean săritor, într-o spițerie, unde, în ciuda leacurilor administrate, își dăduse sufletul, ca și Lanzoni, împărțit de călugări ca un bun creștin.

La puțin timp după consumarea dramei, au început să circule variante ale acesteia, care au dat naștere unei legende. Una dintre acestea seamănă foarte mult cu schema unei novele

(specie atât de gustată și de cultivată în Renașterea italiană). În seara respectivă, Crichton s-ar fi întors de la o întâlnire cu una dintre fostele amante ale prințului Vincenzo, care, mascat, îi tăiașe calea în fruntea unei cete de bravi. Mănuind spada cu priceperea-i bine cunoscută, scoțianul i-a scos din luptă pe agresori unul după altul. Când în sfârșit s-a aflat față în față cu Vincenzo, prințul își scoase masca, iar Crichton, recunoscându-l, ar fi îngenuncheat și i-ar fi întins spada, ținând-o de lamă, cu garda îndreptată spre dușmanul său. Drept răspuns, tânărul Gonzaga ar fi apucat de mâner arma și l-ar fi străpuns cu sete.

Oricare ar fi fost împrejurările, întâmplarea a stârnit furia ducelui Guglielmo, care ordonă arestarea și judecarea fiului său, dar verdictul pronunțat de Căpitanul de Justiție a fost net în favoarea prințului: legitimă apărare. Poate că nici ducele Guglielmo nu a luat prea în serios demersul său juridic, grăbit să mușamalizeze crima fiului. Rațiunea de stat a prevalat în fața sentimentelor personale.

Faima lui Crichton a străbătut veacurile, figura fiindu-i evocată în 1652 de sir Thomas

Vincenzo Gonzaga (1562 - 1612), prinț moștenitor și apoi duce de Mantova

Bravi (termen provenit din limba latină de la *pravius* rău, malefic), foști soldați, ajunși mercenari în slujba diferiților nobili sau negustori care doreau să-și suprim rivalii. Erau asasinii plătiți ai Italiei de Nord în secolele XVI și XVII. S-a afirmat că au fost doar legende locale, dar proclamațiile împotriva lor, date între anii 1583 și 1632, le atestă existența istorică.

Urquhart și el scoțian în cartea *Descoperirea celui mai desăvârșit giuvaer* și în 1902 de dramaturgul J.M. Barrie, care îi împrumută numele unui personaj al său dintr-o comedie, prezentându-l drept majordomul perfect. Pentru posteritate însă, Crichton rămâne un gentilom de o ireproșabilă decență și recunoștință, care a preferat să moară decât să-și păteze conștiința, ucigându-l pe fiul binefăcătorului său. ■

Guglielmo Gonzaga (1538-1587), duce de Mantova și Monferrat, un mecena al artelor și al literelor, muzician și compozitor, diplomat abil, a menținut independența ducatului său negociind pe rând cu Papalitatea, cu Spania și apoi cu Franța. În timpul domniei sale (1550-1587) Mantova a avut una dintre cele mai frumoase și renumite Curți ale Europei.

niciodată ceea ce a învățat. Este un gentilom desăvârșit, de o nemăsurată frumusețe. Un soldat din toate punctele de vedere; el excelează în sărituri și dans și poate folosi cu o măiestrie remarcabilă orice armă. Este un talentat călăreț și luptător“.

Cu asemenea calități era ușor să te faci remarcat și era la fel de simplu să-ți câștigi dușmani, printre invidioși. Iar Crichton a avut parte de o dușmănie care, în cele din urmă, îi va fi fatală, în chiar sânul familiei domnitoare: cea a fiului ducelui Guglielmo, prințul moștenitor Vincenzo Gonzaga.

Crichton a devenit nu doar favoritul, ci și confidentul ducelui și membru al Consiliului de Stat. În disputele filosofice și teologice cu consilierii Curții mantovane, Crichton câștiga întotdeauna, motiv de bucurie pentru ducele Guglielmo, care reușea să-și facă timp să poarte conversații cu favoritul său pe teme de muzică, arhitectură și heraldică (ultimul, un domeniu privilegiat al stăpânului Mantovei). Cu cât creșteau admirația și prețuirea ducelui, cu atât creștea și antipatia din partea fiului acestuia, Vincenzo, aflat în termeni răi cu tatăl din cauza caracterului licențios, arogant, violent și chel-tuitor. Succesul lui „Critonio“, pe care Guglielmo ar fi dorit să i-l impună fiului drept preceptor, îl accea peste măsură.

Să fi fost și o rivalitate amoroasă sursa tragediei care se profila? Poate că această ostilitate îl va fi determinat pe Crichton să părăsească Mantova, după scurta și glorioasă sa ședere

(februarie-martie 1582). Ajuns pe teritoriul venețian, îi va cere protectorului său, Alvise Cornaro, să-i permită retragerea la vila de la Codinico, pentru „a se dedica sufletului“. Dar în luna mai a aceluiași an, Crichton a săvârșit greșeala de a reveni la Mantova, unde a fost primit de ducele Guglielmo cu aceeași ospitalitate. Prudent în a nu se lansa în scandaluri și pentru a nu pierde bunăvoința protectorului său, se plânge totuși consilierilor ducali de atitudinea ireverențioasă a unui gentilom, care nu mai conținește să-l vorbească de rău în fața ducelui.

Se pare că respectivul gentilom era fiul ducelui.

La începutul lunii iulie, Vincenzo a plănuit să profite de absența tatălui de la Curte, plecat în satul Goito și preocupat să supravegheze acolo construirea unei vile, pe malul râului Mincio. Crichton ignora faptul că Vincenzo, ca succesor al ducelui Guglielmo, își alesese deja viitorul favorit, în persoana unui anume gentilom Ippolito Lanzoni, care se lansa în aluzii malițioase și amenințări la adresa scoțianului. Mai mult, Lanzoni, spadassin reductibil, îi oferea lecții de scrimă fiului ducelui. Uzurpându-i lui Crichton funcția de preceptor, el era conștient că o înfruntare pe terenul de duel devenise inevitabilă. La rândul lui, pus în gardă, Crichton nu aștepta decât prilejul de a trage spada din teacă. Și acesta s-a ivit în seara zilei de 3 iulie.

Vincenzo tocmai ieșise la o plimbare nocturnă însoțit de Lanzoni, când i-a apărut în cale Crichton. Deși cel din urmă avea chipul ascuns sub gluga mantiei, a fost ușor recunoscut de prințul moștenitor, care nu s-a putut abține să-l îmbrâncească. Vincenzo va explica mai târziu spunând că l-ar fi luat drept un alt gentilom din suita sa, pe nume Baldassare Langosco. Dar pentru Crichton provocarea era clară și caracterul său de duelist, reprimat atâta vreme, se dezlănțui. Cu spada și pumnalul în mâini nu-l atacă pe prinț, ci pe Lanzoni, care ripostează, dar este rănit mortal. Vincenzo nu stă nici el cu mâinile în sân și,

dacă locuiești într-un bloc de zece etaje. Dar și mai greu este să găsești lița, deși în depozite se află cantități suficiente.

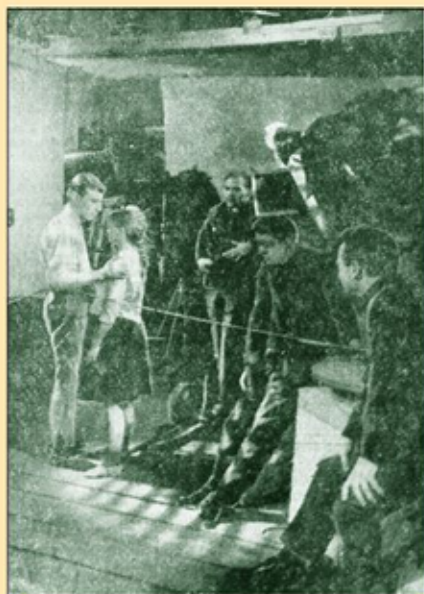
Noutăți sunt și în alte domenii. La C.F.R. se vor introduce, experimental, noi tipuri de bilete. În locul celor trei bilete eliberate până acum pentru trenul accelerat (biletul, tichetul de loc și suplimentul de viteză), va fi unul singur pe care se vor lipi timbre reprezentând suplimentul de viteză și tichetul de rezervare a locului. Cetățenii pot opta pentru trei modalități de plată a consumului de energie electrică: prin cont curent la C.E.C.; prin autoservire (vii cu consumul la casierie lunar și achiziți contravaloarea, la trei luni se face citirea contorului); prin plată anticipată sau decont (plata unei sume anticipat pentru consumul prezumat pe trei luni, apoi citirea contorului). Modalitatea plății prin cont curent la C.E.C. a mai fost experimentată și deși avantajoasă, este utilizată de un număr mic de cetățeni. Fabrica de instrumente muzicale „Doina” a realizat primul pian de concert cu coadă, care poartă numele marelui pianist Dinu Lipatti. Intră în producție Uzina de medicamente București, prima fabrică de medicamente de sinteză din țară. Se vor produce peste 120 t de vitamina C, piramidon și novalgin. La magazinul „Elegant” de pe Bulevardul Nicolae Bălcescu s-a luat măsura ca toate confecțiile să fie livrate cumpărătorilor în ambalaje din p.v.c., cu emblema magazinului.

Muzeul de Istorie a orașului București a achiziționat noi piese, între care și Codul secret folosit în vremea lui Ioan Alexandru Cuza. Consiliul de Stat a acordat titlul de „Artist al poporului” actorului Ștefan Ciobotărașu, pictorilor Alexandru Ciucurencu, Dumitru Ghiță, artistei lirice Arta

Petula Clark

Florescu, sculptorului Ion Irimescu, dirijorului Egizio Massini, solistei Ioana Radu, violonistului Ion Voicu. Peste câteva zile, sunt decorați academician Victor Eftimiu și academician Ștefan Milcu, cu Ordinul „Steaua Republicii Populare Române”, clasa I. Duminică, 5 ianuarie, au început în Capitală lucrările celei de a patra sesiuni a Societății de științe istorice și filologice din R.P. Română. Președinte este reales Petre Constantinescu-Iași, iar printre vicepreședinți se numără prof. univ. Vasile Maciu și Mihail Guboglu. Sosește în Capitală André Mirambel, profesor la Sorbona, director al Institutului de Studii Neolenice din Paris, vicepreședinte al AIESEE. La 22 ianuarie are loc ședința Comitetului pentru Studii Sud-Est Europene din România, la Casa Oamenilor de Știință, la care ia parte și Mirambel. S-a oferit un cocteil în onoarea oaspetelui francez. Sâmbătă, 25 ianuarie, au plecat în Grecia academician Emil Condurachi, secretar general al Asociației de Studii Sud-Est Europene, Virgil Căndea, directorul secretariatului AIESEE, și prof. univ. dr. Mihai Berza, directorul Institutului de Studii Sud-Est Europene, care vor participa la lucrările Bi-

Pe platoul filmului
Pădurea spânzuraților

roului AIESEE, în zilele de 27-28 ianuarie. În ziua de 24 ianuarie, Unirea din 1859 este marcată de cercetătorul Traian Lungu, de la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, în ziarul *Scânteia*, în vreme ce directorul institutului, academicianul Andrei Oțetea, semnează în ziarul *România liberă*. Vineri, 21 februarie, conferențiază la Muzeul de Istorie a orașului București, la ora 18.00, Alexandru Duțu, despre Shakespeare în România.

Câți bucureșteni vor fi ajuns la acea conferință? În dimineața zilei respective, pe prima pagină

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

„- Anul care a trecut a fost un an bun.

- Cel care vine va fi tot un an bun.

Vorbele acestea pot fi auzite în multe case și, fără îndoială, conțin un adevăr înrădăcinat în inimile celor ce trăiesc și muncesc azi în țara noastră“, scrie Zaharia Stancu, pe prima pagină a ziarului Scânteia, din prima zi a anului.

Dan Deșliu anunță tot din prima zi că anul 1964 este cel al Olimpiadei de la Tokyo. „Întrucât transmisia directă prin televiziune este irealizabilă, datorită [din cauza!] imenselor spații oceanice, avioane supersonice vor transporta zilnic pelicule cu filmul întrecerilor în diferite colțuri ale planetei.“ În schimb, de la Olimpiada de iarnă, care începe la 29 ianuarie, televiziunea română va transmite, în direct, anumite întreceri.

În a doua lună a anului, la 15 februarie, la încheierea lucrărilor Conferinței organizației orașenești București a P.M.R., era reales prim-secretar Florian Dănilache, membru al C.C. al P.M.R. Practic, el era și primarul Capitalei. Se construiește în continuare mult în București. Cei 50 km de conducte de sub caldarâmul străzilor din Capitală asigură încălzirea a peste 15.000 apartamente. Subsolurile blocurilor din Balta Albă, Drumul Taberei, Mihai Bravu, Calea Griviței, Bulevardul 1 Mai, Piața Gării de Nord nu mai adăpostesc boilere sau cazane pentru producerea energiei termice. Căldura este asigurată de cele trei centrale termice de la Grozăvești, Grivița Roșie și 23 August. Se prevede pentru acest an creșterea debitului apei potabile cu 6,5 milioane metri cubi;

rețeaua de canalizare se va extinde cu 10 km; suprafața pavată în Capitală depășește cu 1.500.000 m² pe cea din 1944; covorul verde al orașului se va mări cu 500.000 m² și se vor planta 300.000 copaci; se vor amenaja 150 locuri de joacă.

Ateneul Român este în plin șantier de restaurare. În sala de concerte au început probele de vopsire a cupolei și s-a trecut la turnarea planșului și stâlpilor noii scene, care va fi lărgită. Apar străzi noi, precum Bulevardul Poligrafiei sau strada Bucșenești, artera care începe din Bulevardul Păcii nr. 1 și va traversa strada Bujoreni și Drumul Taberei, terminându-se în câmp (azi strada Brașov). Continuă instalarea antenelor colective de radio și televiziune. Într-un bloc se asigura recepția pentru maxim 100 de abonați. Construcțiile au fost prevăzute cu tubulatură as-

cunsă și prize în fiecare apartament. Era o măsură binevenită nu numai pentru aspectul estetic. În lipsa unei antene de cameră, care asigură o recepție mai bună pentru aparatul de radio, soluția este să pui două șipci pe acoperiș și între ele să întinzi o sârmă specială, liță, de la care să tragi o legătură până în aparatul de radio. Nu-i tocmai ușor, mai ales

În dimineața zilei de 21 februarie, în fața Sălii Palatului

DENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **IN MEMORIAM ACAD. FLORIN CONSTANTINIU SMERENIE. PASIUNE. CREDINȚĂ** (volum îngrijit de dr. **Laurențiu Constantiniu**)
Editura Enciclopedică, București, 2013, 746 pp.

● **PRIZONIERI DE RĂZBOI ROMÂNI ÎN UNIUNEA SOVIETICĂ. DOCUMENTE 1941-1956** (sub egida Ministerului Afacerilor Externe al României, Institutul Diplomatic Român, Agenția Arhivelor Federale ale Rusiei, Arhivele Militare de Stat ale Rusiei; Colectivul de editare: Laurențiu Constantiniu, Vladimir Ivanovici Korotaev, Ilie Schipor, Vladimir Nikolaevici Kuzlenkov, Vitalie Văratie (coord.))
Editură și Tipografie Monitorul Oficial, București, 2013, 873 pp.

● **Petre Țurlea – ROMÂNII DIN SERBIA. 1940-1944** (sub egida Universității Creștine „Dimitrie Cantemir”)
Editura Enciclopedică, București, 2012, 831 pp.

● **Paul Rezeanu – ISTORIA ARTELOR PLASTICE ÎN OLTEA (1800-2000). VOL. I-II**
Editura Alma, Craiova, vol. I, 2010, 369 pp.; vol. II, 2013, 473 pp.

● **COMORILE CHINEI**
Muzeul Național de Istorie a României, București, 2013, 245 pp.

● **STĂPÂNUL SECRETELOR LUI CEAUȘESCU. I SE SPUNEA MACHIAVELLI. ȘTEFAN ANDREI ÎN DIALOG CU LAVINIA BETEA** (ediție îngrijită de Cristina Diac, Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Țiu)
Editura Adevărul Holding, București, 2011, 511 pp.

● **TRANSYLVANIAN REVIEW**
Vol. XXII, No. 3, Autumn 2013, 158 pp.

● **Florian Dudaș – EDIȚIA PRINCEPS A CĂRȚII LUI DIMITRIE CANTEMIR „DESCRIEREA MOLDOVEI”: „BESCHREIBUNG DER MOLDAU”, HAMBURG, 1769-1770** (Studiu bibliologic și Ediție anastatică)
Editura „Lumina”, Oradea, 2013, 230 pp.

● **Dumitru Hâncu – TIMPURI ȘI OAMENI...**
Editura Vivaldi, București, vol. II, 2013, 135 pp.

● **Roger Manvel, Henrich Fraenkel – GÖRING, ASCENSIUNEA ȘI PRĂBUȘIREA FAIMOSULUI LIDER NAZIST**
Editura Meteor Publishing, București, 2013, 438 pp.

● **ROMÂNIA EROICĂ** (Revistă de cultură și educație patriotică, de cinstire a eroilor neamului, editată de Asociația Națională Cultul Eroilor „Regina Maria”)
Nr. 2 (47), Anul XVI – 2013, 64 pp.

● **MAGAZIN DE FILATELIE, CARTOFILIE ȘI NUMISMATICĂ** (editat de Asociația Filateliștilor „Tomis” Constanța)
Anul XIX, nr. 126-127, ianuarie-iunie 2013

a ziarului *Informația Bucureștiului* apărea titlul *După viforita de așară*. În dimineața dinainte, termometrele înregistrau 4° C; seara s-a dezlănțuit viscolul. Au ieșit pe stradă 41 mașini cu pluguri și 37 autoperii. La începutul intervalului, vremea fusese la fel de capricioasă: geroasă, cu ceață și chiciură. În zona de deal și de munte, în schimb, a fost anormal de caldă și de frumoasă, zăpada s-a topit în mare măsură, împiedicând practicarea sporturilor de iarnă. La 14 ianuarie, temperatura a coborât la -27° C la Miercurea Ciuc și a urcat la Predeal la 7° C.

La Teatrul Național are loc premiera piesei *Maria Stuart*, de Friedrich Schiller. În rolul Elisabetei, Dina Cocea; în cel al Mariei Stuart, Irina Răchițeanu-Șirianu; în cel al contelui de Leicester, Septimiu Sever. Mortimer este interpretat de Florin Piersic. Criticul ziarului *Scânteia* se întreabă: „Merită oare Maria Stuart din partea noastră atât de multă compasiune? Și putem recepta fără rezerve entuziasmul lui Mortimer, legat în fond de combinațiile spionilor papali? Eu cred că nu.”

Reportaj pe platoul de filmare de la Buftea: „«Bateria trei... Bateria trei...» Telefonistul repetă obosit chemarea, în timp ce ofițerul scrutează zarea prin periscop. În adăpostul primitiv e strâmt. Lampa fumegă agonice, un soldat șade absent. Brusc, ofițerul coboară de la postul de observație și urlă în receptor: «Ce faci, locotenent Bologa, ai înnebunit?» Pauză. Ofițerul lasă aparatul și vorbește cu glas normal: «Ați făcut bine travellingul?» Actorul Liviu Ciulea a redevenit regizor. Telefonistul (Val. Lefescu) se uită la ceas și reamintește că la ora 16.00 are spectacol. «Ai să ajungi la timp» îl consolează operatorul Ovidiu Gologan [...] Mai bine de două ore, regizorul cocoțat pe macara, cu ochiul lipit de vizorul aparatului, face un veritabil balet. Caută mereu unghiuri și

planuri de maximă expresivitate [...] Iar planare cu macaraua [...] Mută actorii centimetru cu centimetru. Uneori, parcă a găsit soluția. Alteori îi scapă. Din nou călătorie aeriană pe macara. Operatorul meditează la lumini. Complicat să manevrezi umbra și lumina după arabescul macaralei. «Asta e mișcarea aparatului». Perfect. Mașiniștii au notat toate semnele cu creta”.

În luna februarie concertează la București cântăreața britanică Petula Clark și francezul Gilbert Beaud, iar pe scena Teatrului „C. Tănase” sunt prezenți italianul Nico Ventura și bulgăroaica Lili Ivanova. În sfârșit, aflăm din *Informația Bucureștiului* că „zilele trecute, Comitetul orășenesc al femeilor, în colaborare cu Uniunea artiștilor plastici, a organizat la Muzeul de Artă al R.P.R. o conferință intitulată «Frumusețile patriei oglindite în pictura lui Grigorescu, Andreescu și Luchian». Au luat parte peste 150 de femei. După conferința pictoriței Renata Duncan, gospodinele au făcut o vizită în galeriile de artă”.

La jumătatea lunii februarie, aproximativ 400.000 de elevi din clasa I întorc ultima filă a Abecedarului și trec la manualul de Limba Română.

Vineri după-amiază, 14 februarie, în Aula Academiei a fost sărbătorit academicianul Victor Eftimiu, la împlinirea vârstei de 75 ani. În schimb, ne părăsește la 2 februarie, după o grea suferință, Ion Marin Sadoveanu.

La 27 februarie presa publică un comunicat. Pe baza înțelegerii intervenite între C.C. al P.M.R. și C.C. al Partidului Comunist Chinez, urmează să aibă loc „un schimb de păreri cu privire la relațiile dintre cele două partide și țări ale noastre, precum și cu privire la problemele unității lagărului socialist și a mișcării comuniste și muncitorești internaționale”. Peste două luni se publica *Declarația de independență*. ■

Echipa de hochei a României, pe peronul Gării de Nord, înainte de plecarea către Innsbruck

Telex Telex Telex Telex Telex

ARHEOLOGIA LOCURILOR DE EXECUȚIE ȘI TAINELE CĂLĂILOR

În Germania au luat avânt în ultima perioadă cercetările arheologice ale fostelor locuri de execuție, multe dintre ele fiind conduse de cercetătoarea Marita Genesis, conform revistei *Der Spiegel*. Sub un deal de lângă Erfurt, ce domina drumul către Nürnberg și unde erau duse la îndeplinire pedepsele cu moartea poruncite de conții de

Kevernburg, Marita Genesis a găsit rămășițele a 70 de condamnați.

Osemintele dezvăluie modalitatea de execuție: cei mai mulți criminali erau spânzurați sau decapitați. Cercetările sunt îngreunate de pedeapsa de după pedeapsă: în multe cazuri, spânzurații nu erau îngropați imediat după execuție, ci lăsați să se descompună în ștreang, ceea ce îi pune pe arheologii din ziua de azi în fața unor schelete incomplete.

Jost Auler, un alt specialist al locurilor de execuție din Germania medievală, susține că spânzurațiile făceau parte din peisajul curent al epocii, precum morile de vânt. Iar personajul principal al tuturor execuțiilor – călăul – era înconjurat de o aură ambivalentă. Pe de o parte, toată lumea se ferea de el din cauza faptului că aducea moartea, iar pe de alta, cunoștințele amănunțite despre corpul uman dobândite în decursul a sute de execuții îl făceau pe călău să fie solicitat de multe ori pe post de chirurg. Mai mult, rămășițele celor executați erau comercializate de călău, farmacologia medievală cuprinzând multe ingrediente alcătuite din părți ale corpului omenesc. Deși călăul era protejat de lege – codul juridic *Sachsenspiegel* îl desemna ca uncalta lui Dumnezeu –, totuși excluderea socială era prezentă, iar călăii erau siliți să se căsătorească cu copiii altor călăi, ceea ce a dus la apariția unor dinastii în această meserie.

Execuția unor pirați la Hamburg, în 1541

SECHESTRU ASUPRA ISTORIEI

O dezbatere neobișnuită s-a desfășurat în Franța anului trecut, dezbatere legată de soarta manuscriselor generalului de Gaulle, transformată într-un proces... istoric. Cele 313 documente manuscrise ale generalului de Gaulle, din perioada decembrie 1940 și decembrie 1942, au reprezentat mărul discordiei între un muzeu privat Musée des Lettres et Manuscrits (Muzeul scrisorilor și manuscriselor) și Arhivele Naționale ale Franței. Acestea au fost păstrate de către Marie-Therese Desseignet, secretara generalului, și de către urmașii acesteia și apoi au ajuns la acest muzeu privat. Povestea documentelor este una aparte. După război, Marie-Therese Desseignet a luat legătură de mai multe ori cu generalul de Gaulle pentru a-i înapoia documentele, dar acesta, de fiecare dată, i-a spus: „Păstrați-le, sunt pe mâini bune!”

Scrisorile – adresate lui Winston Churchill, Stalin, generalilor Larminat, Catroux, Koenig, Legentilhomme, Petit, Leclerc, amiralilor Muselier, d'Argenlieu – sunt în fapt o istorie epistolară a Franței libere.

Ministerul francez al Culturii a cerut ca actele lui Charles de Gaulle să revină Arhivelor Naționale, fiind parte a patrimoniului public imprescriptibil și inalienabil.

Înalta Curte de la Paris a dat câștig de cauză Ministerului Culturii, cu toate că muzeul a susținut că manuscrisele trebuie considerate documente private, scrise fiind de către general în exil, atunci când acesta nu era un oficial al statului francez. Dezbaterea a fost în egală măsură una juridică, dar și una istorică.

După un sechestru de un an, odată cu intrarea lor în proprietatea Arhivelor franceze, documentele vor fi puse la dispoziția cercetătorilor.

Winston Churchill și Charles de Gaulle

Reverberații

PRIETEN AL LUI PETRE SERGESCU

Domnul academician Basarab Nicolescu, autorul unui articol apărut în numărul pe luna decembrie al revistei, consacrat cuplului Petre Sergescu – Marya Kasterska, a primit prin poșta electronică un mesaj, pe care a avut bunăvoința să ni-l pună la dispoziție, iar noi bucuria de a-l împărtăși cititorilor noștri.

În ultimul număr din *Magazin istoric* (decembrie 2013) a apărut o frumoasă evocare semnată de dumneavoastră, referitoare la matematicianul Petre Sergescu și soția lui. În pagina a doua a evocării dumneavoastră (pag. 30 din revistă) se publică o fotografie din 1915, unde apare tânărul Petre Sergescu între prieteni, incluzându-l pe bunicul meu patern, Ion Stănculescu (Stancu), cu care Petre Sergescu a fost coleg la celebrul Liceu „Traian” din Turnu Severin, dar și foarte bun prieten.

Cei doi prieteni au ales cariere deosebite. Bunicul meu a optat pentru cariera militară, având „norocul” să ia parte la marile conflagrații ale secolului al XX-lea și ajungând în Al Doilea Război Mondial la gradul de general și la comanda unei celebre divizii de infanterie,

Divizia 9 dobrogeană. S-a născut în satul Trivale-Moșteni din județul Teleorman, la 5 august 1890, și a decedat în București, la 9 martie 1956, fiind înmormântat la Cimitirul Bellu Militar din București.

A păstrat în colecția lui de fotografii câteva imagini ale lui Petre Sergescu, dovada unei strânse prietenii în tinerețe, acele prietenii la care te întorci mereu în suflet cu tandrețe. Seria de fotografii pe care le atașez începe chiar cu un duplicat al fotografiei publicate de Dvs. și am scanat și rândurile manuscrise de pe versoul acestuia, acolo unde s-a scris câte ceva.

Îmi face plăcere să vi le ofer și să vi le trimit alăturat.

Cu mult respect,

Arh. Gheorghe Radu Stănculescu ■

Elevii Sergescu și Stănculescu (Stancu), fotografie datată 22 noiembrie 1911

În 1913, prietenului, sublocotenent I.S. Stancu, la Constanța

Amicii, în 1915 (Petre Sergescu în dreapta, Ion Stănculescu, așezat)

MONARHII CONSTITUȚIONALE EUROPENE

?	↓	A UMBLA	↓	LOCALIZATE ÎN TIMP	↓	JUAN CARLOS	↓	DOCUMENT OFICIAL
?		FOARTE RIDICATĂ (VAR.)		ZECI DE SUTE		CAP DE REGE!		
↓		↓		↓		↓		↓
MAI PUȚIN DESE	→						?	
?								
↓						SETE!	↓	
						ASCUȚIT		
FIRE SUBȚIRI	→			ISPĂȘITOR BIBLIC	→	↓		?
ÎN RABAT!				PRIMELE DUCATE!				
↓			CONDUCE FACULTATEA	↓				↓
			DEVENIT MAI LĂT					
CASĂ ELEGANTĂ SPAȚIOASĂ		INTRARE ÎN LUXEMBURG!	↓		ONU PE DOS!	→		
		INDEPENDENT			?			
↓		↓		PLANTĂ ERBACEE	↓			
				PENEL!				
DEMNITATE, FUNCȚIE	→			↓		ÎN NAVĂ!	→	
						SCAUNUL MONARHULUI		
↓						↓	PARTE DIN ANDORRA!	
BIROU DE MINISTRU				IUBIT	→		↓	
CLAR	→			PRIMELE ÎN PLAN!				
↓			ÎN FAȚA REGEI ȘI REGINEI (LA ȘAH)	↓				
GARANȚIE		?	→					

SITUAȚIA EMIGRAȚIEI ROMÂNE

Iată noi pagini din ampla analiză a situației refugiaților români după Al Doilea Război Mondial, intitulată Raport asupra aspectului actual al emigrației și asistenței refugiaților români, document păstrat dactilografiat în limba română, în Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Am început publicarea textului în Magazin istoric, nr. 5/2012, și adresăm obișnuitele mulțumiri doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU pentru această posibilitate.

A acțiunea organizațiilor americane pentru a veni în ajutorul refugiaților în Europa.

7) Acțiunea organizației National Catholic Welfare Conference în favoarea refugiaților români.

National Catholic Welfare Conference este una din cele mai puternice organizații americane de asistență. Ea a luat naștere în cursul celui de Al Doilea Război Mondial, sub denumirea de War Relief Services. Scopul lor a fost să vină în ajutorul victimelor războiului, oriunde s-ar găsi ele.

Sediul organizației este în New York, 350 Fifth Avenue.

În ajutorarea refugiaților români s-a venit în două chipuri:

a) Dând sprijin material misiunilor Vaticanului și bisericilor catolice în general, pentru a putea veni în ajutorul refugiaților. Astfel, s-au transmis îmbrăcăminte, alimente, medicamente, bani pretutindeni unde se simțea nevoia, ajutând astfel organizațiile europene catolice ca să vină în ajutorul refugiaților. National Catholic Welfare Conference nu a activat direct pe teren și nu a creat organizații proprii de asistență în Europa, ci a sprijinit și alimentat cu fonduri organizațiile locale, existente în diferite țări, pentru ca acestea să-și poată face datoria.

b) National Catholic Welfare Conference are o organizație proprie numai în vederea participării la programul de imigrare în Statele Unite. Această acțiune avea nevoie de un aparat special pentru executarea uneia din cele mai mari operațiuni de asistență cunoscute în istoria lumii. National Catholic Welfare Conference este organizația care a adus cel mai mare număr de refugiați aproximativ 45% din totalul refugiaților sosiți în Statele Unite, în cadrul legii D.P.

8) Acțiunea organizațiilor Church World Service și World Council of Churches.

O altă organizație mare și care a depus un deosebit interes pentru refugiații români este Church World Service, care a lucrat în colaborare cu World Council of Churches (Consiliul Ecumenic al Bisericilor, cu sediul la Geneva).

Church World Service este federația organizațiilor religioase de asistență a bisericilor creștine neocatolice, americane, cu o acțiune de asistență socială cu caracter mondial.

Sediul: New York 214 East, 23rd Street.

Episcopia Ortodoxă Română din Statele Unite, de sub președinția părintelui Protopop Ioan Trutza, este membră a acestei organizații, avându-și desemnat ca delegat al ei pe lângă Church World Service pe părintele Vasile Hațiegan, parohul Bisericii Sf. Dumitru, din New York.

Bisericile ortodoxe româno-americane participă la colectarea de fonduri a Church World Service-ului cunoscută sub denumirea de One Great Hour. Bani adunați se utilizează de către bisericile româno-americane fie la asistarea refugiaților de sub ocrotirea lor, fie la ajutorarea refugiaților români din Europa.

Refugiații români de pretutindeni au putut beneficia, la rând cu toți coreligionarii care fac parte din grupul religios al Church World Service-ului, de tot ce a distribuit acesta. Totuși, la insistențele delegatului Episcopiei Ortodoxe Române din Statele Unite, Church World Service a organizat o acțiune specială de ajutorare numai pentru refugiații români, cu sediul la Paris, cunoscută sub denumirea de Romanian American Relief.

(Va urma)

CONTENTS (Romanian History) M. Kogălniceanu An assessment, 50 years after the emancipation of the Gypsies ● M. Ionescu Why did WWI started for the Romanians in 1914, not in 1916, when Romania entered the war ● M. Cazacu Glimpses from a history of corruption ● I. Scurtu Recollections about my teachers from the History Department ● Al. Xenofontov Testimonies of the Bessarabian soldiers in the Red Army who fought in Afghanistan ● V. Căndea The history of cultural interferences between Romanians and Lebanese ● I. Feodorov V. Candea, historian of the Oriental Mediterranean Sea culture ● M. Sala Turkish coin names ● G. Damian Fall 1938; Romania asks for help from Great Britain; why Great Britain said no ● F. Dolghin Interview with professor K.V. Nikiforov about the place of Romania in Russian blakanistics ● C.M. Bonța, O. Muntean The German tile in the collections of the National History Museum of Transylvania Exhibition ● G. Filitti Letters from former days: asking for help from Mount Athos, memoir from Pan Halipa, intervention for a statue ● G. Roșu Valentine Day, Romanian version ● A. Căpușan George B. Stibey, a forgotten Foreign Affairs ministry ● In Bucharest, 50 years ago ● Gh. R. Stănculescu Photos with Petre Sergescu and general Ion Stanculescu ● Romanian Documents at Hoover Institution (CXLVI). The situation of the Romanian exile

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) М. Когăлницану Освобождение цыган от рабства – оценка 50 лет спустя ● М.Е. Ионеску Почему для румын Первая Мировая Война началась в 1914, а не в 1916, когда Румыния вступила в войну? ● М. Казаку Страницы из истории коррупции ● И. Скурту Воспоминания о моих профессорах ● Ал. Ксенофонтов Свидетельства бессарабских румын, участвующих в войне в Афганистане в рядах Советской армии ● В. Кындя История румынско-ливанских культурных связей ● И. Фёдоров В. Кындя, историк цивилизации восточного Средиземноморья ● М. Сала Наименования монет турецкого происхождения (III) ● Дж. Дамиан Осенью 1938. Румыния просит английскую экономическую помощь; как основывался отказ Лондона ● Ф. Долгин С проф. К.В. Никифоровым о месте Румынии в русской балканистике ● К.М. Бонца, О. Мунтян Выставка немецкого фаянса в коллекциях Национального Музея Истории Трансильвании ● Дж. Филиити Былые письма: крик помощи из Афонской Горы, доклад Пана Халиппы, ходатайство по возведению статуи ● Дж. Рошу Святой Валентин, румынская версия ● А.А. Кэпушан Джордже В. Штирбей, забытый министр Иностранных Дел ● В Бухаресте 50 лет тому назад ● Г.Р. Стэнкулеску Петре Серджеску и генерал Ион Стэнкулеску в фотографиях ● Румынские документы в Гуверском Институте (CXLVI). Положение румынской эмиграции

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, sector 1, PO Box 15-702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Sala Palatului, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul.

DIALOG CU CITITORII

SCRISOARE DIN RĂZBOI

Fidelul nostru cititor NICOLAE GOLGOJAN, din comuna Darova, județul Timiș, ne scrie: Vă trimit o scrisoare expediată de unchiul meu Golgojan Marin Florea, mort la Cotu Donului, în luna noiembrie a anului 1942. În vara aceluia an a venit în permisie. La plecare ne-a sărutat, și-a luat rămas bun de la toți copiii și nepoții lui. Scrisoarea, plină de emoție, v-o trimit în copie, precum și o fotografie în original, dar care nu este într-o stare foarte bună. Camaradul și consăteanul din poză [cel din dreapta] este Tebeică Marin, care a murit la 93 de ani, în anul 2012.

Reproducem câteva fragmente din scrisoare: „[...] Mă gândesc în tot momentul la dumneavoastră și nu îmi face de dor de când primesc răspuns. Așa că vă rog să-mi scrieți și mie cât mai des și să spuneți și pe la alde Dida [sora lui] să-mi mai scrie și mie două rânduri, căci le-aș scrie, dar nu am c.[ărți] p.[oștale] [...] Nină, te rog să-mi scrii ce mai fac copiii: Nicolai [cititorul nostru], Floarea, Sofia, Ioana și Florache, căci îmi e dor de toată familia dumneavoastră. Nină, te rog ca să vorbești cu Marinică [fratele cel mic], că de ce nu îmi trimite și mie răspuns, or nu știe ce este dorul de departe, căci mai e puțin și dă și el peste ea [...] Vă sărut mâinile și copiii. Al tău frate, Florea“.

Scrisoarea reprodusă mai sus este ultima expediată către rude – **adaugă domnul Golgojan** –, înainte de moartea sa pe front. Momentul a fost povestit de camaradul Dumitru

Fiscuci. El își reamintea: Florea, sergent fiind și comandant de pluton, la un moment dat a ridicat capul din tranșee strigând: „Înainte soldați!“. A fost ultimul strigăt, căci un glonț dușman l-a lovit drept în frunte și căzut a fost.

Prin publicarea acestor rânduri cinștim memoria eroilor dispăruți în cele două mari conflagrații mondiale.

ÎN ATENȚIA BIBLIOTECILOR!

SHIVA BOOKS S.R.L. completează gratuit colecțiile Magazin istoric pentru bibliotecile publice din România, în măsura stocului disponibil. Fax: 0268.312.894.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, etajul 3, camera 287, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea on-line a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești.

magazin istoric

5948384 040074

02